

کتابشناسی تجربید الاعتقاد

المتكلمين لما عرفوا اول فاعلم ان الحركة حال حصولها في
 المسقط من معدومة عنه ممكنه في كل الجسم في ان حركته في
 المكان الثاني حثه معدوم عنه ممكن له في كل انقطاع الجسم في
 تلك الحال بالقوة في المكان الثاني لكن الحركة اسبق الكمال في الحركة
 كما في اول ما لا تقوم لعنى الجسم الذي هو بالقوة في المكان الثاني
 وانما قد ناضوا في حثه لان الحركة تقادق تايير الكمال في ان
 جميع الكمال اذا حصل خرج دور الكمال من القوة الى الفعل وهذا
 الكمال من حثه ان كمال مستلزم يكون في الكمال بالقوة واما الثاني
 فان المتكلمين قالوا البيت الحركه هي الحركه في المكان الاول لان الجسم
 لم يتحرك بعد ولا وانظمة بين الاول والثاني والالم يكن ما في حثه
 ثانياً ثانياً في الحركه في المكان الثاني لا غير ذلك في حثه في حثه
اقول اتصور ان عقلاء على ان الحركة موجودة ولا على الضرر في
 ذلك وخالفهم جماعة من الفقهاء الذين وانباع عقولوا انما البيت
 موجودة واستدلوا على ذلك بحجوه احد فان الحركة لو كانت حركه
 كانت اما منقسمة فكون الماضي غير المستقبل او غير منقسمة فيلزم انها
 من الاجزاء التي لا تجزأ او الازمان المطلق الثاني ان الحركة ليست هي
 الحركه في المكان المطلق بل هي حركه في حركه في المكان الثاني
 لان الحركة انتهت وانقطعت ولا المجموع المتتابع تحقق حركه في حركه
 فلا يكون موجودة الثالث ان الحركة ليست واحدة فلا يكون موجودة
 وهذه الاستدلالات في مقامه الحكم الصريح فلا يكون موجودة **قال**
 سفة على المبدأ والعلية قال الله تعالى لا اله الا هو

مراد بقوله

٧٢٧

مراد
اسماء الله

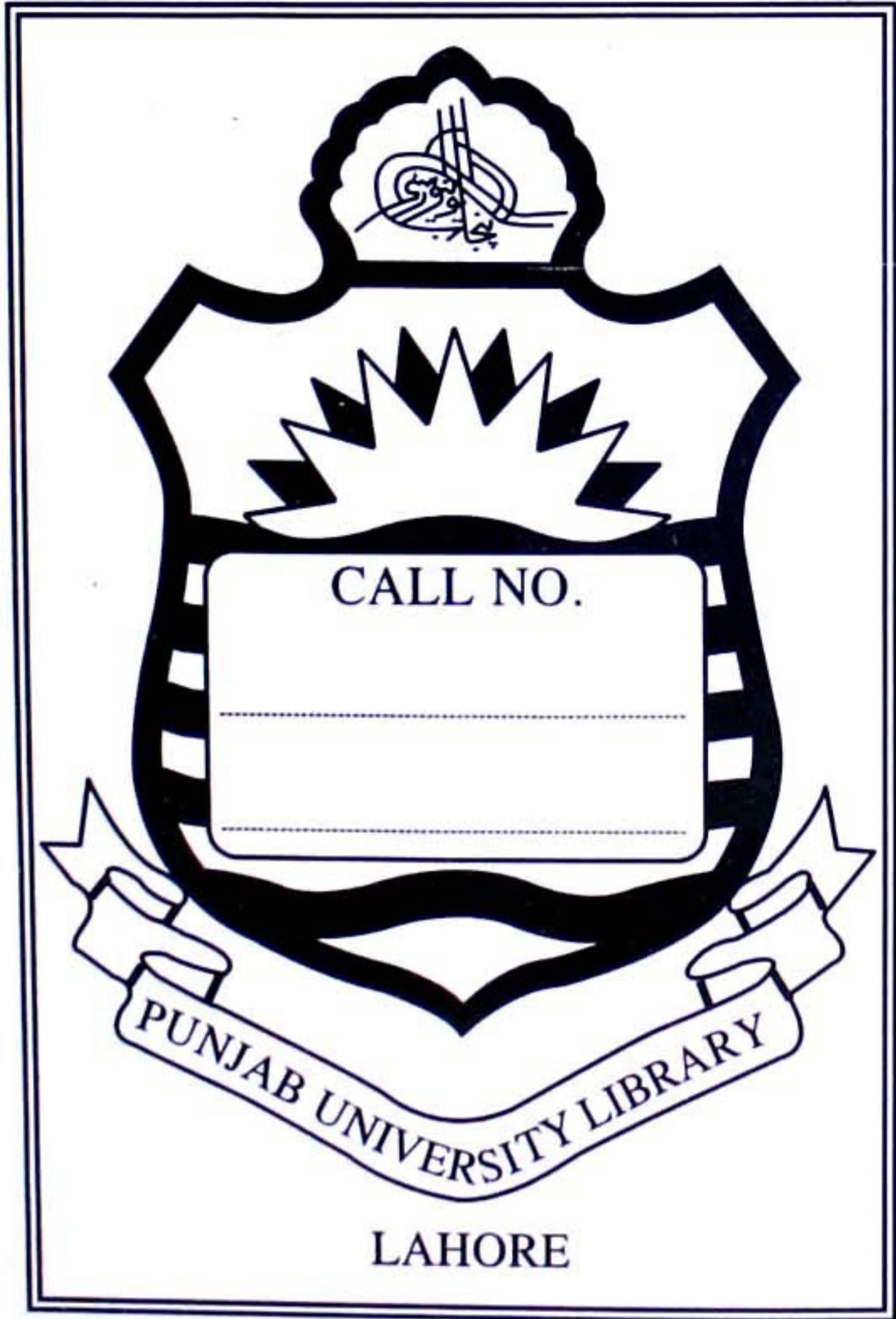
برکی از نسخه کهن و بسیار نفیس شرح تجرید الاعتقاد
 علامه حلی، مورخ ۷۲۱ ق، نسخه شماره ۷۲۶ این کتابخانه بزرگ

تحقیق: علی صدرا بی خوبی
 به کوشش: سید محمود مرعشی نجفی

ذخیرہ پروفیسر محمد اقبال مجددی

جو 2014ء میں پنجاب یونیورسٹی لائبریری کو

ہدیہ کیا گیا۔

۹۵۱۲

کتابشناسی

تجربہ الاعمق

تحقیق

علی صدیقی

بکوشش

سید محمود عسکری

صدرائی خوئی، علی. ۱۳۴۲ش -

کتاب شناسی تجرید الاعتقاد / تألیف علی صدرائی خوئی؛ به کوشش د. سید محمود مرعشی نجفی. - قم: کتابخانه بزرگ حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره) «گنجینه جهانی مخطوطات اسلامی». ۱۴۲۴ق. = ۲۰۰۳م. = ۱۳۸۲ش.

۲۳۲ ص.

ISBN 964-6121-98-5

137845

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

۱. نصیر الدین طوسی، محمد بن محمد، ۵۹۷ - ۶۷۲ق. کتاب شناسی. ۲. نصیر الدین طوسی، محمد بن محمد، ۵۹۷ - ۶۷۲ق. -- تجرید الکلام فی تحریر عقاید الاسلام. ۳. کلام شیعه -- امامیه -- کتاب شناسی. الف. صدرائی خوئی، علی، ۱۳۴۲ش - مؤلف. ب. مرعشی نجفی، سید محمود، ۱۳۲۰ش - به کوشش. ج. -- کتابخانه بزرگ حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره) «گنجینه جهانی مخطوطات اسلامی». د. عنوان.

۱۶/۲۹۷

۲۸۸۷۴ / ص ۴

۸۲-۱۸۷۴م

کتابخانه ملی ایران

کتاب شناسی تجرید الاعتقاد

تألیف: علی صدرائی خوئی

به کوشش: د. سید محمود مرعشی نجفی

ناشر: کتابخانه بزرگ حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره)

«گنجینه جهانی مخطوطات اسلامی» - قم - ایران

نوبت چاپ: اول، ۱۴۲۴ق / ۱۳۸۲ش / ۲۰۰۳م

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ: ستاره - قم

لیتوگرافی: تیزهوش

شابک: ۹۶۴-۶۱۲۱-۹۸-۵

Ayatallah Mar'ashi Najafi St., Qom 37157, I.R.IRAN

Tel: + 98 (251) 7741970-78; Fax: + 98 (251) 7743637

<http://www.marashilibrary.org>

E-mail: info@marashilibrary.org

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست مطالب

۹	مقدمه
۱۵	تجريد المنطق
۱۶	حاشیه تجريد المنطق، دشتکی
۱۶	الجوهر النضيد في شرح منطق التجريد
۱۸	حاشیه جوهر النضيد
۱۸	شرح جوهر النضيد
۱۹	تجريد الاعتقاد
۲۵	ترجمه های منظوم تجريد الاعتقاد
۳۰	حواشی تجريد الاعتقاد

شروح تجريد الاعتقاد

۳۵	كشف المراد في شرح تجريد الاعتقاد
۳۸	حواشی كشف المراد
۴۲	شرح قديم
۴۴	حاشیه جرجانی بر شرح قديم
۴۷	حواشی حاشیه جرجانی
۵۵	سایر حواشی شرح قديم

- شرح قوشچی (شرح جدید) ٥٩
- طبقات الجلالیة و الصدریة ٦٣
- حاشیة قدیم دوانی ٦٤
- حواشی حاشیة قدیم دوانی ٦٩
- حاشیة قدیم دشتکی بر شرح قوشچی ٨٥
- حواشی حاشیة قدیم سید صدر ٨٧
- حاشیة جدید دوانی بر شرح قوشچی ٨٩
- حاشیة جدید دشتکی بر شرح قوشچی ٩٠
- حاشیة سوم دوانی بر شرح قوشچی (حاشیة اجدّ) ٩٣
- حاشیة غیاث الدین منصور بر شرح قوشچی ٩٥
- حاشیة خفری بر شرح تجرید قوشچی ٩٧
- حواشی حاشیة خفری بر شرح تجرید قوشچی ١٠٢
- حاشیة آقا جمال خوانساری بر حاشیة خفری ١٢١
- حواشی حاشیة آقا جمال خوانساری بر حاشیة خفری ١٢٥
- حواشی میر احمد علوی عاملی ١٣٠
- عقد الجواهر المتعلقة بکتاب التجرید الزاخر ١٣٠
- روضۃ المتقین ١٣٠
- حاشیه بر حاشیة قدیمه بر شرح تجرید ١٣١
- ریاض القدس ١٣٢
- مصاییح القدس (تعلیقة القدسیة) ١٣٢
- حظیرة الانس من ارکان ریاض القدس ١٣٣
- حاشیه شرح تجرید ١٣٤

- ۱۳۵ سایر حواشی شرح قوشچی
- ۱۶۱ شوارق الالهام فی شرح تجرید الکلام
- ۱۶۶ حواشی شوارق الالهام
- ۱۷۱ سایر شروح تجرید الاعتقاد
- ۱۷۱ شرح تجرید الاعتقاد، فاضل نیشابوری
- ۱۷۲ تفرید الاعتماد، اسفرائینی
- ۱۷۴ تحریر تجرید العقائد، نیریزی
- ۱۷۵ ایضاح مشکلات التوحید فی حل معضلات التجرید
- ۱۷۶ مشارق الالهام فی شرح تجرید الکلام
- ۱۷۷ البراهین القاطعة فی شرح تجرید العقائد الساطعة
- ۱۷۸ کشف المرام فی شرح تجرید الکلام
- ۱۷۹ شرح تجرید العقائد، آباهای
- ۱۷۹ ایضاح المقاصد فی ترجمة تجرید العقاید
- ۱۸۰ المفید فی شرح تجرید
- ۱۸۱ شرح تجرید الاعتقاد، شاخنی قائی
- ۱۸۱ تسدید النقائد فی شرح تجرید العقائد
- ۱۸۱ شرح تجرید الاعتقاد، بابرتهی حنفی
- ۱۸۱ شرح تجرید الاعتقاد، عاملی
- ۱۸۱ شرح تجرید الاعتقاد، خضر شاه
- ۱۸۱ شرح تجرید العقائد، یزدی
- ۱۸۲ شرح تجرید العقائد، سماوی صنعانی
- ۱۸۲ الدرالنضید فی شرح التجرید
- ۱۸۲ مجمع الفوائد

التحریر فی شرح التجرید ۱۸۲

القول السدید فی شرح التجرید ۱۸۲

شروح فارسی تجرید الاعتقاد ۱۸۳

تحفہ شاہی و عطیہ الہی ۱۸۳

شرح تجرید الاعتقاد، سمنانی ۱۸۴

شرح تجرید الاعتقاد، تبریزی ۱۸۴

علاقہ التجرید، علوی عاملی ۱۸۵

شرح تجرید الاعتقاد، تنکابنی ۱۸۶

شرح تجرید الاعتقاد، مامقانی ۱۸۶

طریق الرشاد، برومند ۱۸۶

شرح جامع تجرید الاعتقاد، امینی ۱۸۶

حاشیہ شرح تجرید، استرآبادی ۱۸۷

شروح ناشناخته ۱۸۸

حواشی ناشناخته ۱۹۱

چند حاشیہ بر شروح نامعلوم ۱۹۵

فہارس

فہرست مؤلفین ۱۹۹

فہرست کتابها ۲۰۵

فہرست آغاز کتابها ۲۱۵

فہرست انجام کتابها ۲۲۵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمه

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على أشرف الأنبياء والمرسلين
أبي القاسم محمد وآله الطاهرين.

انسانها با عقیده زنده‌اند و با از بین رفتن عقیده و هویت، از بین می‌روند.
بالاترین وحدت بین ملتها، وحدت در اندیشه و عقیده است. همیشه انسان
به دنبال آرمان برتر بوده و می‌خواهد خود را از افکار خطا و به دور از
واقعیت، دور سازد. هرچند خلاصی از چنگ اوهام و غلط‌اندازی‌های
ابلیس برای کمتر کسی میسر شده است.

از جمله بزرگانی که کوشیده تا غبار پندار و وهم را از آینه عقاید بزدايد و
حقایق واقعی را به انسانها بنمایاند، دانشمند شهیر، متکلم برجسته، عارف از
خود رسته، فیلسوف به حق پیوسته، خواجه نصیرالدین طوسی
(متوفای ۶۷۲ق) است. شهرت علمی و جهانی او ما را از هرگونه توضیحی
در شرح حالش بی‌نیاز می‌سازد. آنچه در این مقام مورد نظر است یکی از
تالیفات گرانسنگ کلامی اوست که بعد از وی تأثیری شگرف بر اندیشه

آیندگان نهاد. این کتاب که مانند سایر آثار خواجه بر تارك علم و استدلال می درخشد، کتاب تجرید الاعتقاد است.

این کتاب از بدو تألیف تا کنون قریب به نه قرن مدار فکری عامه و خاصه گردیده و پیوسته مورد استفاده اندیشمندان و دین پژوهان بوده است. خواجه خود درباره انگیزه تألیف این کتاب در مقدمه مختصر آن چنین می گوید:

أما بعد حمد واجب الوجود علی نعمائه والصلاة والسلام علی سید
أنبيائه محمد المصطفى و علی أكرم أممائه، فإنني مجيب إلى ما سئلت
من تحرير مسائل الكلام و ترتيبها علی أبلغ نظام مشيراً إلى غرر
فوائد الاعتقاد و نكت مسائل الاجتهاد مما قادني الدليل إليه و قوی
اعتقادی علیه و سمّيته بتجرید الاعتقاد والله أسأل العصمة والسداد
و أن يجعله ذخراً ليوم المعاد.

علامه حلی که افتخار شاگردی خواجه را دارد در مورد استاد و کتابش چنین می نویسد:

والان حيث وفقنا الله تعالى للاستفادة من مولانا الأفضل العالم الاكمل
نصير الملة والحق والدين محمد بن محمد بن الحسن الطوسي
- قدس الله تعالى روحه الزكية - في العلوم الإلهية والمعارف العقلية
و وجدناه راكباً نهج التحقيق سالكاً جدد التدقيق معرضاً عن سبيل
المغالبة، تاركاً طريق المغالطة تتبعنا مطارح أقدامه في نقضه
و إبرامه.

و لما عرج إلى جوار الرحمان و نزل بساحة الرضوان، وجدنا كتابه
الموسوم بتجرید الاعتقاد قد بلغ فيه أقصى المراد و جمع جلّ مسائل

الكلام على أبلغ نظام كما ذكر في خطبته و أشار في ديباجته إلا أنه أوجز ألفاظه في الغاية و بلغ في إيراد المعانى إلى طرف النهاية^١.

وفاضل قوشچی باينکه از جهت مذهب مخالف خواجه است، اما در مدح خواجه و همچنين کتاب تجريد الاعتقاد در مقدمه شرح خود چنين می آورد:

و إن کتاب التجريد الذي صَنَّفَه في هذا الفن المولى الأعظم و الحبر المعظم قدوة العلماء الراسخين أسوة الحكماء المتألهين نصير الحق والدين محمد بن محمد الطوسي - قدس الله نفسه و روح رسمه - ، تصنيف مخزون بالعجائب و تأليف مشحون بالغرائب فهو و إن كان صغير الحجم ، و جيز النظم فهو كثير العلم ، عظيم الاسم ، جليل البيان ، رفيع المكان ، حسن النظام مقبول الائمة العظام لم تظفر بمثله علماء الأعصار و لم يشبه الفضلاء في القرون و الأدوار ، مشتمل على إشارات إلى مطالب هي الأُمَّهات ، مشحون بتنبیهاً على مباحث هي المَهِّمات ، مملوٌ بجواهر كلِّها كالنصوص و محتوٍ على كلمات يجري أكثرها مجرى النصوص ، متضمن لبيانات معجزة في عبارات موجزة و تلويحات رائقة لكلمات شائقة و هو في الاشتهار كالشمس في رابعة النهار . ثم إن كثيراً من العلماء و جَّهوا نظرهم إلى شرح هذا الكتاب و نشر معانيه ... و مع ذلك كان كثيرٌ من مخفيات رموز ذلك الكتاب باقياً على حيالها .

لأنه كتابٌ غريبٌ في صنعته عجيبٌ في وشيته تضاهى الألفاظ

لغاية إيجازه و يحاكي الإعجاز في إظهار المقصود و إبرازه
لا ينكشف معناه إلا للأوحدی الفضلاء و لا يتضح مغزاه إلا للألمعي
من الأذكياء.^۱

ما از آوردن نظریات سایر اندیشمندان درباره مؤلف و کتابش، به جهت
دوری از طولانی شدن کلام خودداری می‌نماییم.

شروح و حواشی تجرید

این کتاب بعد از تألیف، در حوزه درسی عالمان و دانش پژوهان مورد
تدریس و تدقیق قرار گرفته و دهها شرح و صدها حاشیه بر آن نوشته شده است.
هر دانشمند صاحب عقیده‌ای به جای پرداختن به تصنیف کتابی مستقل
در کلام، به نوشتن شرح یا حاشیه‌ای بر تجرید اکتفا می‌نمود. و در حقیقت
شروح و حواشی این کتاب، تاریخ علم کلام و تطور اندیشه در میان
مسلمانان است.

بنابه کاوشی که در این نوشتار به عمل آمده تعداد شروح و حاشیه‌هایی که
تاکنون بر تجرید الاعتقاد نوشته شده چنین است:

* شروح و حواشی تجرید المنطق شش عدد،

* حواشی تجرید نه عدد،

* شروح تجرید چهل و یک عدد،

* حواشی شروح تجرید صد و هشتاد و سه عدد،

- * حواشی کشف المراد ده عدد،
 - * حواشی شرح قدیم سی و شش عدد،
 - * حواشی حاشیه جرجانی بر شرح قدیم بیست و شش عدد،
 - * حواشی شرح جدید صد و هفده عدد،
 - * حواشی حاشیه قدیم دوانی بر شرح قوشچی بیست و سه عدد،
 - * حواشی حاشیه خفری بر شرح قوشچی سی و یک عدد،
 - * حواشی شوارق الالهام یازده عدد،
 - * مجموع شروح و حواشی معرفی شده در این نوشته دو بیست و سی و یک عدد،
 - * مجموع نسخه‌های خطی معرفی شده از این شروح و حواشی ششصد و دوازده نسخه.
- همچنان که ملاحظه می‌شود، از میان شروح، تسدید القواعد معروف به شرح قدیم و کشف المراد علامه حلی و شرح قوشچی معروف به شرح جدید و شوارق الالهام فیاض لاهیجی، بیشتر از دیگر شروح مورد توجه صاحب نظران قرار گرفته است.
- و از میان حواشی، حاشیه جرجانی بر شرح قدیم و حاشیه قدیم دوانی و حاشیه خفری بر شرح جدید، بیشتر از دیگر حواشی مورد نقد و بررسی قرار گرفته است. اهمیت این حواشی در این است که در آنها مسائل متعددی در خداشناسی و جهان بینی اسلامی مورد بحث و بررسی دانشمندان قرار گرفته است.
- مسائل کلامی که امروزه از ابعاد مختلفی مورد بررسی قرار می‌گیرد و صاحب نظران گمان می‌کنند که دانشمندان اسلامی در این مسائل بحث

نگرده‌اند در این حواشی مورد نقد و نظر قرار گرفته است.

امید است با شناسایی اولیه این شروح و حواشی که موضوع این نوشتار است، اندیشمندان و مؤسسات علمی به این آثار توجه بیشتری مبذول نموده و با رعایت اولویت تصحیح و تحقیق این آثار را در دستور کار خود قرار دهند تا راه برای بررسی علمی این آثار هموار گردد.

شایان ذکر است که اغلب این آثار تاکنون به صورت دستنویس باقی مانده و جز سه یا چهار عدد از آنها منتشر نشده است.

در اینجا لازم می‌دانم که از عنایت تولیت محترم کتابخانه حضرت آیت‌الله‌العظمی مرعشی نجفی قدس سره، دانشمند گرانمایه حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر حاج سید محمود مرعشی نجفی که نشر این اثر را در دستور کار کتابخانه قرار داده‌اند و همچنین سرور گرامی فاضل فرزانه جناب آقای محمد اسفندیاری که زمینه نشر این اثر را به صورت کتاب هموار نمودند، کمال سپاس و تشکر را دارم.

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

۱. تجرید المنطق

خواجہ نصیر مقدمہ ای بر تجرید الاعتقاد نگاشته، پیرامون مسائل منطقی کہ در علم کلام کار برد دارند و آن را تجرید المنطق نامیده است.
او این کتاب را در یک مقدمہ و نہ فصل قرار دادہ:

بسمله، نحمد الله حمد الشاکرین و نصلی علی محمد و آلہ الطاہرین
و بعد فانا اردنا ان نجرد اصول المنطق و مسائلہ علی الترتیب،
و نکسوها حلیتی الایجاز و التهذیب تجریداً یتسیر للحافظ تکرارہا
و لا یتعسر علی الضابط تذکارہا، فجعلنا تلك الاصول مرتبة فی
تسعة فصول:

۱- فی مدخل هذا العلم

۲- فی المقولات

۳- فی القضايا

۴- فی القیاس

۵- فی البرهان و الحدّ

۶- فی الجدل

۷- فی المغالطة

۸- فی الخطابة

۹- فی الشعر

نسخه‌ها:

○ ملک تهران: مجموعه ش ۶۴۰، محمد بن ابی طیب خادم،
رمضان ۶۵۶ (فهرست ۱۲۵/۵).

چاپ:

* تهران، ۱۳۱۱ ق، سنگی وزیری خط محمد صادق بن
محمد رضا تویسرکانی، با جوهر النضید در یک جلد.

۲. حاشیه تجرید المنطق (عربی)

از: امیر سید صدرالدین محمد دشتکی شیرازی (مقتول در ۹۰۳ ق)

آغاز نسخه: فی المقالة الثانية فانها فی احوال القضية و هی
مادة القياس...

انجام: فاذا جاز سلبه عن الرومی بالامکان صار سلبها ايضاً
كذلك مع أنه ذكر انه ممتنع لامتناع سلب الشی عن نفسه.

نسخه:

○ مرعشی (ش ۱۷۰۱) از آغاز افتادگی دارد، آغاز و انجام

برابر نمونه، عنوان معرفی: حاشیه تجرید الکلام، محمد

حسن بن غلام حسین، محرم ۹۰۸ در مشهد مقدس، ۱۲۱

برگ، (فهرست ۹۵/۵).

۳. الجوهر النضید فی شرح منطق التجرید (عربی)

از: علامه حسن بن یوسف بن مطهر حلی (۷۲۶ ق)

این شرح اولین شرح می‌باشد و با عناوین قال، اقول برگزار

شده است.

آغاز: الحمد لله المتفرد بوجوب الوجود المتوحد بالكرم
والجود.

انجام: كما امکن ضبط المواضع فی الصناعتین الاولیین و
لیکن هذا آخر ما نوردہ فی شرح الكتاب.

نسخه‌ها:

○ مرعشی (ش ۴۶۸۰) آغاز و انجام برابر نمونه، محسن بن
محمد بن سعید خبوشانی، محرم ۱۱۱۵ق، ۱۴۶ برگ،
(فهرست ۲۶۸/۱۲).

○ مرعشی (ش ۵۹۱۳) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب،
در اول نسخه تملک اسماعیل بن محمود کربلایی در سال
۱۷۴ق، ۱۹۰ برگ، (فهرست ۲۹۳/۱۵)، دانشگاه
(ش ۷۴۱۳):

○ مدرسه عالی شهید مطهری، تهران (سپهسالار سابق) (ش
۷۵۵۷) بدون تاریخ کاتب، بی‌کا.

○ قاهره، دارالکتب الازهر، (ش ۲۳۴۳)، بی‌کا، بدون تاریخ
کاتب، تا اول فصل ۸ را دارد، ۱۴۴ برگ ص ۵۴۴، ۱۸
سطر (فهرست فواد سید ۴۲۳۱/۱ که با عنوان الجوهر الفرید
فی شرح کتاب التجرید معرفی شده و آغازش با آغاز درج شده
برابر است).

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۱۴۰) آغاز و انجام برابر نمونه،
به خط منصور، ۱۰۹۵، ۱۸ سطر، ۱۸۱ برگ (فهرست ۳۷۰/۴)

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۱۴۲) آغاز برابر نمونه، بی‌کا، بدون تاریخ کاتب، ۱۴ و ۱۵ سطر، ۱۶ برگ (فهرست ۳۷۰/۴).

چاپها:

○ تهران، ۱۳۱۱ ق، سنگی، وزیری، خط محمد صادق بن محمد رضا تویسرکانی.

○ قم، انتشارات بیدار، ۱۳۶۳ ق، به همراه حواشی محمد طاهر طبرسی کلاردشتی و رساله تصور و تصدیق ملاصدرا شیرازی.

۴. حاشیه جوهر النضید

از: محمد طاهر طبرسی کلاردشتی

این حواشی در هامش جوهر النضید به چاپ رسیده است.^۱

۵. شرح جوهر النضید (عربی)

از: حاج محمود بن محمد بن محمود نیریزی شیرازی معروف به محقق

نیریزی (زنده در سال ۹۲۲ ق)

شرح مزجی مفصلی است که مؤلف آن را در اصفهان شروع و در قزوین روز سه شنبه ۲۳ ذیحجه ۹۱۳ به پایان رسانیده و به امیر نظام الدین محمود هدیه نموده است (الذریعه ۱۳/۱۴۰ - ۱۴۱) نیریزی شرحی نیز بر بخش کلام تجرید دارد که با عنوان تحریر تجرید العقاید معرفی خواهد شد.

(الذریعه ۱۳/۱۴۰-۱۴۱؛ فهرست مجلس ۲۱۰۷/۱۰).

۱. قم، انتشارات بیدار، ۱۳۶۳ ق.

۶. تجرید الاعتقاد^۱

نام کتاب

با اینکه خواجه خود در مقدمه کوتاهش، نام کتاب را معین نموده ولی پس از وی به علت اشتباه کاتبان و ناسخان، نام آن به صورتهای ذیل نقل شده است:

تجرید الاعتقاد^۲

تجرید الکلام فی تحریر عقائد الاسلام^۳

تجرید الکلام^۴

تجرید العقائد^۵

تجرید القواعد^۶

استاد علامه حسن حسن زاده آملی در مقدمه خود بر کشف المراد

۱. الذریعه ۳/۳۵۲، کشف الظنون ۱/۳۴۶، التراث العربی ۱/۴۳۸-۴۳۹.

۲- الذریعه ۳/۳۵۱. ۳- الذریعه ۳/۳۵۲.

۴- کشف الظنون ۱/۳۴۶.

۵- سرگذشت و عقائد فلسفی خواجه نصیرالدین طوسی ص ۱۷۶.

۶- مقدمه کشف المراد چاپ دفتر انتشارات اسلامی، ص ۱۲.

پیرامون نام کتاب و اینکه نام آن تجرید الاعتقاد است نه اسم دیگر، چنین می فرماید:

النسخ الأصلية كلها ناصّة من غير التباس على قوله وسميته بتجريد الاعتقاد او وسمته بتجريد الاعتقاد، حتى ان النسخة الاولى بل اكثر النسخ صريحة على التجريد. على أن تسمية العلامة شرحه بكشف المراد في شرح تجريد الاعتقاد و هو تلميذه و كذلك كلام الخواجه تسجيلاً و سميته بتجريد الاعتقاد والله اسأل العصمة والسداد و ان يجعله ذخراً ليوم المعاد، و كذلك تسمية شمس الدين الاسفراينى شرحه بتعريف الاعتماد في شرح تجريد الاعتقاد كلها ينادى بأن الكتاب موسوم بتجريد الاعتقاد لا تجريد العقائد او القواعد.

فصول كتاب

خواجه بعد از ديباچه کوتاهی در حمد و ثنای الهی و بیان سبب تألیف کتاب و روش خود در تألیف آن، کتابش را در شش مقصد و هر مقصد شامل چند فصل و هر فصل در چند مسئله قرار داده است.

تعداد فصول کتاب یازده فصل در دو بیست و بیست و پنج مسأله می باشد.

امور عامه: هفتاد و پنج مسأله.

طبیعیات: هفتاد و چهار مسأله.

الهیات: هفتاد و شش مسأله.

فهرست مطالب مقاصد و فصول کتاب چنین است:

مقدمه: که تمامی آن در صفحه اول نقل شد.

المقصد الاول: فی الامور العامه و فيه فصول:

فصل یک: فی الوجود و العدم، ۴۷ مسأله.

فصل دو: فی الماهية و لواحقها، ۱۱ مسأله.

فصل سه: فی العلة و المعلول، ۱۷ مسأله.

المقصد الثاني: فی الجواهر و الاعراض و فيه فصول:

فصل یک: فی الجواهر، ۱۱ مسأله.

فصل دو: فی الاجسام، ۳ مسأله.

فصل سه: فی بقية احكام الاجسام، ۶ مسأله.

فصل چهار: فی الجواهر المجردة، ۱۴ مسأله.

فصل پنج: فی الاعراض، ۴۰ مسأله.

المقصد الثالث: فی اثبات الصانع تعالى و فيه فصول:

فصل یک: فی وجوده تعالى.

فصل دو: فی صفاته تعالى، ۲۱ مسأله.

فصل سه: فی افعاله تعالى، ۱۸ مسأله.

المقصد الرابع: فی النبوة، ۶ مسأله.

المقصد الخامس: فی الامامة، ۹ مسأله.

المقصد السادس: فی المعاد، ۲۱ مسأله.

(الذريعة ۳/۳۵۲ و ۶/۶۷؛ معجم التراث الكلامی ۲/۱۶۲-۱۶۴ رقم ۳۲۳۶)

نسخه‌ها:

نسخه‌های خطی این کتاب به تعداد زیادی در کتابخانه‌های

۱۳۵۸۴۱

داخل کشور و خارج وجود دارد. ما برای نمونه نسخه‌های آن را در چند کتابخانه ذکر می‌کنیم:

○ مرعشی (ش ۳۱۲۳) قریش بن هاشم حسینی، ۹۵۵ در مکه مکرمه.

○ مرعشی (ش ۵۱۲۳) ابوالحسن بن عبدالله استرآبادی، ۹۶۵ در دمشق.

○ مرعشی (ش ۶۵۲۵) محمد تبریزی معروف به برهان المنجمین، قرن یازدهم هجری.

○ مرعشی (ش ۶۹۰۸) حسن بن حسین بیانه کلایی لاهیجی، سه شنبه ۱۳ صفر ۹۹۶ در قزوین.

○ مرعشی (ش ۷۸۵۸) محمد علی بن محمد حسن نائینی، ۱۲۶۸.

○ آستان قدس رضوی (ش ۹۲۲۴) محمد مهدی، ۱۱۲۲.

○ آستان قدس رضوی (ش ۸۵۳۴) عباس قلی شریف رازی، ۱۳۵۳ ق.

○ آستان قدس رضوی (ش ۳۶۴) محمد مقیم، بدون تاریخ کاتب.

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۴۸۲۰) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب.

○ مدرسه عالی شهید مطهری، تهران (سپهسالار سابق) (ش

۶۳۶۵) بدون نام کاتب، ۹۸۷ ق.

137845

○ مدرسه عالی شهید مطهری، تهران (ش ۶۳۶۶) بدون نام کاتب، ۱۰۹۷ ق.

○ مدرسه عالی شهید مطهری، تهران (ش ۶۳۶۷) محمد علی کرمانشاهی در سپهسالار، شعبان ۱۲۸۰.

○ مدرسه عالی شهید مطهری، تهران (ش ۶۶۸۵) محمد رفیع بن محمد رضا، دوشنبه جمادی الاول ۱۰۷۸ ق.

○ قم. کتابخانه مسجد اعظم (ش ۳۳۲۳) بدون نام کاتب، ۱۰۱۱ ق.

○ قم. کتابخانه مدرسه فیضیه (ش ۱۷۹۵) قرن یازدهم، مهر علی (فهرست ۳۷/۱).

○ دانشگاه (ش ۳۶۲۶ و ۴۱۷۶ و ۵۰۶۶ و ۷۰۲۵ و ۷۱۴۳ و ۷۴۱۳ و ۸۹۴۴).

○ مجلس (ش ۴۹۵۴) میر جعفر بن عبدالله حسینی، ۱۰۶۹ ق (فهرست ۲۴۲/۱۴).

○ مجلس (ش ۵۰۷۹) عبدالله، ۱۳۰۸ ق (فهرست ۳۵/۱۵).

○ مسجد گوهرشاد مشهد، (ش ۱۶۴۳) فضل الله بن محمد حسینی، ربیع الاول ۹۶۲ ق، (فهرست چهار کتابخانه مشهد ۲۳۲).

○ نمازی خوی (ش ۶۴۰) (فهرست ۳۴۷/۱).

چاپها:

* تهران، سنگی، بدون تاریخ، جیبی، ۱۱۱ صفحه.

- * تهران، ۱۲۸۰ ق، سنگی، همراه با شوارق الالهام.
- * بمبئی، ۱۳۱۱ ق، سنگی، ۳۴۴ ص، همراه با کشف المراد.
- * قم، ۱۴۰۷ ق، ۳۳۶ ص، با تحقیق محمد جواد حسین جلالی.

ترجمه‌های منظوم تجرید الاعتقاد

۷. ترجمه منظوم فارسی

از: شاعری گمنام

ترجمه منظومی از تجرید الاعتقاد در جنگ (شماره ۶۶۰) مدرسه نمازی خوی موجود است که ناظم آن معلوم نیست. این ترجمه از آغاز کتاب شروع و تا آخر ادامه یافته است. لکن بخش اعظمی از آخر نسخه موجود افتاده و برگهای چندی نیز در صحافی آسیب دیده است.

این ترجمه در جنگ مذکور در برگهای «۳۹۱ تا ۴۴۰ پ» قرار گرفته است.

ناظم بعد از آوردن مقدمه خواجه نصیر در آغاز تجرید، نظم خود را چنین آغاز می‌کند:

که بود جامع کمالاتی	حمد اظهار حال آن ذاتی
که رسد خلق را از او نعمای	در وجوب وجود هست ایما
داده ما را بمحض رحمت و جود	اول نعمتی که هست وجود
وز تفصیل آن لسان سلال	ذکر نعماء توان علی الاجمال
	و در آخر مقدمه گوید:

حصر عقلی برای اهل صواب نیست حصر کتاب در ابواب

بلکه باشد غرض از او ربطی لیک نباید درو بود ربطی

وی در آغاز مقصد اول ذیل عبارت خواجه که می فرماید:

المقصد الاول فی الامور العامه و فيه فصول ثلثه الفصل الاول فی الوجود و العدم و تحدیدهما بالثابت العین و المنفی العین أو الذی یمکن ان ینخبر عنه و بنقیضه أو بغير ذلك یشتمل علی دور ظاهر بل المراد تعریف اللفظ اذ لا شیء اعرف من الوجود.

می گوید:

چند فصل اولاً وجود و عدم نیست منفی عدم بر آن محدود نیست شیء که هست ذی الاثار که بود مشتمل بدور صریح نیست جز نفی از عدم معقول نیست توجیه او به هیچ نمط کز وجود و عدم بود معقول نتواند بر آن شدن محدود

مقصد اولست در وی ضم ثابت العین نیست حد وجود نیست ما یمکن له الاخبار نیست در عقل این حدود صحیح نیست معنی وجود غیر حصول غیر این هر چه گفته اند غلط طرفان نیست غیر نفی و حصول در تعاریف هست اخذ وجود در مقصد ثالث گوید:

که مقاصد در آن شود اثبات اثر صانع است و ذات صفت اول فصل در بیان وجود ورنه یا دور تا تسلسل شد گشته حاصل مرآنچه مقصود است موجدی بآیدش برای وجود

مقصد ثالث است الهیات آنچه در وی همین شود مثبت آنچه در آن فصول خواهد بود هست واجب وجود او لابد گر بود واجب آنچه موجود است ممکن ار باشد آنچه شد موجود

ثابت است آنچه اعتقاد بود
که ببطلان او گذشت بیان

گر بواجب رسد مراد بود
ورنه دور و تسلسل است در آن
در قضا و قدر گوید:

که ز واجب بود صدور اثر
که بود خلق واجب این افعال
شامل فعل واجب است تمام
مندرج شده در آن همه اقسام
مرضی است آنچه مرتضی گفته
باز چون آمدند از صفین
حضرت حق نموده بود قضا
به خدایی که خالق اشیاست
رفت هر یک ز ما و آمد باز
موجب شح نفع خواهد شد
چه تردد چه لا تردد ما
هو امر مقدر حتما
نه زیاده شده نه ناقص هم
وز چه بودی عقاب در طغیان
(از نسخه محو شده است).
از برای بیان حسن فعال

گر غرض باشد از قضا و قدر
پیش اصحاب اعتزل معال
ور غرض از قضا بود الزام
ور غرض از قضا بود اعلام
مرتضی معنی رضا گفته
پیرمردی سؤال کرد از این
آنکه از شهر شام بهر ما
گفت آری همه قضای خداست
به قضا خدا نشیب و فراز
گفت آخر بگو که آمد و شد
چون به تقدیر حق بود اشیا
قال ویحک ظننت ان قضا
که قضا و قدر بدین مبرم
از چه بودی ثواب در احسان
نفع ایمان اضطراری نیست
انبیا را همی کنند ارسال

(بعد از این متأسفانه بر اثر پارگی نسخه و افساد در صحافی قابل

قرائت نیست).

آن چنانکه ذکر شد این ترجمه ضمن جنگ نفیس شماره (۶۶۰) در

کتابخانه خطی مدرسه نمازی خوی نگهداری می شود. جامع این جنگ اسدالله بن ظهیرالدین علی دوانی می باشد که در برگ (۲۱۱) نام خود را ذکر نموده و یک رباعی از خودش به فارسی و یک رباعی باز به فارسی از پدرش آورده است. همو نسخه‌ای از شرح تجرید قوشچی را در سال ۱۰۵۷ ق تحریر نموده که به شماره (۵۱۲) در کتابخانه مسجد اعظم قم نگهداری می شود (فهرست ۲۳۹)، به احتمال بسیار زیاد ناظم این ترجمه همین اسدالله دوانی می باشد که متأسفانه در کتب تراجم ذکری از وی به میان نیامده است.

ترجمه منظوم عربی

۸. نهاية التحرير (نظم تجرید الاعتقاد) (عربی)

از: سید محمد تقی بن میر محمد تقی حسینی قزوینی (۱۲۷۰ ق)
منظومه‌ای است در حدود نهصد بیت که مؤلف در آن تجرید الاعتقاد را به نظم درآورده است.

عَلَى فَيُوضَاتِ مَرَاثِي الْجُودِ	أَغَاظُ: وَ بَعْدَ حَمْدٍ وَاجِبِ الْوُجُودِ
عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ التَّقِيِّ	وَ الصَّلَوَاتِ وَ السَّلَامِ مُطْلَقاً
نَظْماً عَلَى كُلِّ الْمَعَانِي اشْتِمَلَا	انْجَامُ: وَ مَا بِنَظْمِهِ اهْتَمَمْنَا كَمَلَا
الْمُفْضَلُ الْمَفْضَالُ بِالْفَضْلِ الْأَعْمِ	فَالْحَمْدُ لِلْفِيَاضِ بِالْفَيْضِ الْأَتَمِ

(الذريعة ۳۹۷/۲۴؛ معجم التراث الكلامي ۴۲۳/۵ رقم ۱۲۳۱۶)

نسخه‌ها:

○ مرعشی (ش ۲۶۴۴/۱۳) آغاز و انجام برابر نمونه، برگهای

«۱۶۱ پ - ۱۸۱» (فهرست ۲۲۲/۷).

○ مرعشی (ش ۳۱۰۹/۲) برگهای «۱۷ پ- ۲۱ پ» (فهرست
۳۳۲/۸).

○ مرعشی (ش ۳۲۱۸/۲) برگهای «۱۴۹ پ- ۲۴۹ ر» (فهرست
۲۰/۹).

○ آستان قدس رضوی (ش ۹۴۹) تحریر ۱۲۲۵ اق، (فهرست
الفبایی آستان قدس رضوی ص ۵۹۲).

حواشی تجرید الاعتقاد

۹. حاشیة تجرید الاعتقاد
از: سید رکن الدین ابو محمد حسن بن محمد بن شرفشاه علوی (متوفای ۷۱۵ یا ۷۱۸)

(الذریعه ۳۲/۶؛ معجم التراث الکلامی ۴۲/۳ رقم ۴۹۲۵)

۱۰. حاشیة تجرید الاعتقاد
از: جلال الدین محمد بن اسعد دوانی (۹۰۸ق)

(الذریعه ۳۲/۶؛ معجم التراث الکلامی ۴۳/۳ رقم ۴۹۲۹)

۱۱. حاشیة تجرید الاعتقاد
از: صدرالدین محمد بن ابراهیم ملاصدرا شیرازی (۱۰۵۰ق)

(الذریعه ۳۲/۶؛ معجم التراث الکلامی ۴۳/۳ رقم ۴۹۲۸)

۱۲. حاشیة تجرید الاعتقاد
از: مولی حمزه ارجستانی گیلانی اصفهانی (۱۱۳۴ق)

گیلانی این حاشیه را فقط بر قول خواجه الجوهریة و العرضیة
من ثوانی المعقولات نوشته است. (الذریعه ۳۲/۶)

نسخه:

○ آستان معصومیه (ع)، (ش ۳/۴/۱۵۸/۶۲۹۱) سده سیزدهم،

۷ص، (فهرست دانش پژوه ۲۲۲)

۱۳. حاشیة تجرید الاعتقاد (عربی)

از: مولی محمد جعفر شریعتمدار استرآبادی (۱۲۶۳ ق)

این حاشیه اساس شرح مؤلف به نام البراهین القاطعه می باشد.

(الذریعه ۳۱/۶؛ مرآة الکتب ۴۰۷/۱)

۱۴. حاشیة تجرید الاعتقاد (عربی)

از: مولی علی (نعمحالی حوسه دهی) لاهیجی (قرن ۱۱ ق)

این حاشیه قبل از سال ۱۰۲۵ نوشته شده است و مؤلف در آن

از حواشی سید شریف جرجانی یاد کرده است.

(الذریعه ۳۲/۶؛ معجم التراث الکلامی ۴۳/۳ رقم ۴۹۲۶)

آغاز: حمداً لمن خلق الانسان... و آله مصابیح العرفان

و مفاتیح الفرقان.

۱۵. تعلیقة علی التجرید (عربی)

از: مهدی بن عبد الشیرازی رومی مدرس حنفی

(معجم التراث الکلامی ۱۶۳/۲)

۱۶. حاشیة تجرید الاعتقاد (عربی)

از: محمد رضا بن حیدر بن علی نائینی (قرن ۱۳ ق)

نسخه:

○ مجلس (ش ۱۰۳۲/۲۹) سده دهم، «۴۵-پ-۴۸ر»، (فهرست

۳۳۱/۲۳)

۱۷. حاشیة تجرید الاعتقاد (عربی)

از: مؤلفی ناشناخته (۱۲۶۳ ق)

نسخه:

○ مدرسه غرب همدان، (ش ۱۰۱۹۹) سده دهم، «ص ۲۲۰-

۴۶۰»، (فهرست ۴۴۴)

(عربی)

۱۸. حاشیه تجرید الاعتقاد

از: مؤلفی ناشناخته (۱۲۶۳ ق)

معجم التراث الکلامی ۴۳/۳ رقم ۴۹۲۷

نسخه:

○ ملی تهران (ش ۲۶/۲۷ ع) تحریر ۱۲۱۸ ق، «۲۴۵-۳۷۵»،

(فهرست ۴۴۴)

شرح تجريد الاعتقاد

Handwritten text in Urdu script, likely bleed-through from the reverse side of the page.

۱۹. کشف المراد فی شرح تجرید الاعتقاد

از: آیت الله علامه حسن بن یوسف بن مطهر حلی (متوفای ۷۲۶ق)
علامه حلی از شاگردان مؤلف (خواجه نصیر طوسی) می باشد و ارادت
خاصی به استادش دارد.

در آغاز همین کتاب در وصف وی چنین می گوید:

والان حیث وفقنا الله تعالی للاستفادة من مولانا الافضل العالم الاكمل
نصیر الملة و الحق و الدین محمد بن محمد بن الحسن الطوسی قدس
الله تعالی روحه الزکیة فی العلوم الالهیة و المعارف العقلیة و وجدناه
راکباً نهج التحقیق سالکاً جدد التدقیق معرضاً عن سبیل المغالبة
تارکاً طریق المغالطة تتبعنا مطارح اقدامه فی نقضه و ابرامه.^۱

روی همین علاقه و ارادت می گوید که علامه به استادش داشت اولین شرح را بر
کتاب تجرید الاعتقاد نگاشته و در ۱۵ ربیع الاول ۶۹۶ آن را به پایان رسانیده
است. و شرح وی مرجع و سند برای شروح بعدی گردید. به نحوی که فاضل
قوشچی که خود شرحی بر تجرید نگاشته در تعریف کشف المراد چنین
می گوید: لولا کشف المراد لما فهمنا مراد تجرید الاعتقاد.^۲

۱. مقدمه کشف المراد، ص ۱۹.

۲. مقدمه استاد حسن زاده آملی بر کشف المراد، ص ۳.

این شرح سالیان دراز کتاب درسی کلام حوزه‌های علمیه تشیع بوده و علما اعتنا و اهمیت خاصی به آن قائلند.

(الذریعه ۳۵۳/۳ و ۱۱۸/۶ و ۶۰/۱۸).

آغاز: الحمد لله القاهر سلطانه العظیم شأنه الواضح برهانه العام احسانه الذی اید العباد بمعرفته و هداهم الی حجتہ... قال الفصل الاول فی الوجود و العدم و تحدید هما... اقول فی هذا الفصل مسائل مهمة جلیلة هذه اولیها....

آغاز مقصد ثانی: المقصد الثانی فی الجواهر و الاعراض و فیہ فصول الاول فی الجواهر الممكن اما ان یکون... اقول: لما فرغ من البحث عن الامور الكلية المعقولة شرع فی البحث عن الموجودات الممكنة....

آغاز مقصد ثالث: المقصد الثالث فی اثبات الصانع تعالی و صفاته و آثاره و فیہ فصول الاول فی وجوده تعالی قال... اقول یرید اثبات واجب الوجود تعالی و بیان صفاته....

انجام: فهذا ما جعل لنا من شرح هذا الكتاب... وقع الفراغ من مشقه يوم الاربعاء.

۱- نسخه‌ها:

○ مرعشی (عکس ش ۴۴۸) به خط مؤلف، (فهرست عکسی ۴۴۸/۱)

○ مرعشی (ش ۷۲۷) بدون نام کاتب، شنبه ۲۵ ربیع الثانی ۱۳۱۰.

○ آستان قدس رضوی (ش ۲۲۰) از آغاز افتادگی دارد، انجام برابر نمونه، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، ۲۸۷ برگ،

(فهرست ۱۸۸/۱).

○ آستان قدس رضوی (ش ۲۲۱) از آغاز افتادگی دارد، انجام برابر نمونه، محمد بن محمد اسفندیاری آملی، نیمه صفر ۷۴۵ق، ۱۲۵ برگ، (فهرست ۱۸۹/۱).

○ مجلس سنا (ش ۵۲۵) بدون نام کاتب، قرن هشتم و نهم (فهرست ۳۲۴/۱).

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق) (ش ۸۰۸۱) ابو محمد بن ابو تراب ورامینی، روز چهارشنبه ۱۰ رجب ۷۱۶ (فهرست ۴۳۵/۵).

○ تهران. کتابخانه ملی ملک (ش ۸۰۶) قرن یازدهم، ملا مهدی قزوینی. (فهرست ۴۳۸/۱).

○ تهران کتابخانه ملی ملک (ش ۲۵۴۳) محمد کاظم خوئینی زنجانی، ۲۲ جمادی الثانی ۱۳۰۵ (فهرست ۴۳۹/۱).

○ دانشگاه تهران (ش ۱۸۶۵) محمد بن علی بن ناصر العینعانی، آخر رمضان ۸۵۱

○ دانشگاه تهران (ش ۱۸۶۹) علی بن احمد بن سلیمان بلادی بحرانی، ۱۰۹۳.

○ گوهرشاد (ش ۲۷۵) مراد بن مصطفی، ۱۰۱۸ق، ۲۶۴ برگ، (فهرست ۲۳۸/۱؛ فهرست چهار کتابخانه مشهد ۳۷۸).

۲- چاپ‌ها:

* قم، مکتبه مصطفوی، بدون تاریخ کاتب، ۳۵۱ صفحه، قطع وزیری.

* قم، مؤسسه نشر اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، رمضان ۱۴۰۷ با تصحیح و تعلیق و مقدمه استاد آیت الله حسن حسن زاده آملی (دام ظلّه)، قطع وزیری، ۶۴۶ صفحه، به ضمیمه حواشی استاد حسن زاده آملی.

* تهران، اسلامیه، ۱۳۶۸ ش، ۶۲۲ ص.

* بمبئی، ۱۳۱۰ ق، سنگی، وزیری، ناشر علی محلاتی، ۲۴۳ ص.

* صیدا، ۱۳۵۳ ق، سربی، وزیری، بنفقه محمود خوشنویسان، به تصحیح سید حسن حسینی لواسانی.

* اصفهان، ۱۳۵۲ ق، سنگی، وزیری، باهتمام سید سعید طباطبائی، به تصحیح و حواشی سید محمد هاشم روضاتی، ۳۴۲ ص.

* قم، ۱۳۶۷ ق، سربی، وزیری، ۲۷۱ ص.

* قم، ۱۳۷۱ ق، سربی، وزیری، ۳۷۲ ص.

۳- حواشی:

(عربی)

۲۰. حاشیه کشف المراد

از: سید ابوالقاسم بن حسین رضوی قمی حائری لاهوری نقوی

(۱۳۲۴ ق).

(الذریعه ۱۱۸/۶)

(عربی)

۲۱. حاشیه کشف المراد

از: میرزا عبدالرزاق بن علیرضا محدث همدانی (۱۳۸۱ ق)

(الذریعه ۱۱۸/۶).

(عربی)

۲۲. التعليقات على كشف المراد

از: علامه آیت الله حسن حسن زاده آملی (دام ظلّه العالی)

این حاشیه با عناوین «قوله - قوله» برگزار شده و در صبح روز یک شنبه ۸ رمضان ۱۴۰۶ - ۱۳۶۵/۲/۲۸ ش در قم تألیف آن به پایان رسیده است.

این تعلیقه همراه با کشف المراد توسط انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۰۷ق، از صفحه «۴۲۹ - ۶۳۳» به چاپ رسیده است.

آغاز: الحمد لله مفيض الكلم و الحكم و صلى الله على الاسم الاعظم سيد ولد آدم و آله المصطفين على العرب و العجم... قوله العام احسانه كما في (م) و في (ص) الغامر احسانه والظن المتأخم بالعلم في رسم الخطوط النسخ....

(عربی)

۲۳. توضیح المراد فی شرح کشف المراد

از: سید هاشم بن مهدی بن حسین حسینی کاشانی تهرانی (۱۴۱۲ق)

حاشیه مفصلی است بر کشف المراد، این شرح با عناوین «قوله - قوله» برگزار شده است.

(معجم التراث الکلامی ۳۸۸/۲ رقم ۴۳۰۸)

آغاز: الحمد لله الاول بلا اول كان قبله و الاخر بلا آخر يكون بعده... قول المصنف رحمه الله في الامور العامه: اعلام ان موضوع العلم الالهي الاعم الذي هذا المقصد كافل لبيان احكامه.

چاپها:

* تبریز، بدون تاریخ نشر.

- * تهران، انتشارات مفید، ۱۴۰۷ ق، قطع وزیری، ۹۰۲ صفحه.
 * تهران، مطبعة مصطفوی ۱۳۹۶ ق / ۱۳۵۴ ش، قطع وزیری،
 ۹۰۲ صفحه.

نسخه‌ها:

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۵۰۰۱) به خط مؤلف، تحریر،
 ۱۳۸۰ ق، (فهرست الفبایی آستان قدس ۶۳۱ و در همین
 مأخذ چهار نسخه دیگر از این کتاب همه به خط مؤلف ذکر
 شده است).

۲۴. حاشیة كشف المراد (عربی)

از: سید محمد هاشم بن جلال الدین روضاتی

(معجم التراث الکلامی ۶۴/۳ رقم ۵۰۳۵)

چاپ:

* اصفهان، ۱۳۵۲ ق، سنگی، وزیری، به اهتمام سعید
 طباطبایی، با حواشی و تصحیح میرزاهاشم روضاتی، ۳۴۲ ص.

۲۵. تعلیقة علی شرح التجرید العلامة (عربی)

از: بشیر حسین بن صادق پاکستانی نجفی (متولد ۱۳۶۱ ق - ...)

(المنتخب من اعلام الفکر و الادب ص ۶۹؛ معجم التراث

الکلامی ۲۸۶/۲ رقم ۳۸۰۰)

۲۶. تعلیقة علی كشف المراد فی شرح التجرید (عربی)

از: ابراهیم بن ساجد بن باقر موسوی ابهری زنجانی (متولد ۱۳۴۴ ق - ...)

(المنتخب من اعلام الفکر و الادب ص ۱۳؛ معجم التراث الکلامی

۲۸۷/۲ رقم ۳۸۰۳)

(عربی)

۲۷. حاشیة کشف المراد

از: مؤلف ناشناخته

حاشیه‌ای است بر بخش اول کشف المراد.

(معجم التراث الکلامی ۵۴/۳ رقم ۴۹۸۵)

نسخه:

○ مجلس (ش ۲۷۴۵/۱۱) برگهای «۳۵۰-۳۶۲»، (فهرست

۱۰۵/۹).

ترجمه و شرح فارسی

(فارسی)

۲۸. ترجمه و شرح کشف المراد

از: علامه حاج میرزا ابو الحسن شعرانی (۱۳۹۳ق)

این ترجمه در ۴ مرداد ۱۳۵۱ ش به پایان رسیده و تا به حال

در تهران از طرف انتشارات اسلامی هفت بار به چاپ

رسیده است.

(فارسی)

۲۹. ترجمه و شرح کشف المراد

از: شیخ علی محمدی قوچانی (متولد ۱۳۷۷ق)

شرح و ترجمه فارسی مفصلی است بر کشف المراد علامه

حلی. این شرح در قم سالهای ۱۴۱۲ و ۱۴۱۵ و ۱۴۲۰ق به

چاپ رسیده است.

شرح قدیم

۳۰. تسدید القواعد فی شرح تجرید العقائد (شرح قدیم)

از: شمس الدین محمود بن عبدالرحمن اصفهانی (۷۴۶ق)

شرح مفصلی است بر تجرید، که متن را با علامت ص و شرح را با ش می آورد. بنای شارح در این شرح بر رد گفته‌های خواجه نصیر می‌باشد. و مخصوصاً در مبحث امامت که در مذهب با مؤلف اختلاف داشته است.

نام این شرح تشدید القواعد و تشدید القواعد نیز ذکر شده است.

(الذریعه ۱۴۰/۱۳ و ۱۳۹/۱۳، کشف الظنون ۱/۳۴۶)

آغاز: الحمد لله المتوحد بوجوب الوجود و دوام البقا.

انجام: و لقوله عليه السلام من أتى هذه القاذورات شيئاً فليسترها يستره الله،

هذا آخر ما تيسر لنا من شرح التجريد....

۱- نسخه‌ها:

○ مرعشی (ش ۹۲۵) نسخ نازیبا، احمد بن صادق بن خاص

بک، یک شنبه ۲ جمادی الآخر ۸۲۱ق، از آغاز افتادگی دارد،

انجام برابر نمونه، ۱۳۴برگ، (فهرست ۱۱۲/۳ و التراث

العربی (۲۶۳/۳) ۱.

○ مرعشی (ش ۳۶۱۳) محمد بن عبدالعالی، ۱۴ ذی حجه ۷۷۰ ق.

○ مرعشی (ش ۵۹۸۵) بدون نام کاتب، ۲۱ رمضان ۸۶۴ ق در مدرسه شیخیه تبریز.

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۶۶) بدون نام کاتب، ۹۹۳ ق، ۱۵۷ برگ، (فهرست ۱۵۵/۱).

○ آستان قدس رضوی (ش ۷۵۰۴) آغاز برابر نمونه، از انجام افتادگی دارد، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، ۱۶۳ برگ (فهرست ۱۹۲/۱۱).

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۳۹۴۹) بدون نام کاتب، ۸۰۸، (فهرست الفبایی آستان قدس ص ۱۲۶).

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۳۹۶۲) عبدالحلیم، ۸۹۴ ق، تبریز، (فهرست الفبایی آستان قدس ص ۱۲۶).

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۶۶) بدون نام کاتب، ۹۹۳ ق، (فهرست الفبایی آستان قدس ص ۱۲۶).

○ آستان قدس رضوی (ش ۷۵۰۴) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، (فهرست الفبایی آستان قدس ص ۱۲۶).

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۳۵۳۶) بدون نام کاتب، بدون

۱- در هر دو مأخذ مذکور این شرح با عنوان شرح تجرید و مجهول المؤلف معرفی شده است.

تاریخ کاتب، (فهرست الفبایی آستان قدس ص ۱۲۶).
 ○ ملی تهران (ش ۸۰/ع) آغاز برابر نمونه، تحریر سده
 یازدهم، ۲۰۳ برگ، (فهرست ۷۸/۷).

حواشی شرح قدیم

۳۱. حاشیة جرجانی بر شرح قدیم (عربی)

از: سید شریف علی بن محمد جرجانی (۸۱۶)

این حاشیه تا پایان جواهر و اعراض (مقصد دوم) نوشته شده
 است. گفته شده که جرجانی در تألیف این حاشیه از حاشیه
 نصیر الدین کاشی (۷۷۵ق) مایه گرفته است.

(الذریعه ۷۰/۶، کشف الظنون ۳۴۷/۱)

آغاز: قوله اما بعد حمد واجب الوجود علی نعمائه، خصّ
 بالذكر من صفاته العلی ما هو اخص به تعالی اعنی الوجوب
 الذاتی.

انجام مقصد اول: بالقیاس الی ذلك الشی المقترن بالمعلول
 یسمى علة عرضیة تم المقصد الاولی.

انجام کتاب: التأثير بقبول تلك الصفة فیکون هناك متأثرة اخرى
 و هكذا فیلزم التسلسل. الحمد لله علی وصول الکلام الی هذا
 المقام و به الاستعانة فی توفیق الاتمام و صلی الله علی سید الانام
 محمد و آله الکرام و صحبه العظام.

نسخه‌ها:

○ مرعشی (ش ۴۲۵۸) آغاز و انجام برابر نمونه، صدرالدین

محمدبن سید شریف، پنج شبہ ۳ ربیع الثانی ۸۶۵، ۲۳۴ برگ، (فہرست ۲۶۰/۱۱).

○ مجلس (ش ۱۷۴۷) آغاز و انجام برابر نمونہ، بدون نام کاتب، قرن ۹ (فہرست ۱۱۳/۵-۱۱۵).

○ مجلس (ش ۱۷۴۸) آغاز برابر نمونہ، از انجام افتادگی دارد، بدون نام کاتب، قرن ۹ (فہرست ۱۱۵/۵).

○ مجلس (ش ۱۷۴۹) آغاز و انجام برابر نمونہ، بدون نام کاتب، قرن ۹ (فہرست ۱۱۶/۵).

○ مجلس (ش ۱۷۵۰) آغاز و انجام برابر نمونہ، محمدبن محمدبن اصفیا، ۸۹۳ (فہرست ۱۱۷/۵).

○ مجلس (ش ۱۷۵۱) از آغاز و انجام افتادگی دارد، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فہرست ۱۱۸/۵).

○ آستان قدس رضوی (ش ۶۶) آغاز برابر نمونہ، از انجام افتادگی دارد، ۳۰۵ برگ، (فہرست ۱۰۶/۱).

○ آستان قدس رضوی (ش ۶۷) از آغاز افتادگی دارد، انجام: برابر نمونہ، نام کاتب خواندہ نمی شود، ۹۸۸ ق در مدرسہ صاحبیہ نخجوان، ۲۰۷ برگ، (فہرست ۱۰۶/۱).

○ آستان قدس رضوی (ش ۹۲) از آغاز افتادگی دارد: انجام برابر نمونہ، ۲۵۹ برگ، (فہرست ۱۰۷/۱).

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۱۵) آغاز و انجام برابر نمونہ، علی بن ... ارغونشاہ اردکانی، ۸۲۹ ق، ۳۵۳ برگ، (فہرست ۱۰۷/۱).

○ آستان قدس رضوی (ش ۴۷۱ و ۴۷۲ و ۵۱۱) (فهرست ۸۲/۴).

○ آستان قدس رضوی (ش ۹۷۸۹ و ۹۹۳۶) آغاز و انجام برابر نمونه، (فهرست ۱۰۶/۱۱-۱۰۷).

○ گوهر شاد (ش ۱۳۴۵) آغاز برابر نمونه، انجام: سواء كان من اليقینیات او من الظنیات لان کلها علی نهج واحد و هذا آخر ما رادنا من تحشیة الشرح للتجرید و الله المستعان و علیه التکلان، تحریر سده یازدهم، (فهرست ۱۹۴۲/۴؛ چهار کتابخانه مشهد ۲۷۸).

○ نمازی خوی (ش ۳۹۹) آغاز برابر نمونه، (فهرست ۳۰۱/۱).

○ نمازی خوی (ش ۴۴۳) (فهرست ۲۲۲/۱).

○ نمازی خوی (ش ۶۲۱) (فهرست ۳۳۲/۱).

حواشی حاشیة جرجانی

۳۲. حاشیة حاشیة جرجانی بر شرح قدیم (عربی)

از: امیر سید صدرالدین محمد دشتکی شیرازی (مقتول در ۹۰۳ق)

(الذریعه ۷۰/۶)

۳۳. حاشیة حاشیة جرجانی بر شرح قدیم (عربی)

از: شجاع الدین الیاس رومی (۹۲۹ق)

(کشف الظنون ۳۴۷/۱)

۳۴. حاشیة حاشیة جرجانی بر شرح قدیم (عربی)

از: محمد بن ابراهیم مشهور به خطیب زاده و ابن خطیب (۹۰۱ق)

(کشف الظنون ۳۴۷/۱)

آغاز: یا من لا تدركه الاعین بالحاظها و لا تحده الالسن

بالفاظها... قوله خص بالذكر من صفاته العلی ما هو اخص به

تعالی اقول المراد بالاختصاصية الاظهرية فی الاختصاص .

انجام: اذ یحتمل ان یكون مراده هو الاتحاد بالذات و هو لا ینافی

التغایر الاعتباری المصحح للتفریع والله اعلم بالصواب .

نسخه‌ها:

○ آستان قدس رضوی (ش ۹۰) آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۱۰۸/۱).

○ مجلس (ش ۱۷۴۵) آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام کاتب، قرن ۱۰ (فهرست ۱۱۰/۵-۱۱۲).

○ مجلس (ش ۴۷۴۶)^۱ آغاز و انجام برابر نمونه، محمدبن صفر، ۸۹۶ ق در دارالفتح قسطنطنیه، (فهرست ۱۱۲/۵-۱۱۳).

○ مدرسه عالی شهید مطهری، تهران (سپهسالار سابق) (ش ۱۴۵۵) بدون نام کاتب، نیمه رجب ۸۹۸ ق (فهرست ۲۰۸/۴).

○ مرعشی - (ش ۸۰۰۲) نستعلیق، بدون نام کاتب، ربیع الاول ۲۱۹، ۹۲۹ برگ، (فهرست مرعشی ۴/۲۱؛ معجم التراث الکلامی ۳۵/۳ رقم ۴۸۸۶).

۳۵. حاشیه حاشیه جرجانی بر شرح قدیم (عربی)

از: سنان الدین یوسف معروف به عجم سنان مفتی آماسیه (۹۳۶ ق)
مؤلف مفتی شهر آماسیه بوده و در همان شهر فوت نمود. او این حاشیه را در رد حاشیه محمدبن ابراهیم مشهور به

۱- بر پشت نخستین برگ نسخه، نوشته‌ای کهن و بدن امضائی است متضمن اینکه «ابن الخطیب رومی مؤلف این حاشیه معاصر قوشچی و دوانی بوده و بعضی از اهل فضل و ذکاوت عقیده دارند که بسیاری از مطالب حواشی جلالیه از این حاشیه گرفته شده است». (فهرست مجلس ۱۱۳/۵).

خطیب زاده (۹۰۱ق) تألیف نموده است.

(کشف الظنون ۳۴۷/۱)

آغاز: اما بعد حمد من استحق الحمد لذاته و صفاته
انجام: فقد صرخ بخلافه فی مباحث الوحدة و الکثرة فلا یفیده
بل یکتفی به ههنا الحمد لله علی التمام و الصلوة علی نبیه
و آله الاکرام

نسخه:

○ آستان قدس رضوی (ش ۹۰) آغاز: بسمله . قوله فاقتصر
تفصیل بقوله و سلك آه و لم يتعرض لعدم ذکر الموصوف ، انجام:
برابر نمونه ، بدون نام کاتب ، بدون تاریخ کاتب ، ۸۲ برگ ،
(فهرست ۷۸/۱).

۳۶. حاشیه حاشیه جرجانی بر شرح قدیم (عربی)

از: مولی ابن معید

مؤلف در این حاشیه حاشیه محمد بن ابراهیم مشهور به
خطیب زاده و ابن خطیب (۹۰۱ق) را تلخیص نموده است.
نسخه‌ای از این کتاب در کتابخانه اسکوریال مادرید
نگهداری میشود.

(کشف الظنون ۳۴۷/۱ ، مجلس ۱۱۱/۵)

۳۷. تلخیص الحواشی التجريدية الخطيبية (عربی)

از: احمد بن مصطفى مشهور به طاش کبری زاده (۹۶۲ق)

مؤلف در این حاشیه حاشیه محمد بن ابراهیم مشهور به

خطیب زاده و ابن خطیب (۹۰۱ق) را تلخیص نموده است.
نسخه‌ای از این کتاب در کتابخانه اسکوریال مادرید
نگهداری میشود.

(کشف الظنون ۳۴۸/۱، مجلس ۱۱۱/۵، فهرست اسکوریال ۴۵۳/۱ -
ش ۶۴۴).

۳۸. حاشیه حاشیه جرجانی بر شرح قدیم
از: مولی احمد طالشی جیلی (۹۳۰ق)
(عربی)

(کشف الظنون ۳۴۷/۱)

آغاز: الحمد لله الذي تقدر كنه ذاته عن ادراك العقول....

۳۹. حاشیه حاشیه جرجانی بر شرح قدیم
از: مولی احمد بن موسی بن شمس الدین مشهور به خیالی (۸۷۰ق)
(عربی)

(کشف الظنون ۳۴۷/۱؛ معجم المطبوعات العربية، یوسف سرکیس

۸۵۲/۱)

۴۰. حاشیه حاشیه جرجانی بر شرح قدیم
از: شاه محمد بن حرم (۹۷۸ق)
(عربی)

(کشف الظنون ۳۴۸/۱)

۴۱. حاشیه حاشیه جرجانی بر شرح قدیم
از: ابن بردعی محیی الدین محمد بن محمد بردعی (۹۲۷ق)
(عربی)

(کشف الظنون ۳۴۸/۱)

۴۲. حاشیه حاشیه جرجانی بر شرح قدیم
از: احمد بن مصطفی مشهور به طاش کبری زاده (۹۶۲ق)
(عربی)

مؤلف فقط بر بحث ماهیت حاشیه جرجانی، حاشیه نوشته و در آن نظرات قوشچی و دوانی و سید صدرالدین دشتکی و ابن خطیب را با الفاظی مختصر جمع نموده است.

(کشف الظنون ۳۴۸/۱، مجلس ۱۱۱/۵، فهرست اسکوریال ۴۵۳/۱ -

ش ۶۴۴).

۴۳. حاشیه حاشیه جرجانی بر شرح قدیم (عربی)

از: ابوزکریا محیی الدین احمد بن ابراهیم نحاس دمشقی (مقتول

۱۱۴ق)

این حاشیه فقط بر بحث ماهیت نوشته است.

(کشف الظنون ۳۴۸/۱)

۴۴. حاشیه حاشیه جرجانی بر شرح قدیم (عربی)

از: شمس الدین احمد بن محمود معروف به قاضی زاده مفتی

(۹۸۲ق)

این حاشیه فقط بر بحث ماهیت نوشته است.

(کشف الظنون ۳۴۸/۱)

۴۵. حاشیه حاشیه جرجانی بر شرح قدیم (عربی)

از: مولی عبدالغنی بن امیر شاه بن محمود (۹۷۱ق)

(کشف الظنون ۳۴۸/۱)

۴۶. حاشیه حاشیه جرجانی بر شرح قدیم (عربی)

از: مولی محمد معروف به سپاهی زاده (۹۹۷ق)

(کشف الظنون ۳۴۸/۱)

۴۷. حاشیه حاشیه جرجانی بر شرح قدیم (عربی)

از: محمد بن عبدالکریم معروف به زلف نگار (۹۶۲ق)

(کشف الظنون ۱/۳۴۸)

۴۸. حاشیه حاشیه جرجانی بر شرح قدیم (عربی)

از: محیی الدین محمد بن قاسم مشهور به اخوین (۹۰۴ق)

(کشف الظنون ۱/۳۴۷)

۴۹. حاشیه حاشیه جرجانی بر شرح قدیم (عربی)

از: محمد بن محمود مغلوی وفائی (۹۴۰ق)

(کشف الظنون ۱/۳۴۷)

۵۰. حاشیه حاشیه جرجانی بر شرح قدیم (عربی)

از: حسام الدین حسین بن عبدالرحمن توقاتی (۹۲۶ق)

(کشف الظنون ۱/۳۴۷)

۵۱. حاشیه حاشیه جرجانی بر شرح قدیم (عربی)

از: مولی علی بن امر الله مشهور به ابن جنائی (۹۷۹ق)

این حاشیه را مؤلف در سال ۹۵۳ق تألیف نموده است.

(کشف الظنون ۱/۳۴۷)

۵۲. حاشیه حاشیه جرجانی بر شرح قدیم (عربی)

از: عبدالرحمن مشهور به غزالی زاده

(کشف الظنون ۱/۳۴۸)

۵۳. حاشیه حاشیه جرجانی بر شرح قدیم (عربی)

از: خضر بن عبدالکریم (۹۹۹ق)

(کشف الظنون ۱/۳۴۸)

۵۴. حاشیة حاشیة جرجانی بر شرح قدیم (عربی)

از: خضر بیک بن قاضی جلال الدین بن صدرالدین بن ابراهیم حنفی

رومی (۸۶۳ق)

(هدیة العارفین ۱/۳۴۶)

۵۵. حاشیة حاشیة جرجانی بر شرح قدیم (عربی)

از: شجاع الدین کوسج

(کشف الظنون ۱/۳۴۸)

۵۶. حاشیة حاشیة جرجانی بر شرح قدیم (عربی)

از: سلیمان بن منصور طوسی معروف به شیخی

شیخی این حاشیه را بر حاشیة جرجانی و حاشیة ابن خطیب

بر حاشیة جرجانی نگاشته است و از شارح با قال الشارح

و از جرجانی با قال السید و ابن خطیب با «قوله» تعبیر

آورده است.

(کشف الظنون ۱/۳۴۸)

آغاز: الحمد لله المتکلم بکلام لیس من جنس الحروف

والاصوات.

۵۷. حاشیة حاشیة جرجانی بر شرح قدیم (عربی)

از: مولفی ناشناخته

حاشیه‌ای است بر حاشیة جرجانی با عناوین «قوله- قوله» که

در آن در اغلب موارد از دو دانشمند با عبارت «قال بعض

الاعالی» و «قال بعض الافاضل» مطالبی را نقل می‌کند.

نسخه:

○ گلپایگانی (ش $\frac{۱۲}{۲۹}$ ۲۱۳۹)، نسخ، سده یازدهم، از آغاز
و انجام افتادگی دارد، ۶۳ برگ، ۱۳×۲۴، ۲۶ سطر. (فهرست
گلپایگانی، مخطوط).

۴

سایر حواشی شرح قدیم

۵۸. حاشیہ شرح قدیم

از: محمد حسین بن میرزا محمد بن حسن شیروانی

(الذریعہ ۱۱۸/۶؛ معجم التراث الکلامی ۵۵/۳ رقم ۴۹۸۹)

نسخہ:

○ وزیر یزد (ش ۱۶۵) تحریر سده یازدهم، (فهرس مکتبه

الوزیری یزد، محمد سعید طریحی ص ۹۳)

۵۹. حاشیہ شرح قدیم

از: خواجه افضل محمد صدر ترکه اصفهانی (۱۵۰ق)

(معجم التراث الکلامی ۴۷/۳ رقم ۴۹۵۵)

○ گنج بخش اسلام آبادی پاکستان (ش ۱۰۷۴۳/۱) ۴۹ برگ،

(فهرست منتخباتی پاکستان ۹۳).

۶۰. حاشیہ شرح قدیم

از: مولی علی بن محمد معروف به نصیرالدین کاشی حلی (۷۵۵ق)

این حاشیہ اساس و پایہ حاشیہ سید شریف جرجانی بر شرح

قدیم است.

(الذریعہ ۱۱۸/۶؛ ریاض العلما ۱۸۱/۴؛ معجم التراث الکلامی

۵۴/۳ رقم ۴۹۸۸)

(عربی)

۶۱. حاشیه شرح قدیم

از: شیخ ناصر بن عبدالحسن منامی بحرانی (قرن ۱۲)

(الذریعه ۱۱۸/۶)

(عربی)

۶۲. حاشیه شرح قدیم

از: جلال الدین محمد بن اسعد دوانی (۹۰۸ق)

(الذریعه ۱۱۹/۶)

(عربی)

۶۳. تحقیق التجرید

از: کمال الدین حسین بن محمد بن فخر بن محمد بن علی لاری

(۹۰۸ق)^۱

(فهرست مجلس ۱۱۹/۵)

آغاز: لک الحمد یا ذالمجد و الجود و العلی ... و بعد فیقول ...
 کمال بن محمد اللاری ... هذه حواشی قد علقها علی تجرید
 الکلام و علی ما یتعلق بها من بعض الشروح و الحواشی ... و هذا
 التعلیق اوان مباحثه بعض ... فی بعض شهور سنة خمس اوست و
 تسعین و ثمانمائه بمدنیة شیراز.

نسخه‌ها:

○ مدرسه نواب مشهد (ش ۵ حکمت ص ۷ فاضلیه) آغاز
 برابر نمونه، وقف در سال ۱۰۶۹ق، ۵۵برگ، (فهرست دو
 کتابخانه مشهد ص ۵۰۳).

۱- کمال الدین حسین لاری از افاضل روزگار خود و از شاگردان طراز اول ملا جلال
 دوانی بود. او حاشیه قدیم دوانی بر شرح قوشچی را تکمیل نموده که به تکمله لاریه
 مشهور است همچنین از آثار اوست تحقیق الزوراء که در ۹۱۸ نگاشته (دانشگاه
 ۱۹۲۸/۱ و ۵۰۳۶/۱)؛ تحقیق التفرید لاریاب التوحید که در لار در سال ۹۱۳ق نگاشته
 است (فهرست آستان قدس ۴۲/۴).

○ آستان قدس رضوی، (ش ۱۳۹۵۳) (فهرست الفبایی آستان قدس ص ۱۱۸).

۶۴. حاشیة شرح قدیم (عربی)

از: غیاث الدین محمد بن یوسف بحرآبادی (قرن ۱۰ ق)
حاشیه ایست بر شرح قدیم و حاشیة جرجانی بر آن، که به نام
ابو الغازی عبید الله بهادرخان ساخته شده است.

نسخه:

○ جامع کبیر یزد (ش ۳۰۳) قرن یازدهم، از انجام افتادگی
دارد، (نشریه نسخه‌های خطی دفتر چهارم ص ۳۸۱).

۶۵. حاشیة شرح قدیم (عربی)

از: از مؤلفی گمنام

آغاز: قال المصنف غرر فراید الاعتقاد الخ علی هذا یكون قوله
مما قادنى الدلیل الیه و قوی اعتمادی علیه اما علی سبیل اللف و
النشر المرتب....

انجام: قوله و الثانی ان یقال علم اجمالاً الخ لا یذهب علیک ان
المراد بقولهم تصور الوجود... و هو اعرف عندنا من جمیع
التصورات لکن.

(معجم التراث الکلامی ۳/۳۱، رقم ۴۸۷۳)

نسخه:

○ مجلس (ش ۹۶/۱ امام جمعه خوئی) آغاز و انجام برابر
نمونه، شکسته نستعلیق، سده یازدهم، صفحه‌های «۱-۲۹»،
(فهرست ۹۶/۷).

۶۶. حاشیة شرح قدیم

(عربی)

از: از مؤلفی گمنام

آغاز نسخه: و لا تقتضی وجوب وجوده فعلی هذا اذا قلت
الوجوب اما ان یكون صفة عدمیة او وجودیة.

نسخه:

○ گلپایگانی (ش $\frac{۱۴}{۱۰۲}$ ۲۶۵۲)، شامل مقصد اول و دوم و از
آغاز و انجام افتادگی دارد، ۲۴۱ برگ، ۲۲×۱۵، ۱۹ اسطر.
(فهرست گلپایگانی، مخطوط).

شرح قوشچی (شرح جدید)

۶۷. شرح تجرید الاعتقاد معروف به شرح قوشچی و شرح جدید (عربی)

از: علاء الدین علی بن محمد قوشچی (۸۷۹ق)

شرح مزجی مفصلی است که قوشچی آن را به نام ابو سعید کورکان (۸۷۳ق) تألیف نموده است. این شرح در مقابل شرح شمس الدین اصفهانی که شرح قدیم نامیده می شود، به شرح جدید شهرت دارد. قوشچی مانند اصفهانی در مذهب مخالف خواجه نصیر است و به همین جهت در اغلب مباحث اعتقادی سعی وی، رد مؤلف است خصوصاً در بحث امامت. این شرح از سایر شروح بیشتر شهرت پیدا کرده و حواشی زیادی بر آن نوشته شده است. که در ذیل معرفی خواهند شد.

(الذریعه ۳/۳۵۴، کشف الظنون ۱/۳۴۸ - ۳۴۹).

آغاز: خیر الکلام حمد الملك العالم بما ابدع العالم علی احسن وجه و نظام...
و بعد فان اسبع الايادی و افضل النعم و انفس الجواهر المودعة فی بنی آدم هو العلم الذی من تحلی به فقد فاز بالقدح المعلی و بلغ المقصد الاعلی....
اما بعد حمد واجب الوجود علی نعمائه و الصلوة علی سید انبیائه و علی اکرم احبائه ای علی آله و اصحابه الذین هم موصوفون بزيادة الكرم علی من عداهم....

المقصد الاول فی الامور العامه ای مالا يختص بقسم من اقسام الموجود....
المقصد الثاني فی الجواهر و الاعراض و فيه فصول ثلثه، الاول فی الجواهر،
قدم مباحثها علی مباحث الاعراض لان وجود العرض متوقف علی وجود
الجوهر....

المقصد الثالث فی اثبات الصانع و صفاته و فيه فصول... استدلال علی وجود
الواجب تعالی بانه لاشك فی وجود موجود....

انجام: لان غرضه يحصل بذلك و اذا ظن كل طائفة لم یقم به الآخر اثم الكل
بترکه. هذا آخر ما تيسر لنا من تجرید الكلام و الحمد لله علی التوفيق للاتمام...
وجعله ذخراً لنا يوم الدين انه خير موفق و معين.

۱- نسخه‌ها:

○ مرعشی (ش ۸۶۱) حسین بن علی بن نظام‌الدین اسحاق،
غزّه رجب ۹۶۲ ق.

○ مرعشی (ش ۴۲۵۱) اسماعیل باهلی، ۲۶ ذی القعدة ۸۷۷ ق.

○ مرعشی (ش ۵۲۰۸) محمد تقی بن محمد رضا، قرن یازدهم.

○ مرعشی (ش ۶۴۶۷) محمد غنی بن حسین بافقی، دوشنبه
۲۰ شعبان ۱۰۸۵ ق.

○ مرعشی (ش ۶۷۳۱) حیدر محمد کاتب، آخر ربیع الاول
۹۶۸ ق.

○ مرعشی (ش ۷۱۴۹) حسین بن محمد، چهارشنبه رجب
۹۷۰ ق.

○ مرعشی (ش ۷۴۲۲) محمد رضا بن محمد معصوم حسینی

- رضوی (ش ۱۵۷ و ۱۵۸ و ۱۶۰ و ۱۶۱ و ۱۶۲ و ۱۶۳ و ۱۶۴ و ۱۶۸) (فهرست ۱۴۳/۱ - ۱۴۷).
- رضوی (ش ۶۹۰ و ۶۹۱ و ۶۹۲ و ۶۹۳ و ۶۹۴ و ۶۹۵ و ۶۹۸) و ۳۲۹ و ۳۳۰ و ۶۹۶ و ۶۹۷) (فهرست ۱۷۲/۴ - ۱۷۴).
- رضوی (ش ۱۲۱۸۲ و ۱۰۰۲۲ و ۷۰۹۶ و ۱۰۰۵۳ و ۱۱۳۲۷ و ۱۱۴۸۵ و ۹۹۹۹ و ۱۲۴۰۳) (فهرست ۱۸۶/۱۱ - ۱۹۰).
- مرعشی (ش ۸۲۳۷) بدون نام کاتب، قرن دهم.
- مجلس: فهرست ۱۴۸/۷، ۲۳/۱۰، ۲۷۸/۹، ۱۴۵۳/۱۰ و ۱۲۱۵، ۱۶۶/۱۴ و ۲۵۶.
- دانشگاه: شماره ۱۴۱۰ و ۱۶۴۵ و ۱۶۴۷ و ۶۳۰۱ و ۶۴۰۲.
- گلپایگانی (ش $\frac{۱۱}{۳۷}$ ، ۱۹۳۷)، (شامل مقصد دوم جواهر و اعراض)، نسخ، عبدالله بن میرزا علی، ۳ ذی الحجة ۱۰۷۸ ق، ۱۲۳ برگ، ۱۶×۲۶، ۱۶ سطر. (فهرست گلپایگانی، مخطوط).
- گلپایگانی (ش $\frac{۱۱}{۵۸}$ ، ۱۹۵۸)، نسخ، سده دهم، ۲۷۴ برگ، ۱۵×۲۵، ۲۳ سطر. (فهرست گلپایگانی، مخطوط).
- مسجد گوهرشاد مشهد، (ش ۱۸۹ و ۲۴۷ و ۲۹۳ و ۳۳۳ و ۴۵۸ و ۶۲۲ و ۸۸۹ و ۹۸۷ و ۱۰۱۶ و ۱۳۷۷ و ۱۳۹۶ و ۱۹۰۲ و ۱۸۹۰) (فهرست چهار کتابخانه مشهد ص ۳۱۶-۳۱۷).
- نمازی خوی (ش ۱۹۵) تحریر ۱۰۳۶ ق. (فهرست ۱۰۱/۱).
- نمازی خوی (ش ۴۴۲) محمد معصوم شریف، منتصف شعبان ۱۰۶۷ ق. (فهرست ۲۲۲/۱).
- نمازی خوی (ش ۷۸۹) (فهرست ۴۲۳/۱).

○ دانشکده ادبیات تهران (ش ۵۲ مجموعه امام جمعه کرمان)
تحریر سده یازدهم، از جواهر و اعراض تا آخر کتاب،
(فهرست دانشکده ادبیات تهران مجموعه امام جمعه کرمان
ص ۹۲).

○ دانشکده ادبیات تهران (ش ۱۰۷ مجموعه امام جمعه
کرمان) حسین بن سید علی حسینی در مدرسه فصیحیه
سبزوار، ۲۵ ذیحجه ۱۲۶۴ق، (فهرست دانشکده ادبیات
تهران مجموعه امام جمعه کرمان ص ۹۲).

۲- چاپ‌ها:

- * تبریز، چاپ سنگی، ۱۳۰۱ق، رحلی ۴۹۲ص.
- * تبریز، چاپ سنگی، ۱۳۰۷ق.
- * تهران، چاپ سنگی، به خط کلب علی بن عباس قزوینی،
۱۲۸۵، ۳۹۵ص.
- * تهران، چاپ سنگی، ۱۲۷۲ق، رحلی.
- * قم، افست از روی چاپ سنگی تهران، انتشارات بیدار و
رضی و عزیزی با اضافه نمودن حواشی مولا احمد اردبیلی
مشهور به مقدس اردبیلی، ۱۴۰۴ق.

طبقات الجلالية و الصدرية

به مجموع پنج حاشیه که بین جلال الدین محمد بن اسعد داوئی مشهور به ملا جلال داوئی (۹۰۷ ق) و سید صدر الدین محمد بن منصور دشتکی شیرازی مشهور به صدر دشتکی رد و بدل شده است طبقات الجلالیه و الصدریه، گفته می شود.

داوئی سه حاشیه بر شرح تجرید قوشچی نوشته که به حاشیه قدیم، حاشیه جدید، حاشیه اجد مشهور می باشند و سید صدر دو حاشیه نگاشته که به حاشیه قدیم و جدید مشهور هستند. بعد از آن نیز یک حاشیه پسر وی (غیاث الدین منصور) در جواب حاشیه اجد داوئی نگاشته که در مجموع شش حاشیه می شود.

حاشیة قدیم دوانی

۶۸. حاشیة قدیم دوانی بر شرح قوشچی (عربی)

از: جلال الدین محمد بن اسعد دوانی (۹۰۸ق)

دوانی این حاشیه را به نام سلطان یعقوب بایندری آق قوینلو (۸۸۳-۸۹۶ق) نوشته و بعد همان را به سلطان بایزید تقدیم داشته است.

در نسخه (ش ۴۶۷) آستان قدس در حاشیه صفحه ۱۹۱ مرقوم شده که «من ههنا الی آخر الكتاب لیس فی اکثر الحواشی القديمة و تدعی بالملحقات اللاریه» و بنا به استظهار فهرستنگار محترم از این عبارت معلو میشود که تراوش خامه محشی تا اوائل مبحث فلکیات بوده و از آنجا تا آخر نسخه ملحقات لاری (گویا کمال الدین حسین لاری شاگرد دوانی) می باشد.

(الذریعه ۶۷/۶؛ معجم المطبوعات العربیة و المعربة، سرکیس)

۸۹۲/۱؛ معجم التراث الکلامی ۶۳/۳ رقم ۵۰۳۲)

آغاز (۱): یا من وفقنا لتجرید الکلام فی تقریر عقاید الاسلام... قوله فی الحاشیة قیل لم یرد به معیناً الخ، اقول مراده بالزیادة فی الجملة الزیادة بوجه ما و ذلك لیس معنی ثالثاً كما ظنه....

انجام (۱): و ان کان اشتمالها علی التعسف ظاهراً لانهما یرجعان الغلط فی المصنف ره تمت.

آغاز ملحقات لاریه (۲): قوله و فيه نظر لانه يجوز ان يكون الخ، فيه نظر، لانهما يخرج عن اجبارها بالحركة الدورية و ان لم يخرج بالتاليف.

انجام ملحقات لاریه (۲): اعنى افناء المتحلل الرطب و ابقاء اليابس ثم استدل عليه بنمط آخر و اطال الكلام فيه على ما هو دأبه.

انجام (۳): و اخرى بمجموع ذلك الثوابت و ما تحته بحركتها الغربية و اخرى و اخرى بمجموع الجوزهر و المایل يحركها بالحركة الشرقية. تمت الحاشية الموسومة بالقديم.

نسخه‌ها:

○ گلپایگانی (ش ۱۱/۲۰۷۷)، نستعلیق شکسته، فرج الله، دوشنبه ۱۵ شوال ۱۰۱۲ در اصفهان، از آغاز افتادگی دارد، انجام: برابر نمونه ۲، رساله دوم مجموعه، «۱۰۴-۲۴۴ر» ۱۴۰ برگ، ۱۸×۱۰، ۱۹-۲۲ سطر. (فهرست گلپایگانی، مخطوط).

○ مرعشی (ش ۴۰۸۷) از آغاز افتادگی دارد، انجام برابر نمونه ۲، محمد هادی بن سلیمان گیلانی، ۱۶ رجب ۱۱۱۷، ۴۴ برگ، (فهرست ۱۰۲/۱۱ در فهرست این حاشیه به سید شریف جرجانی نسبت داده شده که درست نیست).

○ مرعشی (ش ۹۲۹۳) آغاز: برابر نمونه ۱، انجام: برابر نمونه ۲، تحریر سده یازدهم، ۱۵۳ برگ، (فهرست ۸۱/۲۴؛ معجم التراث الکلامی ۳/۳۱، رقم ۴۸۷۲).

○ مرعشی (ش ۴۶۸۳) آغاز برابر نمونه ۱، انجام: فیتاخر الانقلاب ای ان یجتمع مواد آخر صالحه فتأمل، بدون نام کاتب،

- دهه اول جمادی الثانی ۱۰۸۶ ق. (فهرست ۲۷۰/۱۲).
- مرعشی (ش ۹۷۴۱) آغاز برابر نمونه، انجام برابر نمونه ۳، نستعلیق، بدون نام کاتب، ۱۴ جمادی الآخر ۱۰۱۶، ۲۵۶ برگ، (فهرست ۹۳/۲۵).
- حیدر آباد دکن. اصفیه (ش ۳۵۷ کلام) محمد حیات سدهوری، ۱۱۴۵ ق (فهرست ۳۱۴/۲).
- آستان قدس رضوی (ش ۱۱۲) آغاز برابر نمونه ۱، انجام برابر نمونه ۲، علی اکبر بن محمد صادق انصاری، ربیع الآخر ۱۱۱۹ ق (فهرست ۹۵/۱).
- آستان قدس رضوی (ش ۴۶۷) آغاز: برابر نمونه ۱، انجام برابر نمونه ۲، محمد رضا بن محمد معصوم حسینی رضوی، ۱۲ رمضان ۱۱۱۵ در اصفهان، ۲۰۵ برگ، (فهرست ۸۰/۴).
- آستان قدس رضوی (ش ۴۶۵) آغاز: برابر نمونه ۱، ۸۱ برگ، (فهرست ۸۱/۴).
- آستان قدس رضوی (ش ۴۶۶) از آغاز و انجام افتادگی دارد، ۶۴ برگ (فهرست ۸۱/۴).
- مجلس (ش ۱۷۵۲) آغاز برابر نمونه ۱، انجام: برابر نمونه ۳، محمد رحیم بن فتح الله قاری قمی متخلص به هجری، ۱۱۰۳ ق (فهرست ۱۱۸/۵-۱۲۲).
- مجلس (ش ۱۷۵۳) آغاز برابر نمونه ۱، انجام: برابر نمونه ۳، سید محمد حسین مشهور به لنگری، ۱۰۱۱ ق، ۳۸۱ صفحه، (فهرست ۱۲۱/۵).

- مجلس (ش ۱۷۵۴) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب
(فهرست ۱۲۲/۵).
- مجلس (ش ۱۷۷۲) آغاز برابر نمونه ۱، انجام برابر نمونه ۳،
سید محمد حسین مشهور به لنگری، ۱۰۱۱ ق، ۳۸۱ صفحه،
(فهرست ۱۲۱/۵).
- مجلس (ش ۹۱ امام جمعه خویی) آغاز برابر نمونه ۱، انجام
برابر نمونه ۳، بدون نام کاتب، سده یازدهم، ۲۲۰ صفحه،
(فهرست ۹۱/۷).
- آستان قدس رضوی (ش ۷۰۰۹) از انجام افتادگی دارد،
(فهرست ۱۰۵/۱۱).
- آستان قدس رضوی (ش ۱۰۶۵۶ و ۷۰۱۰) آغاز هر دو برابر
نمونه ۱، انجام هر دو برابر نمونه ۲، (فهرست ۱۰۴/۱۱).
- آستان قدس رضوی (ش ۱۱۶۳۹ و ۱۱۲۹۰) انجام: برابر
نمونه ۱، (فهرست ۱۰۳/۱۱).
- مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق) (ش ۴۰۰
مشیر) مسلم بن فخر بن شیرزاد گیلانی، سده دوازدهم، ۱۸۶
برگ، (فهرست ۲۱۴/۴).
- مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق) (ش ۱۴۵۱ و
۱۴۵۲ و ۶۳۹۴ و ۶۶۳۲ و ۸۳۱۴) (فهرست ۲۱۴/۴ - ۲۱۶).
- دانشگاه (فهرست ۲۳۲/۳).
- گلپایگانی (ش $\frac{۱۴}{۸۳}$ ۲۶۳۳) نسخه‌ای از حاشیه دوانی که
معلوم نیست کدام یک از سه حاشیه وی بر شرح قوشچی

است، نسخ، سده دوازدهم، از آغاز و انجام افتادگی دارد،
 ۱۳۹ برگ، ۱۵×۲۱، ۱۹ سطر. (فهرست گلپایگانی، مخطوط).
 ○ گوهرشاد (ش ۱۰۶۰/۱) آغاز برابر نمونه، فقط دو برگ اول
 را دارد، (فهرست ۱۴۵۲/۳؛ فهرست چهار کتابخانه مشهد
 ۲۷۰/۱).

○ گوهرشاد مشهد (ش ۸۵۱/۵) فقط خطبه کتاب را دارد،
 آغاز برابر نمونه، تحریر ۱۰۱۳ق، برگهای «۸۱ و ۸۲»،
 (فهرست ۱۱۵۵/۳؛ فهرست چهار کتابخانه مشهد ۲۷۳).
 ○ ملی تهران (ش ۲۹۱/ع) انجام برابر نمونه، تحریر سده
 سیزدهم، ۲۴۶ برگ، (فهرست ۲۵۹/۷).

حواشی حاشیة قدیم دوانی

بر حاشیة قدیم دوانی ، حاشیه‌های زیادی نوشته شده که عبارتند از :

۶۹. حاشیه حاشیة قدیم دوانی بر شرح تجرید قوشچی (عربی)

از: جمال الدین محمود بن یعقوب شیرازی (قرن ۱۰ ق)^۱

(الذریعه ۶۹/۶ ؛ معجم التراث الکلامی ۲۱/۳)

آغاز: قوله لم یرد به معناه، اعلم ان سید المحققین لما رأی ان

المتعارف فی الخطب توجیه الصلاة بعد النبی الی المتعدد....

انجام: انما ایراده علی ما ذکر فی الدلیل و هو وارد غیر مندفع بعد

کذا ذکره بعض الاصحاب.

نسخه‌ها:

○ مرعشی (ش ۵۵۹۶) آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام

کاتب، سده یازدهم، ۱۷۹ برگ، (فهرست ۳۶۳/۱۴).

○ اوقاف بغداد (ش ۱۳۵۲۹/۲) بدون نام کاتب، ۱۰۷۳ ق،

۶ برگ، (فهرست ۱۳۲/۲).

○ آستان قدس رضوی (ش ۹۷) از آغاز و انجام افتادگی دارد،

آغاز: المسؤول و نهایة المأمول و التزمت فی سایر المباحث

۱. برای شرح حال وی به خردنامه صدر اش ۱۱، ص ۲۶-۲۷ مراجعه شود.

رعاية الانصاف و التحیت عن الاعتساف و ها انا اشرع فی الکلام
و من الله التوفیق للاتمام، انجام: راجع ... سیاتی مذکوراً و تکراراً
ثم قال صاحب ع یمكن توجيه كلام المصنف ... قوله و الاول اظهر
و قال، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، ۲۴۲ برگ،
(فهرست ۹۷/۱ که در آن حاشیه آقا جمال خوانساری بر شرح
قوشچی معرفی شده و صحیح نیست).

۷۰. حاشیه حاشیه قدیم دوانی بر شرح تجرید قوشچی (عربی)

از: شاه قوام الدین حمزه نسابه شیرازی

(الذریعه ۶۹/۶؛ معجم التراث الکلامی ۲۱/۳)

آغاز: قال المصنف رحمة الله اما بعد واجب الوجود علی نعمائه
الخ قدم فصل الخطاب للايجاز.

انجام: هذا ما كتبنا من الحاشية حامداً مصلياً مسلماً معترفاً
بالقصور....

نسخه‌ها:

○ گوهر شاد مشهد (ش ۹۵۰) آغاز و انجام برابر نمونه، بدون
نام کاتب، سده دوازدهم یا سیزدهم، با حواشی از ملا علی
نوری، (فهرست ۱۳۰۱/۳؛ فهرست چهار کتابخانه مشهد
۲۷۲/۱).

○ مسجد اعظم قم (ش ۲۶۹۵) ۱۲۷ برگ، (فهرست ص ۱۳۱).

۷۱. حاشیه حاشیه قدیم دوانی بر شرح تجرید قوشچی (عربی)

از: حیدر بن محمد خوانساری (۱۰۵۰ق)

(هدیه العارفین ۳۴۲/۱؛ معجم التراث الکلامی ۲۱/۳)

۷۲. حاشیہ حاشیہ قدیم دوانی بر شرح تجرید قوشچی

(فارسی و عربی)

از: میرزا محمد باقر بن ابو محمد معز الدین حسنی حسینی رضوی

(قرن ۱۱)

(الذریعہ ۶۷/۶؛ کشف الحجب ۲۶/۳؛ معجم التراث الکلامی ۲۶/۳)

آغاز: بسمله و به نستعین.

دوشم به حریم قدس افکند خیال

گفتم کہ بگوئید نہ از روی جدال

در علم کرا بزرگ تر ساخت خدای

برخواست فغان ز قدسیان جل جلال

متن کدام خاطر از رقم اخلاق حاشیہ قدیم عاریست ... اما بعد

حمد الله واجب الوجود

انجام: فینبغی ان یحمل کلام المحشی المحقق علی التحقیق هذا و

یرد علیه ما اشرنا الیه آنفاً. تمت الحاشیة المحقق الدوانی و

الشرح الشارح القوشچی بید الفقیر....

نسخہ:

○ وزیر یزد (ش ۱۶۰۶/۱) بہ خط مؤلف، ۱۰۶۵ق، «برگ ۱-

۱۳۰» (فہرست ۱۰۰۰/۳).

۷۳. حاشیہ حاشیہ قدیم دوانی بر شرح تجرید قوشچی

(عربی)

از: میرزا محمد باقر بن ابو محمد معز الدین حسنی حسینی رضوی

(قرن ۱۱)

(الذریعہ ۶۷/۶؛ کشف الحجب ۲۶/۳؛ معجم التراث الکلامی ۲۶/۳)

آغاز: بسمله قال المصنف رحمة الله واسعة اما بعد حمد الله
واجب الوجود على نعمائه ... قدم فصل الخطاب الايجاز رعاية
لنوع من براعة الاستهلال ولغرابة الاسلوب فيكون جديداً لذيذاً.
انجام: في الجواب من وجوب شمول المقسم لجميع افراد الاقسام
بل بمجرد شمولها.

نسخه‌ها:

○ دانشگاه تهران (ش ۷۰۹۱) آغاز برابر نمونه، انجام: و هو
المعنى بالحكم باجتماع النقيضين، تحرير سده يازدهم،
۵۲ برگ، (فهرست ۴۵۲/۱۶).

○ وزيرى يزد (ش ۱۶۰۶/۲) آغاز و انجام برابر نمونه، به خط
مؤلف، ۱۰۶۵ اق، «برگ ۱۳۰-۱۸۴» (فهرست ۱۰۰۰/۳).

○ مدرسة نمازی خوی (ش ۳۱۱/۴) آغاز برابر نمونه،
(فهرست ص ۱۵۳/۱).

۷۴. حاشیه حاشیه قدیم دوانی بر شرح تجرید قوشچی (عربی)

از: مولی میرزا جان حبیب الله بن عبدالله دهلوی باغنوی شیرازی
(۹۹۴ق)

(الذریعه ۶۷/۶)

آغاز: قال المصنف اما بعد حمد الله واجب الوجود على نعمائه،
اقول لعل ترك الموصوف ههنا ايماء لطيف الى ما سيجيء ما ان
صفاته عين ذاته ففيه نوع من براعة الاستهلال و .
انجام: و الثانى من مكان منخفض جداً فى مسافتين ان يكون
الحركة فى الاول اشد من الحركة فى الثانى . تم .

نسخه‌ها:

- مرعشی (ش ۸۲۹۲) آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام کاتب، ۱۰ جمادی الثانی ۱۰۹۹ ق. (فهرست ۲۵۴/۲۱).
- مرعشی (ش ۹۷۳۶) ابوالقاسم بن منصور بن عزالله، پنجشنبه ۲ ذی الحجه ۱۰۱۳ ق، ۲۸۲ برگ، (فهرست ۸۸/۲۵، معجم التراث الکلامی ۳۶/۳ رقم ۴۸۹۲).
- مجلس (ش ۱۷۴۲)، آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام کاتب، ۱۱۵۶ ق (فهرست ۱۰۸/۵ - ۱۰۹).
- مجلس (ش ۱۷۴۳)، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۱۰۹/۵ - ۱۱۰).
- مجلس (ش ۱۷۴۴)، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۱۱۰/۵).
- آستان قدس رضوی (ش ۴۴۷، شماره ردیف در فهرست ۵۰۷) آغاز و انجام نسخه برابر نمونه، (فهرست ۸۱/۴).
- آستان قدس رضوی (ش ۴۶۸، شماره ردیف در فهرست ۵۰۶) آغاز و انجام هر دو نسخه برابر نمونه، (فهرست ۸۱/۴).
- آستان قدس رضوی (ش ۴۴۸ شماره ردیف در فهرست ۵۰۸) از آغاز و انجام افتادگی دارد، ۲۸۳ برگ، (فهرست ۸۱/۴).
- آستان قدس رضوی (ش ۴۴۹ شماره ردیف در فهرست ۵۰۹) آغاز و انجام برابر نمونه، ۱۵۴ برگ، (فهرست ۸۱/۴).

○ آستان قدس رضوی (ش ۴۶۹، شماره ردیف در فهرست ۵۱۰) از آغاز و انجام افتادگی دارد، ۲۴۹ برگ، (فهرست ۸۱/۴).

○ آستان قدس رضوی (ش ۹۴ و ۶۸)، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۸۴/۱-۸۵).

○ آستان قدس رضوی (ش ۹۱)، ملا موسی گیلانی، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۸۵/۱).

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۰۰۴۸) انجام برابر نمونه، عبدالله بن احمد بن منصور، اول ذیقعه ۱۰۴۰ ق (فهرست ۱۰۶/۱۱).

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش ۱۲۶۲) محمد حسین بن عبدالله مازندرانی، ۱۰۸۹ ق (فهرست ۱۸۱/۴).

○ گلپایگانی (ش $\frac{۱۴}{۱۶۰}$ ۲۷۱۰)، نسخ، ولی گیلانی، رجب ۱۰۱۲ در نجف اشرف در مدرسه طهماسبیه، ۱۹۱ برگ، ۱۳×۱۹، ۱۷-۲۳ سطر. (فهرست گلپایگانی، مخطوط).

○ گوهرشاد (ش ۸۱۸) تحریر رمضان ۱۰۹۵، (فهرست چهار کتابخانه مشهد ۲۷۰/۱).

○ گوهرشاد (ش ۱۵۶۹) تحریر ۱۰۷۸ ق، (فهرست چهار کتابخانه مشهد ۲۷۱/۱).

○ دانشگاه (ش ۱۹۶۶) آغاز و انجام برابر نمونه، معین علی بن رکن الدین بن محمد بهاء الدین الجیلانی فومنی، دهه اول ذی القعدة ۱۰۱۶، ۲۵۱ برگ، (فهرست ۸۱/۴).

۷۵. حاشیه حاشیه قدیم دوانی بر شرح تجرید قوشچی (عربی)

از: کمال الدین حسین بن میرزا علی مشهور به چلبی (زنده در ۹۹۶ق)
حاشیه کوتاهی است بر حاشیه قدیم دوانی که تالیف آن در
آخر صفر ۹۹۶ به پایان رسیده است.

آغاز نسخه: ... و بعد فیقول ... کمال الدین حسین بن میرزا علی
المشتهر بچلبی عفی عنهما بمحمد و علی لما كانت الحاشية علی
الشرح الجديد للتجريد الموسومة بالقدیمة المنسوبة الی ...
الدوانی ... قوله لا یبعد ان یحمل اسم التزییل ههنا ... اقول یمکن
حمل کلام السید.

انجام: متفرعاً علی مسألة الاشتراک. هذا آخر ما اردناه. وقع
الفراغ فی سلخ الصفر ۹۹۶.

نسخه‌ها:

○ دائرة المعارف بزرگ اسلامی (ش ۳۸۵) آغاز و انجام برابر
نمونه، بدون نام کاتب، دهه آخر شوال ۱۰۵۷ق، ۵۱ برگ.
(فهرست ۸۴/۱).

۷۶. حاشیه حاشیه قدیم دوانی بر شرح تجرید قوشچی (عربی)

از: سلطان العلماء حسین بن رفیع الدین محمد حسین مرعشی
(۱۰۹۴ق)

(الذریعه ۶۸/۶؛ معجم التراث الکلامی ۲۵/۳)

۷۷. حاشیه حاشیه قدیم دوانی بر شرح تجرید قوشچی (عربی)

از: مولی جلال الدین استرآبادی صدری (قرن ۱۰)
شیخ آقا بزرگ تهرانی در الذریعه عنوان نموده که عده‌ای

معتقدند حاشیه صدری بهترین حواشی بر حاشیه قدیم
دوانی است.

(الذریعه ۶۸/۶؛ مرآة الكتب ۴۴۲/۱؛ معجم التراث الکلامی ۲۵/۳)
آغاز: نحمدک اللهم یا من نور قلوبنا بلوامع شرح تجریده عن
المهية و لواحقها... قال المصنف اما بعد حمد واجب الوجود، اما
هنا للاستیناف ای هو واقع فی ابتداء الکلام من غیر ان یکون ههنا
مجمل هو يفصل له كما ان الواو يقع فی الابتداء كثيراً.
انجام: تعبير بوجه آخر كما ذكرنا ايضاً فاندفع التدافع.

نسخه‌ها:

○ مرعشی (ش ۱۰۷۰۴) آغاز و انجام برابر نمونه، نستعلیق،
محمد باقر بن هدایت حسین بن غیاث الدین علی جابری
نائینی، جمعه ذی الحجۃ ۱۰۶۷ در قریه باقران، ۱۹۴ برگ،
(فهرست ۱۵۲/۲۷).

○ مسجد اعظم قم (ش ۱۹۹۵) تحریر سده سیزدهم،
(فهرست ۱۳۰).

○ دانشگاه تهران (ش ۶۹۸۴) آغاز و انجام برابر نمونه، تحریر
سده یازدهم، ۲۸۹ برگ، (فهرست ۴۱۹/۱۶).

○ دانشگاه لوس آنجلس آمریکا (M 1308) تحریر ۱۰۱۸ق،
(نشریه نسخه‌های خطی ۱۱-۱۲/۷۲۳).

۷۸. حاشیه حاشیه قدیم دوانی بر شرح تجرید قوشچی (عربی)

از: مولی عبدالغفار بن محمد بن یحیی جیلانی (قرن ۱۱)

(الذریعه ۵۷/۶)

۷۹. حاشیه حاشیه قدیم دوانی بر شرح تجرید قوشچی (عربی)

از: شهاب الدین عبدالله بن حسین یزدی شاه آبادی (۹۸۱ق)

(الذریعه ۶۸/۶؛ معجم التراث الکلامی ۲۵/۳ رقم ۴۸۴۳)

آغاز: قوله: ای بذک الحال، اراد به أن المقوم ان اجری علی

ظاهره اعنی الاستغناء.

انجام: کالنسبه بین الاجزاء العدیدیه کما سبق نقله من خامس

عاشرة الاصول.

نسخه‌ها:

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۰۸) از آغاز نسخه افتادگی دارد،

انجام: قوله و ذلك المشروط بعدم الحادث المذكور تم، محمد

موسی گیلانی، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۸۶/۱).

○ آستان قدس رضوی (ش ۴۵۴) آغاز: ... فان المعقول الحاضر

بذاته قد يكون جزئياً، انجام: و بالجملة الجسم الواحد لا يصير

کثیراً مع بقاء هویته، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، ۲۹

برگ، (فهرست ۷۲/۴).

○ آستان قدس رضوی (ش ۴۴۳) آغاز برابر نمونه، انجام: ان

هذا الجسم نظراً إلى ذاته يجوز فيه تحقق تلك الابعاد فتدبر و

تبصر، محمد موسی گیلانی، بدون تاریخ کاتب، ۲۲ برگ،

(فهرست ۷۳/۴).

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش ۱۳۶۶/۱)

بدون نام کاتب، تحریر سده دوازدهم، برگهای «۱۰۸-۱۶۸»،

(فهرست ۱۸۲/۴؛ معجم التراث الکلامی ۴۴/۳ رقم ۴۹۳۴)

○ مرعشی (ش ۳۴) آغاز و انجام برابر نمونه، (فهرست ۴۵/۱).

○ مرعشی (ش ۸۲۴۲/۲) تحریر ۹۸۵ق، «۲۹پ - ۴۷ر»، (فهرست ۱۹۹/۲۱).

○ گوهرشاد مشهد (ش ۸۵۱/۸) آغاز: بسمله لا یخفی بعد ما تقرر ان وجود الواجب عنده عدم تمشی هذا الجواب قال قدس سره فی الحاشیة عدم تمشی الدلیل ایضاً انتهى فانه علی تقدیر عینیة الوجوب لذات الواجب، انجام: فان جهة الوحدة الكل ایضاً متحققه فی نفس الامر وکل جملة تحقق فیما جهة وحدة فی نفس الامر فهی هناك تمت الحاشیة المنسوبة الی مولانا عبد الله الیزدی، تحریر ۱۰۱۳ق، برگهای «۹۶-۱۶۲»، (فهرست ۱۱۵۶/۳؛ فهرست چهار کتابخانه مشهد ۲۷۳).

۸۰. حاشیه حاشیه قدیم دوانی بر شرح تجرید قوشچی (عربی)
از: میرزا عبدالله بن میرزا عیسی افندی تبریزی (۱۱۳۰ق)

(الذریعه ۶۸/۶؛ معجم التراث الکلامی ۲۵/۳)

۸۱. حاشیه شرح قوشچی (عربی)

از: سید شاه فتح الله بن حبیب الله شیرازی (۹۹۷ق)

(الذریعه ۶۹/۶؛ معجم التراث الکلامی ۲۶/۳)

آغاز: بسمله الحمد لله رب العالمین و الصلوة و السلام الاتمام الاکملان علی نبینا سید المرسلین و علی و آله و صحبه الکرام اجمعین قال المصنف اما بعد حمد واجب الوجود علی نعمائه فیہ ایماء الی کمال عنایتہ بالاختصار.

انجام: فلو ارید التقیة به لزم تقييد المقدمة الاستدراكية و كذا في تقييد الآخر هذا.

نسخه‌ها:

○ وزیر یزد (ش ۱۶۰۶/۴) آغاز برابر نمونه، انجام: و کذا وحدة الوجود و محصله الاشتراك المعنوی بینهما، قد وقع الفراغ من حاشية المحقق المدقق شاه فتح الله على حاشية القديم في بستان الشاه شیراز...، محمد باقر بن ابو محمد حسنی حسنی، ۱۰۶۵ق، «برگ ۱۹۸-۲۴۸»، (فهرست ۱۰۰۰/۳).

○ آستان قدس رضوی (ش ۹۶)، آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، ۱۸۲ برگ، (فهرست ۱۰۰/۱).

○ آستان قدس رضوی (ش ۷۴) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، از آغاز و انجام افتادگی دارد. ۱۸۵ برگ، (فهرست ۹۱/۱) در آن عنوان شده که شاید تألیف شاه فتح الله شیرازی باشد.

○ آستان قدس رضوی (ش ۴۴۶) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، آغاز برابر نمونه، از انجام افتادگی دارد. ۲۱۵ برگ، (فهرست ۶۷/۴).

۸۲. حاشیه حاشیہ قدیم دوانی بر شرح تجرید قوشچی (عربی)

از: مولی عطاالله گیلانی رودسری بن محمد سعید (قرن ۱۱)

(الذریعه ۶۸/۶ و ۱۱۶؛ ریاض العلماء ۳۱۵/۱؛ معجم التراث الکلامی ۲۶/۳)

۸۳. حاشیه حاشیہ قدیم دوانی بر شرح تجرید قوشچی (عربی)

از: آقا حسین بن جمال الدین محمد خوانساری (۱۰۹۸ق)

تألیف این حاشیه در روز پنج شنبه ۱۵ ربیع الثانی ۱۰۶۴ به

پایان رسیده است.

آغاز: الحمد لله رب العالمین... قوله اما بعد حمد واجب الوجود لا یبعد ان یقال فی ترک الموصوف ایماء لطیف الی آخر الحاشیه، یمكن توجيه هذه الحاشیه بوجه اذ یمكن ان یكون المراد....
انجام: بان یقال مقارنة لمعلول السقمونیا الذی هو اسهال الصفراء فینسب الیه بالعرض. ۴

(الذریعه ۶۸/۶ و در آن آغازی که برای این کتاب نقل شده آغاز نسخه است نه آغاز کتاب؛ معجم التراث الکلامی ۲۵/۳ رقم ۴۸۳۹ و ۴۹/۳ رقم ۴۹۶۴ که با عنوان «الحاشیه علی الشرح الجدید للتجرید» معرفی شده است.)

○ آستان معصومیه قم (ش ۳۸۷) از آغاز و انجام افتادگی دارد، در فهرست آستانه عنوان شده که این حاشیه گویا از آقا حسین خوانساری است، ۱۱۳ برگ، (فهرست ۳۶۷/۱؛ معجم التراث الکلامی ۳۷/۳ رقم ۴۸۹۵).

○ مجلس (ش ۱۷۳۹) آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۱۰۵/۵).

○ مجلس (ش ۱۷۴۰) بدون نام کاتب، ربیع الاول ۱۱۱۹ ق در قزوین (فهرست ۱۰۶/۵-۱۰۷).

○ مجلس (ش ۱۷۴۱) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۱۰۷/۵-۱۰۸).

○ آستان قدس رضوی (ش ۴۵۵) آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام کاتب، جمادی الاول ۱۱۲۵ ق، ۳۰۴ برگ،

(فہرست ۷۳/۴).

○ آستان قدس رضوی (ش ۶۸۹۶) آغاز و انجام برابر نمونہ، بدون نام کاتب، پنج شنبہ ۱۷ ذیقعدہ ۱۰۵۹ ق (فہرست ۹۵/۱۱).

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۰۰۴۸) آغاز برابر نمونہ، عبداللہ بن احمد بن منصور، اول ذیقعدہ ۱۰۴۰ ق (فہرست ۱۰۶/۱۱).
○ مدرسہ عالی شہید مطہری (سپہسالار سابق)، (ش ۱۳۷۲) آغاز و انجام برابر نمونہ، غازی خان بن بدیع الزمان، دو شنبہ ۸ محرم ۱۰۸۷ ق (فہرست ۱۸۳/۴).

○ مدرسہ عالی شہید مطہری (سپہسالار سابق)، (ش ۱۳۷۱) آغاز و انجام برابر نمونہ، ہدایۃ اللہ بیلندی گنابادی، ۵ رجب ۱۰۷۴ ق (فہرست ۱۸۳/۴).

○ ملی تہران (ش ۶/۸۵) انجام برابر نمونہ، گویا بہ خط مؤلف، ۱۰۶۴ ق، ۳۶۱ برگ، (فہرست ۸۱/۷).

○ ملی تہران (ش ۶/۳۴۸) انجام برابر نمونہ، تحریر سده دوازدهم، ۳۷۹ برگ، (فہرست ۳۱۱/۷).

۸۴. حاشیہ حاشیہ قدیم دوانی بر شرح تجرید قوشچی (عربی)

از: مولی شمس الدین محمد گیلانی مشہور بہ مولی شمس (قرن ۱۱ ق)

(الذریعہ ۶۹/۶)

۸۵. حاشیہ حاشیہ قدیم دوانی بر شرح تجرید قوشچی (عربی)

از: میرزا محمد بن حسن شیروانی مشہور بہ مدقق شیروانی (۱۰۹۸)

(الذریعہ ۶۹/۶؛ معجم التراث الکلامی ۲۶/۳)

آغاز: قوله لا یبعد ان یقال فی ترک . آه . الظاهر ان جمیع ما ذکره من اولها الی آخرها وجوه ثلاثة لترك الموصوف تقرير الاول فيها ان معنى عينية الصفات عندهم ان يكون الذات فرد المبدء الاشتقاق الذى مشتق منه الصفة يكون الذات .

انجام: يستلزم ان يكون الوجود الذهنى بعينه هو الموجود الخارجى و كلام هذا القائل مشحون بالعجائب كالبحر هذا ما وصل الی من حاشية الاستاد .

نسخه‌ها:

- مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش ۸۲۰۵) آغاز و انجام برابر نمونه، ۳۷۶ برگ، (فهرست ۱۸۴/۴).
- مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش ۱۱۴۷) آغاز و انجام برابر نمونه، محمد حسین بن محمد صالح مازندرانی، پایان محرم ۱۱۴۰، ۶۷۶ برگ، (فهرست ۱۸۴/۴).
- آستان قدس رضوی (ش ۱۰۰۷۷) آغاز و انجام برابر نمونه، حسن علی بن جمال الدین محمد قهپایی ۳۰ ذیقعدہ ۱۱۰۴ ق، ۲۴۳ برگ، (فهرست ۹۴/۱۱).
- گوهرشاد مشهد (ش ۱۳۶۶) آغاز و انجام برابر نمونه، تحریر ۱۱۲۲ ق در اصفهان، (فهرست ۱۹۵۶/۴؛ فهرست چهار کتابخانه مشهد ۲۷۲).

۸۶. حاشیه حاشیه قدیم دوانی بر شرح تجرید قوشچی (عربی)

از: میر معز الدین بن فخر الدین مشهدی (قرن ۱۱)

(الذریعه ۶۹/۶؛ معجم التراث الکلامی ۲۷/۳)

نسخه:

○ مسجد اعظم (ش ۱۹۵۴) تحریر سده یازدهم (فهرست ص ۱۳۱).

۸۷. حاشیه حاشیة قدیم دوانی بر شرح تجرید قوشچی (عربی)

از: میر محمد معصوم بن حسین قزوینی (۱۰۹۱ق)

(الذریعه ۶/۶۹)

۸۸. حاشیه حاشیة قدیم دوانی بر شرح تجرید قوشچی (عربی)

از: شهید قاضی نورالله مرعشی شوشتری (۱۰۱۹ق)

فقط بر بحث جواهر.

(الذریعه ۶/۶۹)

۸۹. حاشیه حاشیة قدیم دوانی بر شرح تجرید قوشچی (عربی)

از: مصلح الدین محمد بن صلاح الدین عبادی لاری (۹۷۹ق)

۹۰. حاشیه حاشیة قدیم دوانی بر شرح تجرید قوشچی (عربی)

از: کمال الدین حسین بن محمد بن فخر بن محمد بن علی لاری

(۹۰۸ق)^۱

آغاز: بسمله قال الشارح فی الحاشیة اعنی من اتصف من

محبوبیه بزیادة الكرم فی الجملة اقول اراد بالزیادة علی بعض ما

۱- کمال الدین حسین لاری از افاضل روزگار خود و از شاگردان طراز اول ملا جلال دوانی بود. او حاشیة قدیم دوانی بر شرح قوشچی را تکمیل نموده که به تکملة لاریه مشهور است همچنین از آثار اوست تحقیق الزوراء که در ۹۱۸ نگاشته (دانشگاه ۱۹۲۸/۱ و ۵۰۳۶/۱)؛ تحقیق التفرید لارباب التوحید که در لار در سال ۹۱۳ق نگاشته است (فهرست آستان قدس ۴/۴۲).

عداه الذي هو المضاف اليه فإشار بقيد في الجملة .
 انجام: بل يمنع كونه اخص منه مطلقاً فان القسم هو مجموع
 المقابل المضاف و المضافقيد القسم يجوز ان اعم من وجه و مطلقاً
 بالنسبة الى المقسم . تمت كتابة الحاشية على الحاشية القديمة
 على الشرح التجريد .

نسخه:

○ گوهر شاد مشهد، (ش ۹۰۸) آغاز وانجام برابر نمونه،
 محمد بن عنایت الله جیلانی لاهیجانی در دار العباد یزد،
 بدون تاریخ کاتب، در اولی نسخه یادداشتی که در سال
 ۱۰۸۵ ق شده، ۱۴۵ برگ (فهرست ۱۲۳۲/۳؛ فهرست چهار
 کتابخانه مشهد ۲۶۱).

○ گوهر شاد مشهد، (ش ۱۶۹۸) از آغاز افتادگی دارد، انجام
 برابر نمونه، محمد بن عتیق الله، ۹۶۷ ق، (فهرست چهار
 کتابخانه مشهد ۲۷۸).

۹۱. حاشیه حاشیه قدیم دوانی بر شرح تجرید قوشچی (عربی)

از: مؤلف ناشناخته

نسخه:

○ دانشکده ادبیات تهران (۲۷۳/۱ امام جمعه کرمان) تحریر
 سده یازدهم، (فهرست دانشکده ادبیات اهدایی امام جمعه
 کرمان ص ۴۲ و ۸۴).

حاشیه قدیم دشتکی بر شرح قوشچی

۹۲. حاشیه شرح تجرید قوشچی (حاشیه قدیم دشتکی) (عربی)

از: امیر سید صدرالدین محمد دشتکی شیرازی (مقتول در ۹۰۳ق)

بعد از حاشیه قدیم دوانی سید صدرالدین دشتکی حاشیه‌ای بر حاشیه دوانی نگاشت و اعتراضاتی بر وی وارد ساخت و آن را سلطان بایزید عثمانی و مولی ابن المؤید تقدیم نمود. این حاشیه به حاشیه قدیم سید صدر شهرت دارد.

(الذریعه ۳/۳۵۴ و ۶/۱۱۷ کشف الظنون ۱/۳۴۹)

آغاز: صدر کلام ارباب التجرید و ختم مقال اصحاب التوحید حمد فرد تفرد بالابتداء و الانتهاء... قوله هو العلم باحوال بالمبدأ والمعاد. اراد بالمبدأ مبدأ کل ما يوجد اوله و يقابله منتهاه و آخره كما ان الاول بهذا المعنى منحصر فى البارى تعالى....

انجام: قوله و يلزم ان يكون السهمان ... فيه نظر اذ غاية ما لزم ان يكون موقع السهمين فى احد المرتبتين و احداً... و ذلك لان اتحاد الموضعين و تعددهما ليسا بالقياس الى شىء واحد و كذا الحال اذا كان المراد باتحاد السهمين اتصالهما اذ لامحذر فى ان يتصل السهمان على مرئى و ينفصلا على مرآى آخر.

نسخه‌ها:

- مجلس (ش ۱۷۵۵) آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام کاتب، قرن ۱۰ (فهرست ۱۲۲/۵ - ۱۲۳).
- مجلس (ش ۹۴ امام جمعه خوئی) آغاز برابر نمونه، انجام: المتعلقة بالجزء الثاني من المسافة لا يحصل الا بعد الحركة المتعلقة بالجزء الاول منه و هذا القدر كاف فتأمل و الله الموفق، ۲۸۸ صفحه، (فهرست ۹۴/۷).
- وزیر یزد (ش ۱۳۲۷) بدون نام کاتب، سده یازدهم، ۸۷ برگ، (فهرست ۹۲۹/۳؛ معجم التراث الکلامی ۸۰/۴ رقم ۷۹۰۵).
- آستان قدس رضوی (ش ۱۰۱) آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۹۳/۱).
- آستان قدس رضوی (ش ۱۱۸) از آغاز و انجام افتادگی دارد، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، ۱۱۰ برگ (فهرست ۹۶/۱ در آن ذکر شده که از میر سید صدرالدین شیرازی دشتکی است ولی مشخص نشده که کدام حاشیه او است).
- آستان قدس رضوی (ش ۶۶۰۶).
- آستان قدس رضوی (ش ۱۴۱۰۹) بدون نام کاتب، تحریر ۱۰۱۹ق، (فهرست الفبایی آستان قدس ۱۹۰؛ معجم التراث الکلامی ۴۴/۳ رقم ۴۹۳۷).
- مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق) (ش ۱۳۶۷) آغاز برابر نمونه، انجام: الاتری ان فی سطح الكرة امر غیر

منقسم اصلاً و يتعين فيه ملاقاته مع السطح المستوی بامر غير
منقسم ملاق لمثله، ۳۹۰ برگ، (فهرست ۲۱۸/۴).

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش ۱۳۶۸)
آغاز و انجام برابر نمونه، میرزا علی بن اسدالله سلطانیه وی
اثنی عشری، شنبه ۲۳ شهبان ۹۷۰، ۲۷۲ برگ، (فهرست
۲۱۸/۴).

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش ۱۳۶۹)
آغاز و انجام برابر نمونه، (فهرست ۲۱۹/۴).

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش ۸۳۰۲)
آغاز برابر نمونه، انجام: امر غير منقسم ملاق لمثله من السطح،
(فهرست ۲۱۸/۴).

○ ملی تهران (ش ۱/۶۷/۱ع) آغاز برابر نمونه، ۱۵۶ صفحه،
(فهرست ۶۵/۷).

حواشی حاشیہ قدیم سید صدر

۹۳. حاشیه حاشیہ قدیم دشتکی بر شرح تجرید^۱ (عربی)

از: غیاث الدین منصور دشتکی فرزند سید صدرالدین دشتکی (۹۴۸ق)
این حاشیه را غیاث الدین منصور در تصحیح نظریات پدر
خود در حاشیہ شرح تجرید، پیرامون مسأله نفس و هیولی
نگاشته است.

۱- نام این رساله در هر دو مصدر «رساله در تصحیح کلام امیر صدرالدین دشتکی» ذکر
شده است.

آغاز: بسلمه . یا غیاث الوری صیرنا منصوراً علی العدی... و
 بعد فان الفقیر الحقیر غیاث المشهور بمنصور یقول ان ابی و
 سیدی... قد علق علی الشرح الجدید تعلیقات....
 انجام: و هذا ما وجدنا بعد هذا لصاحب الغواشی کلام و لعله انقطع
 و تم بالتمام فلیرض عنه .

نسخه‌ها:

- آستان قدس رضوی (ش ۱۳۳) آغاز برابر نمونه، انجام:
 ولهذا لم یلتفت الیه و لعل المنقول عنه فی المنقول هو الاول، بدون
 نام کاتب، سده یازدهم، ۵۵ برگ، (فهرست ۶۶/۱).
- آستان قدس رضوی (ش ۴۴۴) آغاز و انجام برابر نمونه،
 بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب ۲۲ برگ، (فهرست
 ۱۱۷/۴).

حاشیة جدید دوانی بر شرح قوشچی

۹۴. حاشیة دوم دوانی (حاشیة جدید) (عربی)

از: جلال الدین محمد بن اسعد دوانی (۹۰۸ق)

بعد از حاشیة جدید سید صدر، دوانی حاشیة دیگری نگاشته و در آن آراء سید صدر را مورد نقد قرار داد که به حاشیة جدید معروف است.

(الذریعة ۶۷/۷؛ كشف الظنون ۳۴۹/۱؛ معجم التراث الکلامی ۲۸/۳)

أغاز: اللهم اهدنا الصراط المستقیم و جنبنا عن الباطل الذمیم و صلّ علی نبیک المنعوت بالخلق العظیم المبعوث لاقامة الدین القویم... فانا قد کتبنا فی سالف الزمان حواشی علی الشرح الجدید للتجرید فلما تادلتها الالسن نبض فی بعض اهل البلد عرق العصبیة و الحسد... فی ان قوله، و ذلك لیس معنا ثالثاً غیر مسلم. اذ فی کلا المعنیین یعتبر الزیادة فی مدلول اللفظ.

انجام: كما سیظهر فی الطبیعیات فلندفع الایرادات و فی دفع

الاخیر مناقشة لطیفة فتأمل.

نسخه‌ها:

○ مرعشی (ش ۸۴) ابو الفتح بن پاشا فریدون کجوری، رجب ۱۰۹۳ ق، از آغاز افتادگی دارد، انجام برابر نمونه، (فهرست ۱۰۵/۱).

○ مرعشی (ش ۶۲۴۰) آغاز برابر نمونه، از انجام افتادگی دارد، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۲۲۷/۱۶).
○ آستان قدس رضوی (ش ۱۱۳) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، آغاز برابر نمونه، از انجام افتادگی دارد، (فهرست ۹۶/۱).

○ مجلس (ش ۱۹۹۹) آغاز برابر نمونه، از انجام افتادگی دارد، انجام: لایجری النسبة فی التعقل بمجرد تعدد الادراک و الالتفات و الظاهر کیف اعتاله عول الاوهام و ما حام حول المقصود حام انما، بدون نام کاتب، سده یازدهم، ۱۳۶ صفحه، (فهرست ۴۹۳/۵).

حاشیه جدید دشتکی بر شرح قوشچی

۹۵. حاشیه دوم سید صدر (حاشیه جدید) (عربی)

از: امیر سید صدرالدین محمد دشتکی شیرازی (مقتول در ۹۰۳ ق)

سید صدر در دفاع از نظرات خود و رد اشکالات دوانی حاشیه دوم خود را نگاشت که به حاشیه جدید شهرت دارد.

(کشف الظنون ۳۴۹/۱)

آغاز: صدر کلام ارباب التجرید و ختم مقال اصحاب التوحید

حمد احد منه الابتداء و الیه الانتهاء... قوله ای علی آلہ و اصحابہ
الذین ہم موصوفون بزیادة الکرم... قال الشارح فیما کتب علی
الحاشیة قیل لم یرد به معیناً بل ما یتناول متعدداً... و فیہ نظر لان
افعل التفضیل اذا اضعیف فله معنیان.

انجام: قوله و عند آخرین، فی نسبة هذا الکلام ایماں الی
ضعفه فان اختلاف الاعتبار بالجنس عند اختلاف الجهة غیر
بین و لا مبین و کذا قوله الاشیاء المذكورة من الاعتبار غیر
بین و لا مبین.

نسخہ ہا:

○ مرعشی (ش ۱۰۴۸) آغاز و انجام برابر نمونہ، بدون نام
کاتب، ۱۲۶۱ (فہرست ۲۳۸/۳).

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۰۲) آغاز برابر نمونہ، از انجام
افتادگی دارد، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فہرست
۹۴/۱).

○ آستان قدس رضوی (ش ۴۷۳، شماره ردیف در فہرست
۴۸۹) آغاز و انجام برابر نمونہ، (فہرست ۷۶/۴؛ فہرست
القبایی آستان قدس ۱۹۷؛ معجم التراث الکلامی ۵۲/۳، رقم
۴۹۷۶/۲).

○ مجلس (ش ۱۷۵۶) آغاز و انجام برابر نمونہ، بدون نام
کاتب، قرن ۱۳ (فہرست ۱۲۳/۵ - ۱۲۵).

○ مجلس (ش ۱۹۹۸) بدون نام کاتب، (فہرست ۴۹۳/۵).
صفحہ ۶۱۶

○ دانشگاه (ش ۱۹۶۵) آغاز برابر نمونه، انجام: و العلة مطلقاً
 لما عرف المصنف العلية... لانه مقارن لما هو علة ذاتية لوجود
 الحادث غير مسلم... و المقدم على الشيء بالزمان لا يكون
 مقارناً له تمت الحاشية الصدرية على الامور العامة، ۲۱۸
 برگ، (فهرست ۲۱۹۲/۶).

حاشیہ سوم دوانی بر شرح قوشچی (حاشیہ اجد)

۹۶. حاشیہ سوم دوانی (حاشیہ اجد) (عربی)

از: جلال الدین محمد بن اسعد دوانی (۹۰۸ق)

دوانی در رد جوابهای سید صدر و دفاع از نظریاتش حاشیہ سوم خود را نگاشت که به حاشیہ اجد مشهور است. و در اثنای نگارش این حاشیہ سید صدر از دنیا رفت. دوانی نام حاشیہ سوم خود را تجرید الغواشی نهاده است لکن غیاث الدین منصور در ردیہ خود که به این حاشیہ نوشته و بعد از این ذکر می شود این نام را شایسته کتاب خود دیده و نام حاشیہ اش را تجرید الغواشی گذاشته است.

(فهرست مجلس ۱۲۶/۵؛ معجم التراث الکلامی ۲۷/۳)

آغاز: قال اما بعد واجب الوجود علی نعمائه اما هنا للاستیناف ای هو واقع فی ابتداء الکلام من غیر ان یکون ههنا مجمل هو تفصیل له ... قال الشارح فی الحاشیة قیل لم یرد الخ صاحب قیل هو السید الشریف و حاصل کلامه علی ما فهم الشارح ان المراد من اسم التفصیل المضاف ههنا هو الزیادة بالمعنی الاعم .
انجام: و لیس هذا جنساً لمفهوم التقابل ام لانه لا یصدق علی

مفهوم التقابل ... انما هو مقولة المضاف و هو ما يعقل بالقياس الى غيره . تمت الكتاب .

نسخه‌ها:

- مجلس (ش ۱۷۵۷) بدون نام کاتب، بی تا، از آغاز و انجام افتادگی دارد، آغاز: فی ان قوله و ذلك ليس معنا ثالثا غير مسلم، اذ فی كلا المعنيين يعتبر للزيادة فی مدلول اللفظ فكما ان الضارب يدل على الموصوف انجام: و الرياح اذا هبت بدون نام کاتب علی بعض اجزاء الشجر و حرک بعضها دون بعض ... سرعة و بطوء بتشبت اضطراری کتشبت الغریق بالحشیش . ۶۶۶ صفحه، بدون تاریخ کاتب، (فهرست ۱۲۶/۵-۱۳۰).
- آستان قدس رضوی (اهدایی رهبری، ش ۴۹۲/۱) بدون نام کاتب، ۹۴۳ق، (فهرست هزار و پانصد نسخه اهدایی رهبری ص ۲۶۴).
- کتابخانه عمومی اصفهان (ش ۲۷۲۲/۱) آغاز و انجام برابر نمونه، محمد اکمل بن اسماعیل، دو شنبه ۲۷ جمادی الاول ۱۰۸۶ق، «ص ۱-۶۰۲»، (فهرست ۳۳۰/۱).
- آستان قدس رضوی (ش ۴۷۴) نستعلیق، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، از آغاز افتادگی دارد، انجام برابر نمونه، ۲۵۹ برگ، (فهرست ۸۳/۴).

حاشیہ غیاث الدین منصور بر شرح قوشچی

۹۷. تجرید الغواشی و تشییدات الحواشی (عربی)

از: غیاث الدین منصور دشتکی حسینی شیرازی (۹۴۹ق)

بعد از فوت سید صدر، فرزندش غیاث الدین منصور دشتکی حسینی (۹۴۹ق) به دفاع از آراء پدرش پرداخت و کتاب حاضر را در رد حاشیہ اجد دوانی تألیف نمود.

(فهرست مجلس ۱۲۸/۵؛ کشف الظنون ۳۵۰/۱، ذریعہ ۳۵۲/۳ و

۶۷/۶ و ۱۱۷؛ معجم التراث الکلامی ۱۶۴/۲ رقم ۳۲۳۷)

آغاز (۱): رب یسر و تمّم یا غیاث المستغیثین قد کشف جمالك علی الاعالی

کنه حقائق المعالی .

آغاز (۲): یا من کشف جمالك علی الاعالی کنه حقائق المعالی .

انجام: علی النحو الذی هو وجه له فانه لا ینظر لهذا القید وجه وجیه .

نسخه‌ها:

○ مجلس (ش ۱۸۶/۳ امام جمعه خوئی) آغاز برابر نمونه ۲،

انجام برابر نمونه، «ص ۱۸۲ - ۳۸۰»، (فهرست ۹۴/۷).

○ ملک (ش ۷۱۱) سده یازدهم، بدون تاریخ کاتب، ۴۳۰

برگ. (فهرست ۸۲/۱).

○ ملك (ش ۸۸۲) سده دهم، بدون تاریخ کاتب. ۳۰۴ برگ.

(فهرست ۸۲/۱).

○ مدرسه غرب همدان، (ش ۳۱۷) سده یازدهم، بدون تاریخ

کاتب، رساله اول مجموعه، ۳۱۷ برگ. (فهرست ۸۲/۱).

○ گلپایگانی (ش $\frac{۱۳}{۱۵۲}$ ۲۴۷۲)، نسخ، از آغاز و از انجام

افتادگی دارد، ۱۸۵ برگ، ۱۹×۱۰، ۱۹ سطر. (فهرست

گلپایگانی، مخطوط).

حاشیه خفّری بر شرح تجرید قوشچی

شمس الدین محمد بن احمد خفّری (متوفای ۹۵۷ق) دو حاشیه بر شرح تجرید قوشچی نوشته است که عبارتند از:

۹۸. حاشیه بر شرح تجرید قوشچی (مقصد اول: امور عامه)

از: شمس الدین محمد بن احمد خفّری شیرازی (۹۵۷ق)

این حاشیه مورد پسند علما واقع نگردیده و نسخ خطی آن اندک می باشد. ما تا بحال دو نسخه از آن را شناسایی نموده ایم که در ذیل معرفی می گردد.

آغاز: خیر مبادی الکلام ما زین بحمدالله خالق الانام فنحمده مصلیاً علی ممد قواعد الاسلام محمّد و آله الکرام... قوله فی الحاشیه قیل لم یرد معیناً بل یتناول متعدداً اعنی من اتصف من محبوبته بزیادة الکرم....

نسخه ها:

- مجلس (ش ۸۷) بدون نام کاتب، ۱۰۸۲ (فهرست ۴۴/۲).
- مجلس (ش ۱۷۳۶) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، ۱۸۳ صفحه، (فهرست ۱۳۹/۵).
- گوهرشاد (ش ۸۱۳) آغاز برابر نمونه، تحریر سده یازدهم، (فهرست چهار کتابخانه مشهد ۲۷۱/۱).

۹۹. حاشیه بر شرح تجرید قوشچی (مقصد سوم: الهیات)

از: شمس الدین محمد بن احمد خفری شیرازی (۹۵۷ق)

این حاشیه مورد توجه دانشمندان کلامی شیعه و سنی واقع گردیده و نقد و تحلیلهای زیادی بر آن نوشته شده که در اینجا حدود بیست حاشیه آن شناسایی و معرفی شده است.

این حاشیه بر مقصد سوم شرح تجرید (بخش الهیات) نوشته شده و دارای سه فصل است:

فصل اول: اثبات واجب

فصل دوم: صفات واجب

فصل سوم: افعال واجب

بخشی از اوایل این حاشیه در ضمن حاشیه آقا جمال خوانساری بر این حاشیه «ص ۲۵-۵۶» با تصحیح از روی نسخه آستان قدس رضوی (تحریر شده در ۱۱۱۵ق) به چاپ رسیده است.

(الذریعه ۳۶/۶؛ مرآة الکتب ۳۱۵/۱-۳۱۷؛ معجم التراث الکلامی ۳۵/۳)

آغاز: الحمد لله رب العالمین... فیقول الفقیر الی الله محمد بن احمد الخفری

هذه تعليقات اتفقت منی علی شرح الهیات تجرید... استدل علی وجود الواجب

الخ اختار المصنف قدس سره فی اثبات الواجب منهج الحكماء الالهین....

انجام: فلا یكون واجب الوجود بذاته الا اذا كان سبب ما صار كان الواجب

الوجود بذاته واجب الوجود بغيره.

نسخه‌ها:

○ مرعشی (ش ۳۴)، محمد نصیر بن محمد حسین

جرفادقانی، ۱۰۷۴ق، «۲۵-پ-۱۶» ۶۳ برگ (فهرست ۴۵/۱).

- مرعشی (ش ۵۱) نستعلیق نازیبا، کریم بن الحسین، شوال ۱۰۵۰، ۷۴ برگ (فہرست ۶۲/۱).
- مرعشی (ش ۶۱۷/۱) نستعلیق، ۱۰۹۸ اق، «اپ-۶۱» ۶۰ برگ (فہرست ۲۱۵/۲).
- مرعشی (ش ۶۶۸) نسخ، محمد رضا، ربیع الثانی ۱۰۹۴ اق، «اپ-۱۴۱» ۱۴۰ برگ (فہرست ۲۶۳/۲).
- مرعشی (ش ۶۷۶) نسخ، محمد باقر بن عبدالرحیم، شب یکشنبہ ۱۱ رمضان ۱۲۲۲ اق، ۵۸ برگ (فہرست ۲۷۱/۲).
- مرعشی (ش ۴۳۹۶) نسخ، ملا محمکد بن عباسعلی، ۲۳ رمضان ۱۱۹۰، «اپ-۱۳۲» ۲۱ برگ (فہرست ۳۹۵/۱۱).
- مرعشی (ش ۵۰۷۹) نستعلیق، محمد صالح بن احمد مازندرانی، بدون تاریخ کتابت، ۹۲ برگ (فہرست ۲۷۱/۱۳).
- مرعشی (ش ۶۱۱۲) محمد امین بن احمد لیمانی گیلانی، ۱۰۹۱ اق، «اپ-۵۶» ۵۶ برگ (فہرست ۱۱۵/۱۶).
- مرعشی (ش ۶۶۴۱) نستعلیق، بدون تاریخ کتابت، «اپ-۱۴۶» ۶۳ برگ (فہرست ۲۰۹/۱۷).
- مرعشی (ش ۶۹۰۸) نستعلیق، حسن گیلانی، یکشنبہ ۱۱ شوال ۱۰۰۶ اق در جامع اصفہان، «اپ-۶۰» ۳۶ برگ (فہرست ۲۰۹/۱۷).
- مرعشی (ش ۷۰۹۹) نستعلیق، مفید بن ابوسعید بن قطب الدین محمد لاهیجی، شب یکشنبہ ۲۳ جمادی الثانی ۱۱۰۴ اق، «اپ-۱۰۵» ۱۰۵ برگ (فہرست ۲۰۹/۱۷).

- مجلس (ش ۱۷۳۴) آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۱۳۵/۵ - ۱۳۶).
- مجلس (ش ۱۷۳۸) محمد زمان موسوی گلپایگانی، شوال ۱۱۳۱ ق (فهرست ۱۳۶/۵).
- مجلس (ش ۱۶۹۹) عبدالغنی کازرونی، ۱۰۸۵ (فهرست ۱۳۷/۵).
- مجلس (ش ۱۷۵۹) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۱۳۸/۵).
- مجلس (ش ۱۷۶۰) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۱۳۸/۵).
- مجلس (ش ۹۲ امام جمعه خوئی) آغاز و انجام برابر نمونه، ۱۶۰ صفحه، (فهرست ۹۲/۷).
- مجلس (ش ۹۳/۱ امام جمعه خوئی) از آغاز و انجام افتادگی دارد، ۱۰۰ صفحه، (فهرست ۹۲/۷).
- مجلس (ش ۱۷۶۱) سلیمان بن محمد علی فیروز آبادی، اول ربیع الثانی ۱۰۸۰ (فهرست ۱۳۸/۵).
- آستان قدس رضوی (ش ۶۹ و ۷۷ و ۷۸ و ۸۲ و ۱۲۲ و ۱۲۴ و ۴۲۸ و ۴۵۸ و ۴۲۸) (فهرست ۸۷/۱ - ۹۰ و ۷۷/۴).
- آستان قدس رضوی (ش ۹۷۰۰ و ۹۸۸۵ و ۱۲۴۱۹) (فهرست ۹۸/۱۱ - ۱۰۰).
- مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش ۱۳۷۷ و ۱۳۷۸ و ۱۳۸۱ و ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳ و ۱۳۸۴ و ۱۴۴۵ و ۱۴۴۸)

و ۶۳۸۴ و ۶۳۸۸) (فهرست ۲۱۲/۴ - ۲۱۴).

○ گلپایگانی (ش ۱۳/۱۰۰، ۲۴۲۰)، نستعلق شکسته، محمد صادق بن محمد جعفر شریف رضوی، ۴ صفر ۱۰۹۴، ۸۲ برگ، ۱۲×۲۰، ۱۴ سطر. (فهرست گلپایگانی، مخطوط).

○ گوهرشاد مشهد (ش ۹۱۲/۱) آغاز و انجام برابر نمونه، تحریر ۱۲۱۵ق، (فهرست ۱۲۳۹/۳؛ فهرست چهار کتابخانه مشهد ۲۷۲).

○ گوهرشاد (ش ۵۳۲/۱ و ۸۲۳ و ۹۹۹ و ۱۰۷۴ و ۱۱۳۴ و ۱۳۹۶/۱ و ۱۶۲۲/۱ و ۱۶۴۰/۱ و ۱۷۷۸/۱) (فهرست چهار کتابخانه مشهد ص ۲۷۱).

○ نمازی خوی (ش ۳۶۸/۱) آغاز برابر نمونه، (فهرست ۱۸۶/۱).

○ نمازی خوی (ش ۷۳۹) (فهرست ۳۹۹/۱).

○ دانشگاه (ش ۱۲۰۲/۱) آغاز و انجام برابر نمونه، (فهرست ۲۲۶۲/۶).

حواشی حاشیة خفری بر شرح تجرید قوشچی

۱۰۰. حاشیة حاشیة خفری بر شرح قوشچی (عربی)

از: ابراهیم بن صدرالدین محمد شیرازی (۱۰۷۰ق).

این حاشیه در مقابل حاشیه خفری که حواشی خفریه نامیده می شود، به حواشی فخریه مشهور است و در سال ۱۴۰۷ق در حاشیه شرح تجرید قوشچی در هند به چاپ رسیده است.

(الذریعه ۶/۶ و ۱۱۳ و ۱۱۶، مجلس ۷/۹۵؛ معجم التراث الکلامی

۱۹/۳ رقم ۴۸۱۲ و ۴۸/۳ رقم ۴۹۶۰)

آغاز: یا هو یا لا اله الا هو یا من لا اله الا هو و لا یعلم ما هو الا هو کلت الالسن عن تفسیر صفتک و انحسرت العقول عن کنه معرفتک ... فیقول ... هذه تعليقات لتبيين مطالب اقصى المقاصد من کتاب التجرید و شرحه الجدید و حواشیه للمحقق الخفری کتبتها اثناء مباحثتها ... المقصد الثالث فی اثبات الصانع الخ انما لم یعنون باثبات الواجب کما هو الشایع فی العنوان.

انجام: بخلاف الاشعریة فانهم لا یحتاجون الی هذا القید حیث

یمتنع عندهم خلاف ما تجری علیه عادته من الخیرات.

نسخه‌ها:

- مرعشی (ش ۶۱۷) آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام کاتب، ۴ صفر ۱۰۹۸ ق (فهرست ۲/۲۱۶).
- مرعشی (ش ۴۶۴۰) بدون نام کاتب، ۱۷ شعبان ۱۱۸۶ ق (فهرست ۱۲/۲۰۸).
- مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش ۱۳۷۶) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۴/۱۷۸).
- مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش ۶۳۸۶) محمد، ۱۱۸۶ ق، ۳۵ برگ، (فهرست ۴/۲۰۹).
- مجلس (ش ۱۸۶/۲ امام جمعه خوئی) آغاز و انجام برابر نمونه، سده دوازدهم، «ص ۱۲۰-۱۸۷»، (فهرست ۷/۹۵). دانشگاه (فهرست ۳/۲۲۶۴).
- دانشگاه (ش ۱۲۰۲/۶) آغاز و انجام برابر نمونه، برگهای «۱۷۴ب-۲۰۸ب»، (فهرست ۶/۲۲۶۴).

۱۰۱. حاشیه حاشیه خفزی بر شرح قوشچی (عربی)

از: محمد اسماعیل بن محمد حسین مازندرانی خواجه‌ی اصفهانی
(۱۱۷۳ ق)

(معجم التراث الکلامی ۳/۱۵)

آغاز: بعد حمد الله المنفرد بالقدم و الازلیة المتوحد بالبقاء.
انجام: و الحمد لله اولاً و آخراً. تمت الرسالة.

نسخه:

- ملک تهران (ش ۱۶۱۹/۲) آغاز و انجام برابر نمونه، بدون

نام کاتب، ۱۲۶۸ق، (۱۳-۱۲۴پ)، (فهرست ۳۴۱/۹).

۱۰۲. حاشیة حاشیة خفری بر شرح قوشچی (عربی)

از: میر محمد باقر داماد حسینی استرآبادی (۱۰۴۱ق)

(الذریعه ۵۷/۶؛ مجله مشکوة شماره ۴۲ ص ۱۰۹)

آغاز: بسمله قوله اذ تحقق ایجاد ما يتوقف ايضاً على تحقيق

موجود ما لان الشئ مالم يوجد لم يوجد الخ طبيعة الایجاد متاخرة

عن طبيعة الوجود لانها طبيعة ناعية يستحيل قيامها بذاتها.

انجام: كما هو سنة الكلیات م ح ق قدس سره.

نسخه:

○ دانشگاه (ش ۴۱۴۶/۱) بدون نام کاتب، ۱۰۵۷ق، ۷برگ،

(فهرست ۳۱۱۵/۱۳).

۱۰۳. حاشیة حاشیة خفری بر شرح قوشچی (عربی)

از: آقا محمد باقر بن محمد اکمل وحید بهبهانی (۱۲۰۶ق)

(الذریعه ۶۵/۶)

۱۰۴. حاشیة حاشیة خفری بر شرح قوشچی (عربی)

از: شیخ احمد بن محمد ابراهیم اردکانی یزدی (قرن ۱۳)

مؤلف این حاشیه را در عصر هشتم جمادی الثانی ۱۲۲۸ق در

شیراز به پایان رسیده است.

آغاز: الحمد لولیه رب العالمین... هذه تعليقات اتفقت منی علی

حاشیة العلامة الخفری علی بحث العلم...

انجام: فانتظر و لا تیاأس من روح الله، هذا وقد وقع الفراغ منها

فی شیراز....

نسخه:

○ مرعشی (ش ۷۱۵۸) آغاز و انجام برابر نمونه، ابوالقاسم بن محمد بن حسین، ۱۲۳۳ق، «۱۳۷پ - ۱۵۶ر»، (فهرست ۳۰۳/۱۸).

۱۰۵. حاشیة حاشیة خفری بر شرح قوشچی (عربی)

از: حسین بن ابراهیم تنکابنی (قرن ۱۱)

(الذریعة ۸۹/۱ و ۶۵/۶؛ معجم التراث الکلامی ۱۷/۳)

آغاز: الحمد لله المتفرد فی الایمومة و السلطان المتوحد بالقاء و الدوام.

انجام: لا یتنائه علی کثیر من الاصول الفلسفیه و المقدمات الطویلة لکنه عند من ارتاضت نفسه بالفلسفة یرجح علی کثیر من البراهین.

نسخه‌ها:

○ آستان قدس رضوی (ش ۸۸۲۹) آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام کاتب، ۱۰۸۲ق.

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۳۱۲۸) بدون نام کاتب، ۱۰۹۹ق، (الفبایی آستان قدس ص ۱۹۰).

○ مسجد اعظم (ش ۴۵۲/۴) بدون نام کاتب، ۱۲۰۴ق، (فهرست ۴۴۶).

○ مرعشی (ش ۱۰۳۵۳) آغاز و انجام برابر نمونه، معین بن حسین بن مفضل گیلانی، ۱۱۸۳ق، «۴۹پ - ۹۰ر» (فهرست ۲۹۴/۲۶).

۱۰۶. حاشیه حاشیه خفری بر شرح قوشچی (عربی)

از: سید حسین بن حسن حسینی خلخالی (۱۰۱۴ق)

(الذریعه ۶/۶۵)

۱۰۷. حاشیه حاشیه خفری بر شرح قوشچی (عربی)

از: سلطان العلماء خلیفه سلطان سید حسین بن محمد مرعشی (۱۰۶۴ق)

(الذریعه ۶/۶۵)

آغاز: الحمد لله رب العالمین... فهذه تعليقات كتبها العبد

الغریق... قوله و اوثق لان صورة الطرق الاخر شبيهة بصورة الان

لانه انتقال من الممكن الى الواجب....

انجام: قوله و حيث مهية الجنس ای حيث يكون مهية الجنس او

مهية النوع عين الوجود.

نسخه‌ها:

○ مرعشی (ش ۳۰۴) آغاز و انجام برابر نمونه، محمد نصیر بن

محمد حسین گلپایگانی، ۱۰۷۴ ق ۲۰۲ برگ، (فهرست ۱/۴۶).

○ مجلس (ش ۱۷۳۲) آغاز و انجام برابر نمونه، سید احمد بن

محمد محسن حسینی، اول ربیع الاول ۱۰۸۳ ق (فهرست

۵/۹۳-۹۴).

○ مجلس (ش ۱۷۳۳) محمد، ۱۱۱۶ ق در کاشان، از صفحه

۱۱۴ تا ۲۰۱، (فهرست ۵/۹۴-۹۵).

○ آستان قدس رضوی (ش ۸۸۴۴) آغاز و انجام برابر نمونه،

بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۱۱/۹۲).

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۱۸۵) (فهرست ۱/۹۲).

- مدرسہ عالی شہید مطہری (سپہسالار سابق) (ش ۱۷۱) صدر و ۱۳۷۸ و ۱۳۸۰ و ۶۳۸۴) فہرست (۱۷۶/۴-۱۷۷).
- گلپایگانی (ش $\frac{۱۳}{۸۵}$ ۲۴۰۵)، نسخ، تحریر سده سیزدهم، رسالہ دوم مجموعہ، «۱۷۷-۱۴۳» ۳۴ برگ، ۱۰×۲۰، ۱۷ سطر. (فہرست گلپایگانی، مخطوط).
- وزیری یزد (ش ۳۸۸) قرن دہم، «۱۳۵-۱۵۸» (فہرست ۳۵۲/۱).
- وزیری یزد (ش ۲۴۲۵/۲) بدون نام کاتب، ۱۱۰۱ق، «۸۳-۴۵» (فہرست ۱۲۹۰/۴).
- وزیری یزد (ش ۳۲۰۷) بدون نام کاتب، ۱۰۶۶ق، «۲۰۵-۱۸۱» (فہرست ۱۵۷۲/۵).
- ملک تہران، (ش ۱۸۰۱) بدون نام کاتب، ۱۰۵۸ق، ۱۸۳ برگ، (فہرست ۲۹۸/۱).
- ملی تہران، (ش ۱۷۰۶/۲ع) بدون نام کاتب، قرن دوازدهم، «۱۶۵-۲۲۲» (فہرست ۱۲۹۰/۴).
- کتابخانہ امام جمعہ زنجان، (بدون شماره) بدون نام کاتب، ۱۰۹۱ق، (دلیل المخطوطات ۱۵۰/۱).
- گوہرشاد مشہد (ش ۹۱۲/۲) آغاز و انجام برابر نمونہ، تحریر ۱۲۱۵ق، (فہرست ۱۲۴۰/۳؛ فہرست چہار کتابخانہ مشہد ۲۷۲).
- دانشگاه (ش ۱۲۰۲/۴) آغاز و انجام برابر نمونہ، برگہای «۷۹ب-۱۱۰اب»، (فہرست ۲۲۶۲/۶).

۱۰۸. حاشیة حاشیة خفری بر شرح قوشچی (عربی)

از: شمس الدین محمد گیلانی مشهور به ملا شمس (قرن ۱۱)^۱

(الذریعه ۴۴/۶ و ۶۶ و ۱۱۶/۶؛ معجم التراث الکلامی ۱۸/۳)

آغاز: الحمد لله ذی المجد و البهاء و الصلاة و السلام علی سید البشر و الانبیاء و عترته الاطهار و الاصفیاء... هذه تعليقات اتفقت منی بفضل الله سبحانه علی مبحث الهیات التجرید و شرحه الجدید و الحاشیة التي علقها العلامة الخفری علیها....

انجام: بل جميع صفاته الكمالیة كالعلم و القدرة و غیرهما عين ذاته تعالی و هذا اشارة الى نفی الكثرة بعد الذات... اللهم اغفر له و لوالديه و لاستاده.

نسخه‌ها:

○ آستان قدس رضوی (ش ۴۴۲) آغاز برابر نمونه، ۱۸۹ برگ، (فهرست ۸۳/۴).

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۰۷) آغاز و انجام برابر نمونه، محمد قاسم الشریف القاینی، ربیع الاول ۱۰۶۱ ق، ۱۷۴ برگ، (فهرست ۱۰۱/۱ و ۱۱۶/۶).

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۳۳۶۴) ۱۰۳۳ ق، (فهرست الفبایی آستان قدس ص ۱۹۰).

○ مجلس (ش ۲۹۶۵) ۱۰۵۹ ق، ۲۳۴ صفحه، (فهرست ۴۱۰/۱۰).

۱. برای شرح حال ملا شمس به مجموعه سخنرانی‌ها و مقاله‌ها درباره فلسفه اسلامی ص ۵۵-۹۶ مراجعه شود.

- دانشگاه (ش ۳۲۸۴/۲۴).
- دانشگاه تهران، (ش ۳۰۴)، محمدقاسم حسینی شاگرد
شمسا در ۱۰۵۸ (فهرست ۲۳۵/۳).
- دانشگاه (ش ۱۲۰۲/۸) برگهای «۲۸۰ الف - ۴۰۸ الف»،
(فهرست ۲۲۶۲/۶).
- کتابخانه شیخ عباس کرکی کاظمینی، بدون نام کاتب،
تحریر ۱۰۵۹ (الذریعه ۱۱۶/۶)
- دانشکده حقوق (فهرست ۳۲۲).
- دانشکده الهیات (ش ۲۹۰د)، تحریر در عصر مؤلف و با
حواشی مسند مدظله.
- دانشگاه اصفهان (ش ۲۹۸)، نسخ، محمد شفیع بن حاجی
احمد، شب چهارشنبه ۲۱ ذی حجه ۱۰۰۹، تصحیح شده از
روی نسخه استادش امیر محمد استرآبادی (نشریه
نسخه‌های خطی، دفتر ۱۱ و ۱۳ ص ۹۳۸) و عکس آن در
دانشگاه تهران به شماره (۴۵۰۸) موجود است. (فهرست
میکرو فیلمهای دانشگاه تهران ۷۲/۳).
- مرعشی (ش ۷۱۳۴) آغاز برابر نمونه، ار انجام افتادگی
دارد، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، ۱۴۷ برگ،
(فهرست ۲۸۳/۱۸).
- مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش ۶۳۸۴
و ۶۳۹۱) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست
۲۱۶/۴ - ۲۱۷).

○ گلپایگانی (ش ۱۳/۲۴۰۵)، نسخ، حسین بن نظام قرشی

ساوی مشهور به محسن، یک شنبه ربیع الاول ۱۰۵۱،

۱۴۲ برگ، ۲۰×۱۰، ۱۷ سطر. (فهرست گلپایگانی، مخطوط).

○ گوهرشاد مشهد (ش ۱۰۹۸) آغاز و انجام برابر نمونه،

تحریر سده یازدهم، (فهرست ۱۵۱۶/۳؛ فهرست چهار

کتابخانه مشهد ۲۷۲).

○ نمازی خوی (ش ۴۹۶) آغاز برابر نمونه، ۲ جمادی الاولى

۱۰۷۶ اق (فهرست ۴۹۴/۱).

۱۰۹. حاشیه حاشیه خفزی بر شرح قوشچی (عربی)

از: شمس الدین محمد کشمیری به ملا شمس (قرن ۱۱)^۱

(میراث اسلامی ایران، دفتر ششم، ص ۴۸۲؛ معجم التراث الکلامی

۱۹/۳ رقم ۴۸۱۱)

آغاز: الحمد لله العليم الحكيم و الصلوة و السلام على خاتم

المرسلين و آله المعصومين قال المصنف المقصد الثالث في اثبات

الصانع فيه اشارة لطيفة الى ان العالم باسره متعلق الصنع...

انجام: لقيام الصور المتباينة و قد عرفت توجيهه غير مرة فلا

نعیده.

نسخه‌ها:

○ ملی تهران (ش ۲۵۲۱ع) بدون نام کاتب، ۱۰۵۷ اق، ۷۱ برگ.

(فهرست ۳۹۴-۳۹۲/۱۲).

۱- این دانشمند غیر از ملا شمس گیلانی است.

○ کتابخانه دکتر حسین مفتاح (ش ۳۴) بدون نام کاتب،
۱۰۵۷ اق. (نشریه نسخه‌های خطی، دفتر هفتم، ص ۱۴۲).

○ دانشگاه تهران، (ش ۱۲۰۲/۵) آغاز برابر نمونه، انجام:
بحث من وجهین آه ای فی تأویل کلام الحکماء له ... لا انه تعالی
يعلم الجزئیات جمعیهها و کلها فان البحث فی (ادامه در نسخه
سفید مانده است)، «۱۱۱ب-۱۷۳ب»، (فهرست ۲۲۶۳/۶).

○ دانشگاه تهران، (ش ۴۱۴۶/۲) آغاز برابر نمونه، انجام: و
غير متغير بالقياس الى احاطة علمه المقدس من الدخول تحت
الزمان و المكان كالكل، تحرير ۱۰۵۷ اق، «۸پ-۹۴ر»،
(فهرست ۳۱۱۶/۱۳).

۱۱۰. کحل الابصار و نور الانظار (عربی)

از: رضی الدین محمد بن حسن قزوینی (۱۰۹۶ ق)

(الذریعه ۶۶/۶ و ۲۸۴/۱۷؛ معجم التراث الکلامی ۴۹۴/۴ رقم ۹۸۶۳)
آغاز: الهی کیف ادعوك و أنا أنا فكيف لا ادعوك و أنت أنت ... و
بعد فيقول المستكين المدعو رضی الدین محمد قزوینی ... ان
الحاشیة المشهورة للعلامة الخفري ... قال المصنف قدس سره
المقصد الثالث.

انجام: فباعتبار الاستمرار و عدم الاستمرار يصلح ان يكون
الانتفاء و العدم متعلق القدرة تمت كتابة هذه النسخة الشريفة
اعني المجلد الاول من كتاب كحل الابصار....

نسخه‌ها:

○ مجلس (ش ۱۷۳۰) آغاز و انجام برابر نمونه، محمد بن

محمد جعفر، ۱۱۰۱ ق اصفهان، ۲۵۵ صفحه، (فهرست ۱۹/۵-۹۲).

○ مجلس (ش ۱۷۳۱) آغاز برابر نمونه، انجام و هذا هو سر ما یقضى به الضرورة من صدور الافعال الاختيارية عن العباد مع ان وجود العبد مع جميع ما يتقدم على فعله الاختيارى من القدرة و الداعى و غیرهما صادر من غیره فانقدح و انحلت الشبهة المبنية عليه، محمد رضا بن حسین، ۲۶ رمضان ۱۰۶۹ ق اصفهان، از صفحه ۱۹۱ تا ۳۵۰، (فهرست ۵/۹۲).

○ مرعشى (ش ۱۲۰۴) آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، ۱۷۱ برگ (فهرست ۴/۵).

○ مرعشى (ش ۴۳۹۶) ملا محمد بن عباسعلی، ۱۱۹۰ ق، ۱۲۹ برگ (فهرست ۱۱/۳۹۵).

○ مرعشى (ش ۵۷۶۰) محمد تقی بن حسن عاملی، ۱۱۹۲ ق، در تبریز، ۶۲ برگ (فهرست ۱۵/۱۵۰).

○ مسجد اعظم (ش ۳۸۱) ۶۴ برگ (فهرست ۱۳۱).

○ دانشگاه (ش ۳۳۱۴) ۰۷۷ ق، ۱۸۸ برگ، (فهرست ۱۱/۳۹۵).

○ کتابخانه شخصی دکتر مفتاح، تهران (ش ۱۲۹۱) سده دوازدهم، (نشریه نسخه‌های خطی، دفتر هفتم، ص ۲۰۶).

۱۱۱. حاشیه حاشیه خفری بر شرح قوشچی (عربی)

از: رضی الدین محمد بن الحسین بن جمال الدین خوانساری (۱۱۱۳ ق)

(الذریعه ۶۶/۶؛ معجم التراث الکلامی ۱۷/۳)

۱۱۲. حاشیة حاشیة خفری بر شرح قوشچی (عربی)

از: ملا عبدالرزاق بن علی فیاض لاهیجی (۱۰۷۲ ق)

(الذریعة ۶۶/۶؛ معجم التراث الکلامی ۱۴/۳)

آغاز: الحمد لصانع السموات العلی و خالق الارضین السفلی وله
الاسماء الحسنی و الصفات العلیا و هو الغایة القصوی و العمدة
الوثقی فی البدو و الرجعی.... قال المصنف اعلی الله مقامه المقصد
الثالث فی اثبات الصانع اقول ای صانع العالم علی ان اللام للعهد او
لانه المتبادر عند الاطلاق.

انجام (۱): هذا التخصیص لا یناسب عبارة المتن قد عرفت ان
التحقیق هو ثبوت الادراک المسمى بالاحساس بلاآلة.

انجام (۲): لکن مراد المحشی هو الاول کما سیظهر لمجیء
الکلام بمعنی التکلم فی اللغة کما لا یخفی علی من له ذوق سلیم.

نسخه‌ها:

○ مرعشی (ش ۶۳۵۶) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب
(فهرست ۳۱۸/۱۶).

○ مرعشی (ش ۱۰۳۴۱) بدون نام کاتب، قرن یازدهم،
۱۷برگ، (فهرست ۲۸۵/۲۶).

○ مرعشی (ش ۶۳۵۶) بدون نام کاتب، قرن یازدهم، ۱۸برگ،
(فهرست ۱۴۲/۱۷).

○ مجلس (ش ۱۷۲۹) آغاز برابر نمونه، انجام: برابر نمونه ۲،
سبز علی هزار جریبی، ۲۵ رجب ۱۲۰۷ ق در بیدهند
(فهرست ۹۵/۵ - ۹۶).

- مجلس (ش ۱۷۳۴) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب
(فهرست ۹۶/۵-۹۷).
- مجلس (ش ۱۷۳۵) آغاز برابر نمونه، انجام برابر نمونه ۱،
محمد محسن بیدگلی نائینی، ۱۴ محرم ۱۲۳۶ (فهرست
۹۷/۵-۹۸).
- مجلس (ش ۱۸۸۰) انجام برابر نمونه ۱، (فهرست
۵۶۱/۹).
- آستان قدس رضوی (ش ۹۰۳۹) آغاز برابر نمونه، انجام:
برابر نمونه ۲، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست
۹۰/۱۱-۹۱).
- آستان قدس رضوی (ش ۱۱۳۹۹) آغاز برابر نمونه، انجام
برابر نمونه ۱، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست
۹۰/۱۱-۹۱).
- آستان قدس رضوی (ش ۴۳۹) آغاز برابر نمونه، انجام
برابر نمونه ۱، نور محمد بن علی محمد، ۱۲۵۱ اق، ۶۵ برگ،
(فهرست ۶۹/۴).
- آستان قدس رضوی (ش ۴۴۰) آغاز برابر نمونه، انجام
برابر نمونه ۱، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، ۶۱ برگ،
(فهرست ۶۹/۴).
- آستان قدس رضوی (ش ۴۴۱) آغاز برابر نمونه، از انجام
افتادگی دارد، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، ۴۲ برگ،
(فهرست ۷۰/۴).

○ مدرسہ عالی شہید مطہری (سپہسالار سابق) (ش ۱۷۱) صدر و ۱۳۷۹ و ۱۳۸۳ و ۱۴۴۷) (فہرست ۱۷۹/۴ - ۱۸۰).

○ گلیپایگانی (ش $\frac{۱۳}{۱۸۷}$ ۲۵۰۷)، نسخ، تحریر سده سیزدهم، ۸۸ برگ، ۱۱×۱۶، ۱۷-۲۴ سطر. (فہرست گلیپایگانی، مخطوط).

○ گلیپایگانی (ش $\frac{۱۳}{۱۰۸}$ ۲۴۲۸)، نسخ، تحریر سده سیزدهم، ۵۳ برگ، ۱۵×۲۰، ۱۷-۲۳ سطر. (فہرست گلیپایگانی، مخطوط).

○ گوہر شاد مشہد (ش ۹۱۲/۴) آغاز برابر نمونہ، انجام برابر نمونہ ۱، تحریر ۱۲۱۵ق، (فہرست ۱۲۴۰/۳؛ فہرست چہار کتابخانہ مشہد ۲۷۳).

○ گوہر شاد مشہد (ش ۸۹۴) آغاز برابر نمونہ، انجام برابر نمونہ ۲، تحریر ۱۲۳۳ق، (فہرست ۱۲۱۴/۳؛ فہرست چہار کتابخانہ مشہد ۲۷۳).

○ گوہر شاد مشہد (ش ۱۰۶۷/۶) آغاز برابر نمونہ، انجام برابر نمونہ ۱، تحریر سده سیزدهم، (فہرست ۱۴۶۴/۳؛ فہرست چہار کتابخانہ مشہد ۲۷۳).

○ گوہر شاد مشہد (ش ۱۱۱۳/۱) از آغاز افتادگی دارد، انجام برابر نمونہ ۱، تحریر ۱۲۰۹ق، (فہرست ۱۵۴۵/۳؛ فہرست چہار کتابخانہ مشہد ۲۷۳).

○ نمازی خوی (ش ۳۶۸/۲) آغاز برابر نمونہ، (فہرست ۱۸۶/۱).

۱۱۳. حاشیه حاشیه لاهیجی بر حاشیه خفزی (عربی)

از: محمد اسماعیل اصفهانی

نسخه:

○ مجلس (ش ۱۹/۵۴۳۴) عنوان معرفی: کلمات علقها الاستاد
دام ظلّه، محمد اسماعیل اصفهانی علی تعلیقه عبد الرزاق
اللاهیجی علی الخفزی، تحریر سده سیزدهم، «برگهای
۲۳۹ر - ۲۴۱ر»، (فهرست ۱۶/۳۳۸).

۱۱۴. حاشیه حاشیه خفزی بر شرح قوشچی (عربی)

از: میرک موسی موسوی (زنده در ۱۰۵۷ق)

انجام این نسخه با انجام حاشیه حاشیه خفزی بر شرح قوشچی از
حسین بن ابراهیم تنکابنی، برابر است گویا این نسخه نیز
نسخه دیگری از حاشیه تنکابنی است.

آغاز: قوله و کما و جود لذاته فهو مدرک لذاته اه لما عرفت ان
الوجود هو الظهور.

انجام: لابتنائہ علی کثیر من الاصول الفللسفۃ علی کثیر من
البراهین.

نسخه:

○ آستان قدس رضوی (ش ۵۶۴۶) آغاز و انجام برابر نمونه،
بدون نام کاتب، ۱۰۷۶ (فهرست ۴/۶۹؛ فهرست الفبایی ۱۹۰).

۱۱۵. حاشیه حاشیه خفزی بر شرح قوشچی (عربی)

از: مولی عبدالغفار بن محمد بن یحیی گیلانی (۱۰۵۱ق)

(الذریعه ۶/۶۶)

۱۱۶. حاشیه حاشیه خفزی بر شرح قوشچی (عربی)

از: مولی محمد قاسم بن محمد صالح اصفهانی (قرن ۱۲)

(الذریعه ۶۶/۶؛ معجم التراث الکلامی ۱۶/۳)

آغاز: الحمد لله رب العالمین... اما بعد فيقول الفقير الى الله الغني
محمد قاسم بن محمد صالح الاصفهاني هذه تعليقات على
الحاشية التي علقها العلامة الخفزی....

انجام: یعنی ان دفع هذا الاستدلال ما ذكره القائل غير تمام بل
دفعه ما مر بقوله و ضعفه ظاهر لان ذلك الفرق لا يمنع هذا غاية ما
تيسر لي من الكلام و اسأل الله تعالى التوفيق على الكلام... تمت.
نسخه‌ها:

○ مجلس (ش ۱۷۳۶) آغاز و انجام برابر نمونه، محمد صالح
بن محمد مؤمن، ۱۰۹۵ ق (فهرست ۹۸/۵ - ۹۹).

○ آستان قدس رضوی (ش ۸۴) آغاز و انجام برابر نمونه،
بدون نام کاتب، محرم ۱۱۰۴ ق (فهرست ۸۰/۱).

○ آستان قدس رضوی (ش ۴۳۶)، آغاز برابر نمونه، از انجام
افتادگی دارد، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، ۷ برگ
(فهرست ۷۱/۴).

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق) (ش ۱۳۸۳)
آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب
(فهرست ۱۸۰/۴).

○ دانشگاه (ش ۲۳۸۳) بدون نام کاتب، ۱۱۲۳ ق (فهرست
۹۷۳/۹).

۱۱۷. حاشیة حاشیة خفری بر شرح قوشچی (عربی)

از: میرزا محمد بن حسن شیروانی مشهور به مدقق شیروانی (۱۰۹۸)

(الذریعة ۶۶/۶؛ معجم التراث الکلامی ۱۶/۳ رقم ۴۸۰۳)

آغاز: بسمله، قوله فناسب ذلك الخ، حاصل وجه المناسبة أنه لما
كل وجود العرض متوقفاً على وجود الجوهر فكان الجوهر مقدماً
بالطبع على العرض.....

انجام: بل لا يبعد ان يقال الثاني ارجح لان اولوية الكون ادخل من
اولوية الخير بناء على ان الحركة و السكون منهم الكون دون الخير
تأمل. قد وقع الفراغ...

نسخه‌ها:

- مرعشی (ش ۶۶۹۸) آغاز و انجام برابر نمونه، عبدالهادی
بن عبد المؤمن مراغی، ۱۷ شوال ۱۲۰۱ ق (فهرست ۲۵۸/۱۷).
- آستان قدس رضوی (ش ۸۳) از آغاز و انجام افتادگی دارد،
بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۸۰/۱).
- آستان قدس رضوی (ش ۸۹۳۰) آغاز و انجام برابر نمونه،
علی اکبر طبیب، ۱۲۶۲ ق، ۶۴ برگ، (فهرست ۱۰۱/۱۱).
- مجلس (ش ۶۱/۱ امام جمعه خوئی) آغاز و انجام برابر
نمونه، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب «ص ۸۸۲»،
(فهرست ۲۹۶/۷ در آن نام مؤلف ذکر نشده است).
- گلپایگانی (ش $\frac{۱۳}{۱۸۷}$ ۲۵۰۷)، نسخ، تحریر سده سیزدهم،
رسالة اول مجموعه، ۷۵ برگ، ۱۶×۱۱، ۱۸۱۷ سطر. (فهرست
گلپایگانی، مخطوط).

○ نمازی خوی (ش ۳۶۸/۱) آغاز برابر نمونه، (فهرست ۱۸۷/۱).

○ ملی تهران (ش ۲۶/۲ع) آغاز برابر نمونه، میرزا منصور بن محمد حسین، ۱۲۱۸ق، «۲۴۵-۳۷۵» صفحه، (فهرست ۲۷/۷) با عنوان حاشیه بر تجرید).

۱۱۸. حاشیه حاشیه خفری بر شرح قوشچی (عربی).

از: میر محمد معصوم بن فصیح حسینی قزوینی (۱۰۹۱ق)

(الذریعه ۶۹/۶؛ معجم التراث الکلامی ۱۵/۳ و ۲۷)

آغاز: الحمد لله الدال علی وجوده بخلقه... و بعد يقول المفتاح الی رحمة الله تعالى محمد الملقب بمعصوم... قوله اختار المصنف قدس سره فی اثصابات الواجب منهج الحكماء الالهيين اقول لا بد قبل الشروع.

انجام: جميع المعلومات بل هو تفصیلی بالنسبة الی غیره... .

نسخه:

○ مجلس (ش ۵۴۷۸/۲) آغاز و انجام برابر نمونه، تحریر سده

دوازدهم، «۲۵-۳۹ر». (فهرست ۳۷۸/۱۶)

۱۱۹. حاشیه حاشیه خفری بر شرح قوشچی (عربی)

از: عبدالباقی بن محمد حسین (قرن ۱۲ق) (گویا خاتون آبادی)

حاشیه‌ای با عناوین «قوله - قوله» که در روز جمعه ۲۶ جمادی الثانی ۱۱۳۰ق پایان یافته است.

آغاز: الحمد لله رب العالمین... ان هذه تعليقات علی الحواشی الخفريه عل الشرح الجديد للتجرید....

انجام: و هو لم يقل لا بل قال ما كنت افشو سر النبي، هذا و الحمد
الله رب العالمين.

نسخه:

○ مرعشی (ش ۴۱۱۰) آغاز و انجام برابر نمونه، به خط
مؤلف، ۲۶ جمادی الثانی ۱۱۳۰ ق، ۱۲۸ برگ، (فهرست
۱۲۵/۱۱).

۱۲۰. حاشیة حاشیة خفري بر شرح قوشچی (عربی)

از: مولی محمد مسیح بن اسماعیل فدشکویی فسایی شیرازی (۱۱۳۰ ق)
آغاز: نحمدك يا من هو لسلوك مقاصد التجريد نصير و بمصالح
اتقان الامور بصير... قال المصنف المقصد الثالث في اثبات
الصانع... انما عنونه به دون اثبات الواجب كما هو الشایع.
انجام: فبعد التامل فی المقام و الاحاطة باطراف الكلام يظهر ان
الدست للمعتزلة.

(الذريعة ۲۸۲/۲۶؛ معجم التراث الكلامی ۱۵/۳)

نسخه‌ها:

○ مرعشی (ش ۶۱۷) آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام
کاتب، ۴ صفر ۱۰۹۸ ق (فهرست ۲۱۶/۲).

○ مجلس (ش ۱۷۳۸) آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام
کاتب، در عصر مؤلف (فهرست ۹۹/۵-۱۰۳).

○ مجلس (ش ۱۷۳۸) محمد زمان موسوی حسینی
گلپایگانی، ۱۱۳۱ ق، (فهرست ۱۰۳/۵).

○ دانشگاه (ش ۱۹۶۵) ابوالقاسم جعفر بن حسین حسینی

(عربی)

۱۲۱. حاشیه حاشیه خفّری بر شرح قوشچی

از: محمّد بن رضا قمی

(معجم التراث الکلامی ۱۴/۳)

آغاز: الحمد لله رب العالمین... اما بعد فیقول... میرزا محمّد بن رضا قمی هذه تعلیقات اتفقت منی علی الحاشیه المعلقة للعلامة الخفّری علی الهیات التجرید... قال المصنف فصل فی اثبات. انجام: وهو باطل كما عرفت. وهذا آخر ما اردنا ایراده و الحمد لله اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً و صلی الله علی... .

نسخه:

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق) (ش ۱۱۶۹)

آغاز و انجام برابر نمونه، محمّد تقی بن حاج سید محمّد علی قائنی، ۱۲۲۷ (فهرست ۱۸۱/۴).

(عربی)

۱۲۲. حاشیه حاشیه خفّری بر شرح قوشچی

از: میرزا ابو طالب فندرسکی نوّه میرزا ابوالقاسم فندرسکی (قرن ۱۲)

(الذریعه ۶۵/۶؛ مرآة الكتب ۲۰۰/۱؛ ریاض العلماء ۵۰۰/۵)

(عربی)

۱۲۳. حاشیه حاشیه خفّری بر شرح قوشچی

از: آقا جمال الدین محمد بن حسین خوانساری (۱۱۲۵ ق)،

این حاشیه بنام جمالیه نیز نامیده می شود و از سوی کنگره محقق خوانساری به ضمیمه بخشی از حاشیه خفّری و حاشیه ملاهادی بر حاشیه آقا جمال و حاشیه ملاعلی نوری بر حاشیه آقا جمال و حواشی آقا جمال بر همین حاشیه خودش، در سال ۱۳۷۸ ق در ۳۷۰ صفحه، در قطع وزیری، با عنوان

«الحاشية على حاشية الخفري على شرح التجريد»، با تصحيح رضا استادی به چاپ رسیده است.

(الذريعة ۶/۶۵ و ۱۱۴؛ معجم التراث الكلامی ۳/۱۸)

آغاز: قوله اعتبر فيه حدوث الخلق ص ۵۷۳ هذا اشارة الى طريقة جماعة من المتكلمين الذين قالوا علة الحاجة الى المؤثر انما هي الحدوث.

انجام (۱): كان ممنوعاً اي يكون ح المقدمة القائلة بان العلم بالعلة يستلزم العلم بالمعلول ممنوعة و ح فلا اشكال في علم الواجب اذ بناء الاشكال عليها او المراد منع كون ذلك اي العلم التفصيلي هو مرادهم فلا يرد الاشكال عليهم فافهم،

انجام (۲): فلا يحسن الاكتفاء بمجرد المنع عليها و قد ذكرنا في توجيهه احتمالين فتذكر قد وقع الفراغ....

نسخه ها:

- مجلس (ش ۱۷۲۴) آغاز برابر نمونه، انجام: برابر نمونه ۱، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۵/۸۴ - ۸۶).
- مجلس (ش ۱۷۲۵) بدون نام کاتب، چهارشنبه ۲۲ جمادی الثاني ۱۲۵۰ ق (فهرست ۵/۸۶).
- مجلس (ش ۱۷۲۶) محمد حسین بن علیرضا عاشق آبادی اصفهانی، ۱۸ شوال ۱۱۲۷ ق (فهرست ۵/۸۷).
- مجلس (ش ۱۷۲۷) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۵/۸۸).
- مجلس (ش ۱۷۲۸) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب

(فہرست ۸۸/۵).

○ مجلس (ش ۱۷۲۹) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب

(فہرست ۸۸/۵).

○ مجلس (ش ۱۸۸۰/۱) آغاز برابر نمونہ، (فہرست ۵۶۱/۹).

○ مجلس (ش ۱۸۶۶/۱۹) تعلیقہ بر مسئلہ تحسین و تقبیح

عقلی، (فہرست ۵۴۸/۹).

○ مدرسہ امام صادق (ع) قزوین (ش ۲۸۰) بدون نام کاتب،

۱۲۳۲ق، اہبرگ، (میراث اسلامی ایران، دفتر دہم،

ص ۵۸۶).

○ آستانہ معصومیہ (ع)، (۶۲۹۱/۱۵۸/۴/۲)، قرن سیزدہم،

(فہرست دانش پژوه ۲۲۲).

○ مجلس (ش ۱۷۲۸ و ش ۱۷۲۹) بدون نام کاتب، بدون

تاریخ کاتب (فہرست ۸۸/۵-۸۹).

○ دانشکدہ الہیات تہران، ش ۱۶۳، ۱۲۱ برگ، ۱۲×۱۷.

○ دانشکدہ الہیات مشہد، (ش ۱۷۹۱)، قرن دوازدهم،

۶۱ برگ، (فہرست ۸۶۴/۳).

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۲۳) آغاز برابر نمونہ، بدون نام

کاتب، بدون تاریخ کاتب (فہرست ۸۱/۱).

○ آستان قدس رضوی (ش ۴۳۵) آغاز برابر نمونہ، ابوطالب

بن محمد ابراہیم ہمدانی، ۱۲۰۶ق در اصفہان، ۶۱ برگ،

(فہرست ۷۰/۴).

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۱۱۵۵) آغاز برابر نمونہ، انجام:

برابر نمونه ۱، محمد علی بن محمد حسین مازندرانی،
۱۲۳۴ ق (فهرست ۹۲/۱).

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۲۱۲۰ و ۹۲۲۷) بدون نام کاتب،
بدون تاریخ کاتب (فهرست ۹۳/۱۱ و ۹۴).

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش
۱۸۴۱۹) آغاز برابر نمونه، انجام برابر نمونه ۱، (فهرست
۲۲۱/۴).

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش ۱۳۷۵
و ۱۳۷۶ و ۱۳۷۹) (فهرست ۱۷۷/۴ - ۱۷۸).

○ گوهرشاد (ش ۵۳۲/۲ و ۷۷۴ و ۷۸۶ و ۱۰۶۷/۴ و ۱۱۱۳/۱)
بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۹۳/۱۱ و ۹۴).

۱- در پشت این نسخه و همچنین نسخه شماره ۱۳۷۹ همان کتابخانه، اصطلاحات به کار رفته در حاشیه آقا جمال چنین تفسیر شده است: «بعض الفضلاء المعاصرین» میرزا ابراهیم بن ملا صدرا شیرازی؛ «بعض الافاضل» شیخ حسین تنکابنی؛ «بعضهم یا بعض المحشین» ملا شمسای گیلانی و قیل ملا شمساکشمیری؛ «بعض الحواشی» ملا محمد قاسم مشهور به شیشه؛ «بعض الفضلاء» سلطان العلماء.

حواشی حاشیة آقا جمال خوانساری بر حاشیة خفری

حاشیه‌هایی که بر حاشیة آقا جمال خوانساری بر حاشیة خفری بر شرح
تجرید قوشچی نوشته شده است:

۱۲۴. حاشیة حاشیة آقا جمال بر حاشیة خفری بر شرح قوشچی (عربی)

از: ملا هادی بن مهدی سبزواری (۱۲۸۹ق)

این حواشی به ضمیمه حاشیة آقا جمال به چاپ رسیده است.

آغاز: الحمد لله الذی تجلی لعباده فی کلامه و هم لا یبصرون.

انجام: نفس ذلک، الو عاء الذی یقول به المحشی العلامة الا العدم.

نسخه:

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق) (ش ۱۰۹۴)

آغاز و انجام برابر نمونه، ملا حسن بن ملاحیدر در سال

۱۲۷۳ق، ۳۹برگ، (فهرست ۱۷۵/۴).

۱۲۵. حاشیة حاشیة آقا جمال بر حاشیة خفری بر شرح قوشچی (عربی)

از: ملا علی بن جمشید نوری اصفهانی (۱۲۴۶ق)

این حواشی از روی نسخه ذیل، به ضمیمه حاشیة آقا جمال به

چاپ رسیده است.

نسخه:

۱ ○ مرعشی (ش ۷۳۴۷) درهامش نسخه (فهرست ۱۴۷/۱۹۹).

۱۲۶. حاشیة حاشیة آقا جمال بر حاشیة خفزی بر شرح قوشچی (عربی)

از: محمد بن محمد علی هرندی (قرن ۱۳)

حاشیه‌ای است بر حاشیة آقا جمال خوانساری بر الهیات
شرح تجرید، مسئله قدرت خدا.

آغاز: الحمد لله رب العالمین... و بعد فان... محمد بن محمد

علی هرندی يقول هذه رساله شریفه فیها هدی و نور مبین..

انجام: تنبیه ایاک و ان تزل قدمک من سماع تلک الکلمات و

تتوهم ان قدرته تعالی... و لکن فی امثال هذا المقام یزل کثیر من

الاقدام فکم من سفینه عقل تغرق فی لجج هذا المقام و علی الله

التوکل و به الاعتصام انه ولی الفضل و الانعام.

نسخه:

○ مجلس (ش ۱۸۰۰/۲) آغاز و انجام برابر نمونه-،

«ص ۱۳۷ پ-۱۵۶ر»، (فهرست ۲۰۱/۵ و ۲۹۰/۹).

۱۲۷. حاشیة حاشیة آقا جمال بر حاشیة خفزی بر شرح قوشچی (عربی)

از: مولی احمد بن محمد ابراهیم اردکانی یزدی (قرن ۱۳ ق)

او این حاشیه را به نام امین الدوله حاج محمد حسین خان

صدراعظم اصفهانی (۱۳۳۹) تألیف نموده و در دهم شعبان

۱۲۲۵ ق در شیراز آن را به پایان رسانیده است.

(الذریعه ۶۴/۶)

آغاز: الحمد لله رب العالمین... فيقول العبد الفقير الى الله الغني

اعنی من التجأ الی باب فیضه السبحانی هذه تعلیقات اتفقت منی
 علی الحاشیة المنسوبة الی جمال الملة و الدین خوانساری
 المعلقة علی الحاشیة المشهورة للعلامة الخفری ... قوله اعلی الله
 مقامه فی العلیین و انت خیر بان دعوی الی آخره یمکن ان یقال

انجام: ثم التمس من اخوانی ان یصلحوا ما یعثروا علیه من
 هفواتی و زلاتی و لكن بعد التأمل ... و قد وقع الفراغ ...

نسخه‌ها:

○ مرعشی (ش ۲۷۹۷) آغاز برابر نمونه، از انجام افتادگی
 دارد، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، برگهای «۳۴ پ-
 ۴۹ پ»، (فهرست ۳۶۵/۷).

○ مرعشی (ش ۷۱۵۸) آغاز و انجام برابر نمونه، ابو القاسم بن
 محمد حسین، ۱۲۳۳ ق، «۶۵ پ-۱۳۴ پ»، (فهرست
 ۳۰۳/۱۸).

○ مجلس (ش ۱۷۲۴) آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام
 کاتب، ۱۳۰۶ ق، ۳۱۲ صفحه، (فهرست ۸۰/۵-۸۳).

۱۲۸. حاشیة حاشیة آقا جمال بر حاشیة خفری بر شرح قوشچی (عربی)

از: سید محمد بن فتح الله موسوی (۱۲۲۵ ق)

مؤلف این حاشیة را به نام شاهزاده محمد ولی حکمران یزد
 تألیف نموده است.

(الذریعة ۶۴/۶)

آغاز: سبحانک یا من دل بذاته علی ذاته و تنزه عن مجانسة

مخلوقاتہ یا من نصب رایات آیات قدرته علی ہیاکل
الممکنات....

انجام: ثم ان هذا انما هو علی ما فی رسالۃ العلم و اما علی فی
المتن فاختر المذهب الثانی . فافہم .

نسخہ:

○ آستان قدس رضوی (ش ۴۳۸) آغاز و انجام برابر نمونہ ،
بدون نام کاتب ، بدون تاریخ کاتب ، ۱۶۵ برگ ، (فہرست
۷۱/۴)

۱۲۹. حاشیہ حاشیہ آقا جمال بر حاشیہ خفری بر شرح قوشچی (عربی)

از: مولی اسماعیل بن سمیع اصفہانی واحد العین (۱۲۷۷ ق)

(معجم التراث الکلامی ۴۳/۳ رقم ۴۹۳۰)

نسخہ:

○ مجلس (ش ۵۴۳۴/۲۰) تحریر سدہ سیزدہم ، «برگہای
۲۴۲ ر- ۲۴۷ پ»، (فہرست ۳۳۸/۱۶).

۱۳۰. حاشیہ حاشیہ آقا جمال بر حاشیہ خفری بر شرح قوشچی (عربی)

از: ابو عبد اللہ محمد بن حاج محمد زمان کاشانی (قرن ۱۲ ق)

آغاز: بسلمہ یقول احوج المرئوبین... ابو عبد اللہ یدعی الشیخ و
هو محمد بن الحاج محمد زمان... اما بعد التحمید للحمید
المجید... فقد قال جمال الدین محمد خوانساری فیما کتبہ علی
التجرید و ما يتعلق بہ قال المصنف وجود العالم بعد عدمہ الخ قال
الفاضل المعاصر سلمہ اللہ فی الحواشی الفخریۃ یعنی بہ البعدیۃ
الزمانیۃ....

انجام: فتامل و لا تبادر بالانکار قبل النظر و الاعتبار. فاعتبروا یا
اولی الابصار.

نسخه‌ها:

○ مجلس (ش ۱۹۶۶/۵) آغاز و انجام برابر نمونه، عنوان
معرفی: رساله در اثبات زمان موهوم، برگهای «۱۹۵-۲۴۰»،
(فهرست ۶۷۹/۹).

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش
۱۴۵۶/۱) آغاز و انجام برابر نمونه، قرن دوازدهم،
«پ۳-۳۶»، (فهرست ۱۸۵/۴).

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش
۳۸۷۴/۲) از انجام افتادگی دارد، قرن سیزدهم، «۱۱۷-
۱۶۰»، (فهرست ۱۸۵/۴).

○ دانشگاه (ش ۱۷۷) علی بن محمد اصفهانی، ۱۱۶۲ ق
(فهرست ۲۳۰/۳).

○ مرعشی، (ش ۱۰/۱)، آغاز برابر نمونه، از انجام افتادگی
دارد، قرن دوازدهم، «پ۹-۹»، (فهرست ۲۳/۱).

حواشی میر احمد علوی عاملی

سید احمد عاملی چند حاشیہ بر تجرید و شروح و حواشی آن نوشته کہ در فہارس با عنوانہای مختلف معرفی شدہ است. آنچه از حواشی وی تاکنون شناسایی شدہ عبارتند از:

۱۳۱. عقد الجواهر المتعلقة بكتاب التجريد الزاخر (عربی)

از: میر احمد بن زین العابدین علوی عاملی (قرن ۱۱ق)

حاشیہ ای است استدلالی با عناوین «قوله - قوله» بر کتاب تجرید الاعتقاد خواجه نصیر الدین طوسی.

آغاز نسخه: الاقسام الخمسة و اخرى الى الاربعة لحكمه بأن

الواهمة هي المتصرفه وهي لاعن كون الاول....

انجام: ولا للانتقال فلا يلزم التسلسل على ما هو الظاهر.

نسخه:

○ مرعشی (ش ۳۹۴۴) از آغاز افتادگی دارد، آغاز و انجام

برابر نمونہ، نستعلیق، بہ خط مؤلف، ۵۱ برگ، ۲۴ سطر،

۲۰×۹ سانتی متر. (فہرست ۳۲۵/۱۰)

(عربی)

۱۳۲. روضة المتقين

از: میر احمد بن زین العابدین علوی عاملی (قرن ۱۱ق)

تعلیقاتی است بر بحث امامت (مقصد خامس) و بحث معاد (مقصد سادس) کتاب تجرید الاعتقاد. این تعلیقه را مؤلف بعد از ریاض القدس (که حاشیہ‌ای است بر شرح تجرید قوشچی و در سال ۱۰۱۱ به پایان رسانیده) تألیف نموده است. (الذریعه ۳۰۲/۱۱؛ مرآة الكتب ۲۶۸/۱؛ معجم التراث الکلامی ۴۸۲/۳)

أغاز مقصد خامس: نحمدك يا من انار عقولنا بالانوار العقلية و اشرق نفوسنا باللوامع المصطفوية و اضاء قلوبنا بالبوارق العلوية... و بعد فيقول... جعلناها روضة لمعشر المتقين... المقصد الخامس في الامامة الخ لا يعزب عنك ان اتقنت الاصول العقلية.

أغاز مقصد سادس: الحمد لمن نور بالعناية و الجود هياكل المهيات قال المصنف المقصد الخامس في المعاد لا يخفى انه قد اطبق.

انجام: هذا التصديق القلبي و اللساني كيف لا و لولم يكن الامر كذلك لم يكن الجواب مطابقاً للسؤال تحت التعليقه المتسمية بروضة المتقين بعون الله.

نسخه:

○ مرکز احیاء میراث اسلامی، قم، (ش ۲۹۹۳).

۱۳۳. حاشیہ بر حاشیہ قدیمه بر شرح تجرید (عربی)

از: میر احمد بن زین العابدین علوی عاملی (قرن ۱۱ ق)

آغاز: احمد الله على جزیل آلائه حمداً يملأ قلوب اصحاب

التجرید و اشکره علی جمیل نعمائه شکراً يتلألاً فی تباشیر صبح
اصحاب عقول ... المصنف بعد حمد واجب الوجود اشار الی ان
الواجب علی مصنف کل کتاب .

انجام نسخه: و کذا الکلام فی الثلثة و السبعة و هكذا علی ان
الاحاد معتبرة بنفسها .

نسخه‌ها:

○ گوهر شاد (ش ۹۳۱/۲) از آغاز و انجام افتادگی دارد، آغاز و
انجام برابر نمونه، بدون نام کاتب، سده دوازدهم، برگهای
«۵۱-۱۲۷»، (فهرست ۴۱/۸).

۱۳۴. ریاض القدس (عربی)

از: میر احمد بن زین العابدین علوی عاملی (قرن ۱۱ق)
تألیف این کتاب در ۱۰۱۱ مطابق کلمه «ریاض» پایان یافته است.
(الذریعه ۷/۲۶ و ۱۱۴/۱۴ و ۳۳۴/۱۱، فهرست کتب خطی
کتابخانه‌های اصفهان ۱۷۴/۱ - ۱۷۷)

۱۳۵. مصابیح القدس (تعليقة القدسية) (عربی)

از: میر احمد بن زین العابدین علوی عاملی (قرن ۱۱ق)
حاشیه‌ای است بر حاشیه خفری بر شرح تجرید قوشچی که
تألیف آن در سال ۱۰۲۲ پایان یافته است.
آغاز: الحمد لله الذي تجلی لعقول ارباب التجريد بلمعات انوار
جماله فسبحان من الله .

انجام: اشاره الی الجواب مما يتوهم من احتمال حصر العلل فی
اربعة و ذلك حيث ان العلل الذاتية تنحصر فيها و ليس لاحد منها

یتخیل ذلك . تمت التعليقة القدسية بيد مصنفها ... وقد سميته بمصاييح القدس حيث انه بمنزلة المصباح في حل ما وقع في التجريد و ما يتعلق به الحاشيه القديمة الذي في الخفاء الليل المظلم و تاريخ ذلك التصنيف في سنة اثني و عشرين بعد الف من هجرة سيد الانام عليه و آله السلام و الحمد لله على الاتمام انه ولى الفضل و الالهام .

نسخهها:

○ دانشگاه (ش ۱۸۷۵) آغاز و انجام برابر نمونه ، نستعليق ، به خط مؤلف ، ۲۷۶ برگ ، (فهرست ۴۸۱/۸) .

○ ملی فارس (ش ۴۶-ح ۲۶۱) ۲۲۶ برگ ، (فهرست ۴۱/۸) .

۱۳۶. حظيرة الانس من اركان رياض القدس (عربی)

از: میر احمد بن زین العابدین علوی عاملی (قرن ۱۱ ق)

مؤلف این کتاب را از کتاب دیگرش ریاض القدس تلخیص و به قطب شاه تقدیم نموده است او این تلخیص را در اوائل ذی الحجة ۱۰۳۷ شروع نموده است .

(الذریعه ۲۶/۷ و ۱۱۴/۶ و ۳۳۴/۱۱ و ۹۰/۲۱؛ معجم التراث الکلامی

۱۱۷/۳ رقم ۵۲۸۳)

آغاز: عونك يا واهب الحياة و ملهم الخيرات المنبه عن السعادات الخالدات و اللذات الباقيات اجعلني بفضلك ممن لا تنظر الا اليك .

انجام: و كذلك في كتابنا صواعق الرحمن في رد مذهب اليهودان ايضاً بالفارسية نقلاً من التوراة .

نسخه‌ها:

○ مرعشی (ش ۲۸۳۷) آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام کاتب، سده یازدهم (در عصر مؤلف)، ۲۹۸ برگ، (فهرست ۴۱/۸).

○ مجلس (ش ۵۴۰۱) از آغاز و انجام افتادگی دارد، ۱۱۹ برگ، (فهرست ۳۰۵/۱۶).

○ ملی فارس (ش ۴۶-ح ۲۶۱) ۲۲۶ برگ، (فهرست ۴۱/۸).

○ دانشگاه (ش ۳۱۰) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۲۵۰/۳).

○ دانشگاه (ش ۸۴۷۳) بدون نام کاتب، سده یازدهم، ۱۹۴ برگ، (فهرست ۱۴۴/۱۷).

۱۳۷. حاشیه شرح تجرید (عربی)

از: میر احمد بن زین العابدین علوی عاملی (قرن ۱۱ ق)

آغاز نسخه: بنفسه بالفعل مقسم له.

انجام نسخه: لکن التالی باطل لشهادة الارصاد فکذا المقدمة.

نسخه:

○ مجلس (ش ۵۳۵۰) از آغاز و انجام افتادگی دارد، آغاز و

انجام برابر نمونه، بدون نام کاتب، سده سیزدهم، ۸۶ برگ،

(فهرست ۲۶۲/۱۶).

سایر حواشی شرح قوشچی

۱۳۸. حاشیة شرح قوشچی (عربی)

از: مولی ابوالقاسم بن محمد گلپایگانی (۱۰۹۲ق)

(الذریعة ۱۱۳/۶؛ معجم التراث الکلامی ۳۵/۳ رقم ۴۸۸۸)

۱۳۹. حاشیة شرح قوشچی (عربی)

از: محمد جعفر بن محمد صادق لاهیجی (۱۲۶۴ق)

بر قسم الھیات.

آغاز: اعظم حلیة للکلام حمد الله الملك العلام الذی خلق الاشیاء

بالحکمة التامة....

(الذریعة ۶۵/۶ و ۱۱۶؛ معجم التراث الکلامی ۵۰/۳ رقم ۴۹۶۸).

نسخه‌ها:

○ دانشگاه (ش ۳۰۵) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب

(فهرست ۲۳۶/۳).

○ دانشگاه (ش ۸۷۴۵/۵) فقط بحث جواهر را دارد، بدون نام

کاتب، تحریر سده یازدهم، (فهرست ۷۱۸/۱۶).

○ مسجد اعظم قم (ش ۲۳۴۵) بدون نام کاتب، تحریر سده

سیزدهم، ۴۳ برگ، (فهرست ۱۳۷).

(عربی)

۱۴۰. حاشیه شرح قوشچی

از: مولی احمد بن محمد اردبیلی مشهور به مقدس اردبیلی (۹۹۳ق).

حاشیه مفصلی است بر بخش‌های شرح تجرید قوشچی، این حاشیه را مؤلف برای فرزندش ابوالصلاح تقی‌الدین محمد، تألیف و در روز سه‌شنبه ۱۳ ربیع‌الاول ۹۸۶ به پایان رسانیده است. این کتاب در سالهای ۱۳۷۵-۱۳۷۷ ش، در دو جلد، با تحقیق احمد عابدی، از سوی انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، به چاپ رسیده است.

(الذریعه ۱۱۳/۶؛ معجم التراث الکلامی ۳۴/۳)

آغاز: تزین حواشی شرح تجرید الکلام يستدعی حمد واجب الوجود الملك العلام قال المصنف و صفاته‌ای فی اثباتها سواء كانت ثبوتیه او سلبیه.

انجام: فليرجع اليه. هذا آخر ما اردنا من القيود على الهيات التجريد لبيان ما ينتفع به الولد ابوالصلاح تقی‌الدین محمد، فی الثلاثاء ۱۳ ربیع‌الاول ۹۸۶.

نسخه‌ها:

○ مرعشی (ش ۷۱۲۸) زین‌العابدین بن میر محمد تقی اصفهانی، شعبان ۱۱۷۰. (فهرست ۲۷۹/۱۸).

○ مرعشی (ش ۸۳۴۹) یوسف بن عبدالعظیم تبریزی، ۱۳۰۸ (فهرست ۳۰۸/۲۱).

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۲۵۸۴) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب.

- مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق) (ش ۱۴۴۶)
بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۲۰۹/۴).
- مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق) (ش ۱۴۹۹)،
(فهرست دانشگاه ۱۷۶۴/۵).
- مجلس (ش ۴۱۱۷) بدون نام کاتب، سده یازدهم (فهرست
۱۱۲/۱۱).
- کتابخانه عمومی اصفهان (ش ۲۷۲۳) بدون نام کاتب، سده
یازدهم (فهرست: ۶ و ۲۲۵).
- کتابخانه حاج شیخ علی علوی (ش ۶۳) بی‌کا، سده یازدهم
(نشریه نسخه‌های خطی، دفتر چهارم ص ۴۴۷).
- گلپایگانی (ش $\frac{۳۴}{۱۵۷}$) محمد نصیر تنکابنی، ۱۱۲۱.
- آستان قدس رضوی (ش ۱۴۹۹۹) سید هاشم حسینی
تهران، ۱۳۸۱ ق.
- کتابخانه غرب همدان (ش ۶۹۹) (فهرست ص ۱۰۰).
- کتابخانه طبسی حائری، قم (ش ۳۹۹) (مجله نور علم،
ش ۱۴، ص ۱۱۰)^۱
- کتابخانه امیر المؤمنین ۷، نجف اشرف (ش ۴۱۴) سده
یازدهم، بدون نام کاتب.

۱. در معرفی نسخه‌های خطی حاشیه شرح تجرید مقدس اردبیلی از مقاله کتابشناسی و نسخه‌شناسی آثار محقق اردبیلی نگاشته آقای علی اکبر زمانی نژاد بهره گرفته شده است.

۱۴۱. حاشیة شرح قوشچی (عربی)

از: محمد حسین بن محمد صالح خاتون آبادی (۱۱۵۱ق)

(الذریعه ۱۱۴/۶؛ معجم التراث الکلامی ۵۱/۳ رقم ۴۹۷۱)

۱۴۲. حاشیة شرح قوشچی (عربی)

از: محمد رستمدراری

این حاشیه فقط بر مبحث وجود ذهنی، و در سال ۹۸۱ق

نوشته شده است.

نسخه:

○ دانشگاه تهران (ش ۲۱۴۴)، (فهرست ۸۲۴/۹).

۱۴۳. حاشیة شرح قوشچی (عربی)

از: کمال الدین حسین بن عبدالحق الهی اردبیلی (۹۵۰ق)

این حاشیه تا مبحث علت و معلول نگاشته شده است.

(الذریعه ۷۰/۶ و ۱۱۴/۶، کشف الظنون ۳۵۰/۱)

آغاز: احسن کلام نزل من سماء التوحید علی جنان ارباب

التجرید حمد واجب... قال الشارح فی الحاشیة اعنی من اتصف

من محبوبیه بزیادة الکریم فی الجملة.

انجام: و لاشک ان احداً لا یقول ببطلان صدق المشتق... و لا

یمكن القول بدخول. تمت.

نسخه:

○ مرعشی (ش ۵۰۰۷) آغاز برابر نمونه، از انجام افتادگی

دارد، محمد صالح، بدون تاریخ کاتب، ۱۱۶ برگ، (فهرست

. (۲۰۳/۱۳)

- آستان قدس رضوی (ش ۸۰) آغاز و انجام برابر نمونه، علی رضا بن معین الدین محمد شیرازی، ۱۰۱۴ق (فهرست ۹۲/۱).
- مجلس (ش ۱۷۶۲) آغاز برابر نمونه، بدون نام کاتب؛ بدون تاریخ کاتب (فهرست ۱۴۱/۵ - ۱۴۲).
- مجلس (ش ۱۷۶۳) بدون نام کاتب، قرن ۱۱ (فهرست ۱۴۲/۵).
- مدرسه نمازی خوی (ش ۱۹۴) (فهرست ص ۱۰۱).
- مدرسه غرب همدان (ش ۱۰۱۹۹/۱) تحریر سده دهم، «ص ۲۱۹-۳»، (فهرست ص ۴۴۴).
- نمازی خوی (ش ۱۹۴) آغاز برابر نمونه، عبدالسلام در شهر لاهور، بدون تاریخ کاتب، (فهرست ۱۰۱/۱).

(عربی)

حاشیه شرح قوشچی

از: علاء الدین عبدالخالق معروف به قاضی زاده کرهرودی (۱۰۳۸ق)
 قاضی زاده دو حاشیه بر شرح تجرید قوشچی نوشته که
 عبارتند از:

۱۴۴. اول: حاشیه بر مقصد دوم (جواهر و اعراض)

(معجم التراث الکلامی ۳۰/۳)

آغاز: بسمله قوله لان تعریف الجوهر هو الموجود لافی
 الموضوع و معناه ماهیه اذا وحدت کانت لافی الموضوع.
 انجام: و مثله غیر شاف بل هو حاجة عن ادراک ماوراء فتأمل
 اطلاق المصباح فان احدهما. تم بالخیر.

نسخه‌ها:

- آستان قدس رضوی (ش ۱۰۹) بدون نام کاتب، بدون

تاریخ کاتب، آغاز و انجام برابر نمونه، (فهرست ۹۸/۱).

○ دانشگاه (فهرست ۲۳۴/۳).

○ مدرسه عالی شهید مطهری، تهران (سپهسالار سابق)

(ش ۱۳۳۶) انجام برابر نمونه، بدون تاریخ کاتب، بی‌کا،

(فهرست ۱۸۳/۴).

○ دانشکده هیات تهران (ش ۱۹۶/۱) سده یازدهم، «برگ

۱ پ - ۲۹ پ) (فهرست ۷۳۲/۱).

○ مرعشی (ش ۸۲۴۲) حاج محمد شریف اصفهانی، شوال

۹۸۵، آغاز و انجام برابر نمونه، (فهرست ۱۹۹/۲۱).

۱۴۵. دوم: حاشیه بر مقصد سوم (الهیات)

(الذریعه ۱۱۵/۶؛ معجم التراث الکلامی ۵۰/۳ رقم ۴۹۶۵)

آغاز: الحمد لله الذی وفقنا لتوضیح عقاید الاسلام....

انجام: هذا غاية ما يمكن ان يقال في تحقيق هذا المرام فتامل فيه.

نسخه‌ها:

○ دانشگاه تهران (ش ۳۱۳۴/۱) تحریر سده یازدهم، «۲۳۳ -

۲۸۵»، (فهرست ۲۰۸۵/۱۱).

○ وزیری یزد (ش ۱۱۶۱/۲) آغاز و انجام برابر نمونه، تحریر

۱۰۲۸ ق، برگهای «۱۰۶ - ۱۳۵»، (فهرست ۸۷۷/۳).

۱۴۶. حاشیه شرح قوشچی (عربی)

از: عبدالرزاق بن علی فیاض لاهیجی (۱۰۷۲)

این حاشیه بر بخش جواهر و اعراض نوشته شده است.

(الذریعه ۱۱۵/۶؛ معجم التراث الکلامی ۳۶/۳ رقم ۴۸۸۹)

آغاز: یا من تقدس ذاته عن مشابهة الجواهر والعرض و تنزه فعله
 عن مقابلة الغرض و العوض اهدنا صراطاً مستقيماً....
 انجام (۱): و ثالثاً أحد جزئی الجسم و يمنع احتیاجه الى آخر ما
 يدفع به هیئنا هناک يدفع هناک.
 انجام (۲): و قائماً بالموضوع فی الوجود الاصلی فمما لا مجال
 ان یرتاب فی استحالته.

نسخه‌ها:

- مرعشی (ش ۵۷۷۸) آغاز برابر نمونه، انجام برابر نمونه ۱،
 محمد رحیم بن محمد طالقانی، ۱۲۱۷ اصفهان، ۱۳۷ برگ،
 (فهرست ۱۶۵/۱۵).
- آستان قدس رضوی (ش ۴۶۰) آغاز برابر نمونه، انجام
 برابر نمونه ۲، بدون نام کاتب، ربیع الاول ۱۱۹۹، ۷۹ برگ
 (فهرست ۷۸/۴).
- آستان قدس رضوی (ش ۱۴۱۹۱) هاشم حسینی، ۱۲۰۹ق.
- آستان قدس رضوی (ش ۱۳۰۲۳) بدون نام کاتب، ۱۲۳۰ق.
- نمازی خوی (ش ۳۶۸) عبدالکریم، ۱۲۲۵ق.
- مجلس (ش ۱۷۳۴) آغاز برابر نمونه، از انجام افتادگی
 دارد، عبدالله زنوزی، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۱۳۴/۵).
- مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش ۱۴۵۳)
 آغاز برابر نمونه، از انجام افتادگی دارد، (فهرست ۲۱۹/۴).
- مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش ۶۳۹۳)
 آغاز برابر نمونه، از انجام افتادگی دارد، (فهرست ۲۲۰/۴).

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)،
(ش ۶۳۹۳) آغاز برابر نمونه، انجام برابر نمونه ۱،
(فهرست ۲۲۰/۴).

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش ۷۵۲۳)
آغاز برابر نمونه، (فهرست ۲۲۰/۴).

○ گوهر شاد مشهد (ش ۹۷۶/۱) آغاز برابر نمونه، انجام برابر
نمونه ۲، تحریر سده دوازدهم، ۹۵ برگ، (فهرست ۱۳۳۷/۳؛
فهرست چهار کتابخانه مشهد ۲۷۳).

○ دانشکده ادبیات تهران (ش ۳۴۶ مجموعه امام جمعه
کرمان) تحریر ۱۲۱۵ق، (فهرست دانشکده ادبیات تهران
مجموعه امام جمعه کرمان ص ۸۴).

○ ملی تهران (ش ۱/۲۶/ع) آغاز برابر نمونه، انجام برابر
نمونه ۲، میرزا منصور بن محمد حسین، ۱۲۱۸ق، ۲۴۰
صفحه، (فهرست ۲۷/۷ با عنوان حاشیه رزاقیه).

۱۴۷. حاشیه شرح قوشچی (عربی)

از: شهاب الدین عبدالله بن حسین یزدی شاه آبادی (۹۸۱ق)

این حاشیه فقط بر مقصد دوم جواهر و اعراض نگاشته
شده است.

(الذریعه ۱۱۵/۶)

۱۴۸. حاشیه شرح قوشچی (عربی)

از: مولی عطاالله گیلانی (قرن ۱۲)

(الذریعه ۱۱۵/۶)

۱۴۹. حاشیة شرح قوشچی (عربی)

از: امیر فیض الله بن غیاث الدین محمد طباطبائی قهپایی (قرن ۱۱)^۱
(الذریعه ۱۱۵/۶)

۱۵۰. حاشیة شرح قوشچی (عربی)

از: فضل الله بن محمد بن فضل الله حسینی (قرن ۱۰)
حاشیه‌ای است بر شرح تجرید قوشچی درباره دو متعه‌ای که عمر
منع کرد و رویت باریتعالی و قسیم جنت و نار بودن علی (ع).
نسخه:

○ دانشگاه تهران (ش ۲۱۴۴/۳۲) تحریر قرن دهم،
«ص ۴۳۹-۴۴۱»، (فهرست ۸۲۷/۹؛ معجم التراث الکلامی
۳۰/۳، رقم ۴۸۶۵).

۱۵۱. حاشیة شرح قوشچی (عربی)

از: قاسم بن عزیز الدین شریف گیلانی (قرن ۱۰)
این حاشیه در یازده برگ و فقط بر مبحث علت و معلول
شرح قوشچی نگاشته شده و در آن با عنوان قال المحقق
المحشی بر نظرات ملا جلال الدین دوانی ایراد گرفته
است. تألیف آن در روز شنبه ۸ ربیع الاول ۹۶۵ به پایان
رسیده است.

(معجم التراث الکلامی ۳۷/۳)

۱- وی فرزندی داشته به نام غیاث الدین محمد که نسخه مسالك الافهام (ش ۶۸۵)
مدرسه نمازی خوی را در سال ۱۰۷۳ق با نسخه مؤلف مقابله نموده است.

آغاز: سبحانک لا علم لنا الا ما علمتنا انک انت العليم الحكيم...
 و بعد فيقول افقر العباد الى رحمة الله العلي....
 انجام: الناظر الى كلام المصنف سابقاً و لاحقاً مع التبادر تعسف،
 والله اعلم.

نسخه:

○ کتابخانه مرعشی (ش ۸۲۹۱) به خط مؤلف، آغاز و انجام
 برابر نمونه، (فهرست ۲۱/۲۵۴).

۱۵۲. حاشیة شرح قوشچی (عربی)

از: شمس الدین محمد استرآبادی (قرن ۱۰)

آغاز: ربنا وفقنا لتجرید الکلام فی شرح کبرياء ذاتک و لا تواخذنا
 ان نسينا او اخطانا فی عدّ آلائک و حدّ نعمائک...
 انجام: کان فی المرتبة السابقة علی وجوده لکونها قبل تحقق
 البياض بالضرورة مسلوباً عنه البياض فكيف يكون السلب كاذباً
 كما لا يجاب و بالجملة کذب.

(الذريعة ۱۱۶/۶؛ معجم التراث الکلامی ۵۰/۳ رقم ۴۹۶۷)

نسخه:

○ مرعشی (ش ۸۶۸) آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام
 کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۳/۵۹).

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۰۰) آغاز برابر نمونه، بدون نام
 کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۱/۹۳).

حاشیة شرح قوشچی (عربی)

از: فخرالدین محمد بن حسین حسینی سماکی استرآبادی، محقق

فخری (قرن ۹۸۴ق)^۱

تألیف در سال ۹۷۰ ق به نام شاه طهماسب صفوی.
وی بر هر بخش شرح تجرید قوشچی، حاشیه جداگانه‌ای
نوشته است. تا بحال سه حاشیه از وی بر شرح قوشچی
شناسایی شده است:

۱۵۳. اول: حاشیه امور عامه

که حاشیه بر مبحث ماهیه و علة و معلول شرح جدید است.
آغاز: اما بعد حمد ولی الانعام و الصلوة و السلام علی سید الانام
و آله العظام.

نسخه‌ها:

- آستان قدس رضوی (ش ۴۶۴) آغاز برابر نمونه، بدون نام
کاتب، بدون تاریخ کاتب، ۲۹ برگ، (فهرست ۷۷/۴).
- آستان قدس رضوی (ش ۷۲۰۸) از آغاز و انجام افتادگی
دارد، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، ۲۹ برگ،
(فهرست ۷۷/۴).

۱- در نسخه شماره ۱۷۷۶ مجلس که حاشیه سماکی بر شرح هدایه اثیریہ است ماده

تاریخ وفات سماکی چنین ضبط شده:

عالم عهد میر فخرالدین	سر فراز سران دانشمند
پیش او روز درس می‌کردند	کھتری مهتران دانشمند
و ز پی استفاده می‌بودند	همه دانشوران دانشمند
وہ کہ ناگہ نماند و شد تاریک	روز نیک اختران دانشمند
بہر تاریخ او رقم کردند	«زبده سروران دانشمند»

مصراع «زبده سروران دانشمند» مطابق با ۹۸۴ است. (فهرست مجلس ۱۶۳/۵).

۱۵۴. دوم : حاشیة الجواهر

که حاشیہ بر مقصد دوم جواهر و اعراض می باشد و تاریخ
تألیف آن سال ۹۶۵ ق که برابر با نام آن می باشد

(الذریعہ ۱۱۷/۶ ؛ معجم التراث الکلامی ۶۲/۳ رقم ۵۰۲۸)

آغاز: الحمد لله مفيض جواهر العلوم والصلوة على محمد سيد
العروم و آله.

نسخه ها:

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۰۳) آغاز برابر نمونه، از انجام
افتادگی دارد، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، ۷۰ برگ،
(فهرست ۹۸/۱).

○ گوهرشاد مشهد (ش ۱۵۶۴) بدون نام کاتب، تحریر
۱۰۲۹ق، (فهرست ۲۱۱۸/۴).

○ دانشکده هیات تهران (ش ۱۹۶/۳) تحریر سده یازدهم،
«۷۱ پ - ۱۰۱ پ»، (فهرست ۷۳۳).

۱۵۵. سوم: اثبات الله (حاشیہ بر مقصد سوم هیات)

تألیف آن در سال ۹۴۱ مطابق با «اثبات الله» پایان یافته است.

(الذریعہ ۹۹/۱ و ۱۱۷/۶، مجلس ۱۳۰/۵ - ۱۳۴؛ معجم التراث

الکلامی ۳۳/۳، رقم ۴۸۸۴ و ۴۱/۳ رقم ۷۷۱۷)

آغاز: الحمد لله الغفور الرحيم و الصلوة والسلام على حبيبه
المنعوت بالخلق العظيم... قال المصنف طاب ثراه المقصد الثالث
في اثبات الصانع اشار رحمه الله بقوله اثبات الصانع على ان
المسئلة هي ان الصانع موجود لا ما تقرر.

انجام: و منها ان مقدورات الله انت خبير بانه لا سبيل للخلق الى ضبط قدر في الاصلح لا يتصور المزيد عليه... و لما كان المقصد الاقصى اثبات الواجب تعالى لا يبعد او يقال في تاريخ التأليف اثبات الله الدال عليه ونسأل الله التوفيق في تحرير المقاصد الباقية.

نسخه‌ها:

- کتابخانه تربیت تبریز (ش ۲۵۱) مؤمن بن مرتضی کاشانی، ۱۰۰۵ ق (فهرست ص ۹۲).
- ملی تهران (ش ۴/۲۸۹۹) (فهرست ۴۲۰/۱۳).
- آستان قدس رضوی (ش ۱۱۱) آغاز برابر نمونه، محمدرضا بن معین الدین فیروزآبادی، بدون نام کاتب (فهرست ۹۹/۱).
- آستان قدس رضوی (ش ۴۶۱ و ۴۶۲ و ۴۶۳) آغاز برابر نمونه، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، (فهرست ۷۸/۴).
- آستان قدس رضوی (ش ۵۹۰۵) آغاز و انجام برابر نمونه، کاتب سرماه بن مساه، ۳ ربیع الثانی ۹۸۱، ۸۸ برگ، (فهرست ۷۸/۴).
- آستان قدس رضوی (ش ۷۲۰۸) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب (فهرست ۱۰۰/۱۱).
- مجلس (ش ۱۷۵۸) آغاز و انجام برابر نمونه، حسن بن علی گیلانی اصفهانی، شنبه ذیحجه ۱۰۱۹ در اصفهان (فهرست ۱۳۰/۵-۱۳۴).
- مجلس (ش ۸۶/۳ امام جمعه خوئی) «ص ۱۸۲-۳۸۰»، (فهرست ۹۳/۷).

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش ۱۴۶ صدر) زین العابدین بن عنایت الله حسینی قمی، سده یازدهم (فهرست ۲۲۰/۴).

○ گوهر شاد (ش ۱۶۲۹/۲) از آغاز و انجام افتادگی دارد، بدون نام کاتب، تحریر سده یازدهم، (فهرست چهار کتابخانه مشهد ۲۷۲).

○ اوقاف بغداد (ش ۳۰۳۳) آغاز برابر نمونه، محمد ابراهیم، ۱۰۱۱ق، ۱۲۹ برگ، (فهرست چهار ۱۹۰/۲ با عنوان شرح التجرید فی اثبات واجب الوجود).

○ اوقاف بغداد (ش ۳۰۳۴) جاسم بن محمد حبیب الله حسینی، ۱۰۸۸ق، ۲۵۶ برگ، (فهرست چهار ۱۹۰/۲ با عنوان شرح التجرید فی اثبات واجب الوجود).

○ اوقاف بغداد (ش ۳۳۸۱) بدون نام کاتب، ۱۰۱۱ق، ۱۲۵ برگ، (فهرست چهار ۲۸۶/۲ با عنوان شرح التجرید فی اثبات واجب الوجود).

۱۵۶. حاشیه حاشیه سماکی بر شرح قوشچی (عربی)

از: مؤلف ناشناخته

حاشیه‌ای است بر حاشیه فخرالدین سماکی بر شرح تجرید قوشچی، بخش الهیات.

(معجم التراث الکلامی ۲۱/۳)

نسخه:

○ گوهر شاد مشهد (ش ۱۵۶۴) بدون نام کاتب، ۱۰۲۹ق، (فهرست ۲۱۱۸/۴).

(عربی)

۱۵۷. حاشیة شرح قوشچی

از: محمد بن سلیمان تنکابنی (۱۳۰۲ ق)

(الذریعه ۱۱۷/۶)

(عربی)

۱۵۸. حاشیة شرح قوشچی

از: نظام الدین احمد بن غیاث الدین منصور دشتکی شیرازی (قرن ۱۱ ق)

(معجم التراث الکلامی ۳۷/۳)

آغاز: الحمد لله الذی وفقنا لتوضیح عقائد الاسلام و تصحیح ۳ من تجرید العقائد و اعاننا لتبیین مرام اهل الکلام فیما هو اعلى المآرب و اقصى المقاصد ... فهذه حواشی ... و شمت بها ما هو غاية القصوى من مقاصد کتاب التجرید و شرحه الجدید ... قال المصنف المقصد الثالث فی اثبات الصانع و صفاته و آثاره الخ ای فی بیان ثبوتہ و تقریر دلیل وجودہ.

انجام: بل كافة المتکلمین اعترفوا بان له تعالى جهات كثيرة و اضافات کثیة الی مخلوقات کثیرة. هذا غاية ما يمكن ان يقال فی تحقیق هذا المرام فتأمل فیہ.

نسخه‌ها:

○ دانشگاه (ش ۱۲۰۲/۲) آغاز و انجام برابر نمونه، برگهای «۴۶ ب - ۶۵ ب»، (فهرست ۲۲۶۲/۶).

○ مدرسه غرب همدان (ش ۴۷۵۲/۴) برگهای «۱۱۹ - ۱۶۳»، (فهرست ۳۸۸).

(عربی)

۱۵۹. حاشیة شرح قوشچی

از: سلطان العلماء محمد قائنی اصفهانی (قرن ۱۲)

(الذریعه ۱۱۵/۶؛ معجم التراث الکلامی ۵۱/۳ رقم ۴۹۷۳)

آغاز: الحمد لله الذي عرفنا الخلاص من العلائق الجسمانية .

نسخه:

○ دانشگاه (ش ۱۸۶) به خط مؤلف، بدون تاریخ کاتب، از آغاز
جواهر و اعراض تا بحث مکان را شامل است. (فهرست ۲۳۷/۳).

۱۶۰. حاشیه شرح قوشچی (عربی)

از: مهدی بن کریم گلپایگانی (قرن ۱۲)

(الذریعه ۱۱۷/۶)

۱۶۱. حاشیه شرح قوشچی (عربی)

از: میرزا محمد بن حسن شیروانی مشهور به مدقق شیروانی (۱۰۹۸)

(الذریعه ۶۶/۶ و ۱۱۷؛ معجم التراث الکلامی ۵۱/۳ رقم ۴۹۷۰)

آغاز (۱): خیر ما یوشح به معاهد الکلام و یحلی به مخانق
المحابر و الاقلام... قال الشارح لاشک فی وجود موجود آه قیل
هذا الترديد قبيح...

انجام جزء اول (۱): و كذلك ما سیجیء من حضور الاشياء
باعیانها.

آغاز جزء دوم (۲): قال المصنف س سره وانتفاع القبیح یدل علی
صدقه اقول یمکن ان یکون مراده ان انتفاع القبیح عن افعاله تعالی.

انجام جزء دوم (۲): و هذه الاولوية ضرورية.

انجام (۳): و قد سبق فی اوائل هذا المبحث نبذ مما دل علی

بطلان القول بان المالك لا یقبل شیء من التصرفات فی ملكه.

نسخه ها:

○ آستان قدس رضوی (ش ۴۰۹)، آغاز برابر نمونه ۱، انجام

برابر نمونه ۱، محمد نبی بن ولی الله موسوی، ۲۰ ذیقعدة
۱۱۰۷ق، ۶۴ برگ، (فهرست ۷۰/۴).

○ آستان قدس رضوی (ش ۴۳۰) آغاز: برابر نمونه ۲، انجام
برابر نمونه ۳، محمد نبی بن ولی الله، ۱۲ صفر ۱۱۰۸، ۷۲
برگ، این نسخه ادامه نسخه سابق آستان قدس (ش ۴۰۹)
است، (فهرست ۷۹/۴).

○ آستان قدس رضوی (ش ۴۷۰) از انجام افتادگی دارد، آغاز:
برابر نمونه ۲، انجام نسخه: فعله علی انه يمكن ان يكون الغرض،
بدون نام کاتب، بدون نام کاتب، ۷۲ برگ، (فهرست ۷۹/۴).
○ آستان قدس رضوی (ش ۶۶۹۴) آغاز برابر نمونه ۲، انجام
برابر نمونه ۳، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، ۱۳۶ برگ،
(فهرست ۱۴۳/۵).

○ آستان قدس رضوی (ش ۴۹۹).

○ مجلس (ش ۱۷۶۴) آغاز برابر نمونه ۱، انجام برابر نمونه
۳، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب ۵۴۵ صفحه، (فهرست
۱۴۳/۵).

○ مجلس (ش ۱۷۲۶) آغاز برابر نمونه ۲، بدون نام کاتب،
بدون تاریخ کاتب (فهرست ۱۴۶/۵).

○ مجلس (ش ۱۷۶۵) آغاز برابر نمونه ۲، بدون نام کاتب،
بدون تاریخ کاتب (فهرست ۱۴۶/۵).

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش ۱۴۵۴)
آغاز برابر نمونه ۱، انجام برابر نمونه ۲، محمد علی بن محمد

مؤمن قهپایی، دهه نخستین شعبان ۱۰۸۹ق، ۱۸۳ برگ،
(فهرست ۲۱۷/۴).

حاشیه شرح قوشچی (عربی)

از: شهید قاضی نورالله مرعشی شوشتری (۱۰۱۹ق)
او بر هر یک از مباحث شرح تجرید قوشچی حاشیه جداگانه
نوشته که دو تا از آنها عبارتند از:

۱۶۲. اول: حاشیه بر مقصد چهارم امامت

(الذریعه ۱۱۸/۶؛ معجم التراث الکلامی ۴۸/۳ رقم ۴۹۵۹)

آغاز: قوله الامامة و هر ریاسة عامة فی امر الدین و دنیا....

۱۶۳. دوم: حاشیه معاد

(الذریعه ۱۱۸/۶)

آغاز: ربنا آتنا فی دنیا حسنة و فی الآخرة حسنة....

۱۶۴. حاشیه شرح قوشچی (عربی)

از: ظهیر الدین ابراهیم بن قوام الدین حسین حسینی همدانی (۱۰۲۶ق)

همدانی مکاتبه‌ابی با شیخ بهایی دارد و شیخ بهایی به نقل
افندی در باره وی اعتقادی عظیم داشت عبارت افندی چنین
است: «کان شیخنا البهائی یمدح هذا السید و یصف علمه و
فضله و یرجحه علی السید الداماد المعاصر لهما».

(الذریعه ۱۱۳/۶؛ ریاض العلماء ۹/۱؛ موسوعة مؤلفی الامامیه ۲۰۰/۱)

آغاز: الحمد لله الذی نطق بحمده کل موجود حالاً و مقالاً....

انجام: و لذلك من حاول ان یقول فیها شیء وقع فی اضطراب

لیس ممّا یجب جملة علی.

نسخه:

○ آستان قدس رضوی (ش ۶۵) بدون نام کاتب، بدون تاریخ
کاتب (فهرست ۹۱/۱؛ فهرست الفبایی آستان قدس ۱۹۷؛
معجم التراث الکلامی ۴۹/۳ رقم ۴۹۶۱)

۱۶۵. حاشیة شرح قوشچی (عربی)

از: مولی میرزا جان حبیب الله بن عبدالله دهلوی باغنوی شیرازی (۹۹۴ق)
(کشف الظنون ۳۵۰/۱)

حاشیه‌ای است بر مقصد دوم شرح تجرید (جواهر و اعراض).
آغاز: قال المصنف و فيه فصول: الاول فی الجواهر، اقول ای فی
تقسیم الجواهر.....

انجام: هذا مبني علی تمیز تلك الاجزاء بحسب نفس بعضها
عن بعض.

نسخه‌ها:

○ آستان قدس رضوی (ش ۹۰۱۲) آغاز و انجام برابر نمونه،
محمد تقی، ۱۲۱۰ (فهرست ۱۰۱/۱۱).

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق) (ش ۱۳۶۵)
سده یازدهم، ۱۱۲ صفحه، (فهرست ۲۱۰/۴).

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق) (ش ۱۳۶۶)
سده دوازدهم، ۱۰۷ صفحه،

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق) (ش ۶۳۲۴)
سده یازدهم، ۱۷ برگ، (فهرست ۲۱۱/۴).

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش ۶۳۸۵)

بدون نام کاتب، ۱۲۱۴ق درنجف، ۵۲ برگ، (فهرست ۲۱۱/۴).
○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش ۶۳۸۷)
حیدر بن حسین موسوی بفر وئی، سده دوازدهم، ۴۱ برگ،
(فهرست ۲۱۱/۴).

۱۶۶. حاشیه شرح قوشچی (عربی)

از: عبدالله نخجوانی مشهور به میر مرتاض

(کشف الظنون ۱/۳۵۰)

آغاز: حمداً لمن لا کلام لنا فی وجوده.

۱۶۷. حاشیه شرح قوشچی (عربی)

از: مولی حسن بن محمد بن محمد شاه فناری چلبی مشهور به ابن

فناری (۸۸۶ق)

(کشف الظنون ۱/۳۵۰)

۱۶۸. حاشیه شرح قوشچی (عربی)

از: شهید قاضی نورالله مرعشی شوشتری (۱۰۱۹ق)

این حاشیه را قاضی بر حاشیه حسن بن فناری چلبی بر شرح

قوشچی نوشته است.

(الذریعه ۶/۶۴)

۱۶۹. حاشیه شرح قوشچی (عربی)

از: مولی محمد بن الحاج حسن (۹۱۱ق)

که حاشیه وی محاکمه و داوری است بین حاشیه دوانی و

حاشیه سید صدرالدین صدر.

(کشف الظنون ۱/۳۵۰، الذریعه ۶/۱۱۷)

نسخه:

○ آستان قدس رضوی (ش ۷۳) از آغاز و انجام افتادگی دارد،
(فهرست ۷۹/۱؛ فهرست الفبایی آستان قدس ۱۹۰).

۱۷۰. محاکمات التجرید (عربی)

از: حافظ الدین محمد بن احمد عجم (۹۵۷ ق)

حاجی خلیفه این حاشیه را چنین معرفی نموده: «اورد فیها
الردود و الاعتراضات علی الشرح و لم یغادر صغيرة و لا كبيرة
مما يتعلق به».

(کشف الظنون ۱/۳۵۰، الذریعه ۶/۱۱۶)

۱۷۱. حاشیه شرح تجرید الاعتقاد (گویا شرح قوشچی) (عربی)

از: صدرالدین محمد بن ابراهیم ملاصدرا شیرازی (۱۰۵۰ ق)

در فهرست‌ها حاشیه شرح تجرید به ملا صدرا نسبت داده
شده که قابل بررسی هستند.

(معجم التراث الکلامی ۳/۴۸ رقم ۴۹۵۸)

نسخه‌ها:

○ آستانه عبدالعظیم حسنی (ش ۳۳۴) بدون نام کاتب، تحریر
۲۳۵ ق، (نشریه نسخه‌های خطی دفتر سوم ص ۴۵۰).

○ دارالکتب الظاهرية، دمشق (ش ۲۹۶۴) بدون نام کاتب،
تحریر ۹۵۰ ق، ۳۸۹ برگ (با توجه به تاریخ کتابت نسخه این
حاشیه نمی‌تواند از آن ملاصدرا باشد و به احتمال قوی
حاشیه سید صدر الدین دشتکی است)، (فهرست ۱۵۰؛
معجم التراث الکلامی ۳/۴۸ رقم ۴۹۵۸).

○ کتابخانه زهاوی، بغداد (ش ۲۴) ۲۱۳ برگ، (مجله المورد، بغداد، ۱۹۷۷م، مج ۶، ع ۲، ص ۲۸۰؛ معجم التراث الکلامی ۴۸/۳ رقم ۴۹۵۸).

۱۷۲. حاشیه شرح قوشچی (عربی)

از: مولی محمد مسیح بن اسماعیل فدشکویی فسایی شیرازی (۱۳۰ق)

این حاشیه بر بخش امور عامه نوشته شده است. آغاز: قال الشارح ای علی آله و اصحابه الموصوفون اعلم ان موصوف الاکرام اما متعدد فیتعین کونه محذوفاً و کون اسم التفضیل المضاف بالمعنی الاول الذی لا یعتبر فیہ المطالبة.... انجام: و لا التفات فی هذا الکلام الی ان الاول وجود ذهنی لها بنفسها و الثانی وجود لها بصورتها و ان امکن تطبیقه علی ذلک المرام بتکلف فتدبر.

نسخه‌ها:

○ مجلس (ش ۱۷۶۶) آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، ۲۳۰ صفحه، (فهرست ۱۴۷/۵).
○ آستان قدس رضوی (ش ۵۷۴ اهدایی رهبری) بدون نام کاتب، ۱۲۰ق، (فهرست اهدایی رهبری ۱۰۳).

۱۷۳. حاشیه شرح قوشچی (عربی)

از: ابو الحسن بن ابراهیم (خلیل) رفیعی قزوینی (۱۳۹۶ق)
(موسوعة مؤلفی الامامیه ۱۹/۲؛ معجم التراث الکلامی ۴۷/۳ رقم ۴۹۴۸ با عنوان «حاشیه علی شرح التجرید»)

(عربی)

۱۷۴. حاشیة شرح قوشچی

از: ابو الحسن خان مجتهد فسایی (۱۲۷۹ق)

(موسوعة مؤلفی الامامیة ۶۴/۲؛ معجم التراث الکلامی ۴۷/۳ رقم

۴۹۴۹ با عنوان «حاشیة علی شرح التجرید»)

(عربی)

۱۷۵. حاشیة شرح قوشچی

از: سید اسدالله حسینی مرعشی

(اعیان الشیعه ۲۸۵/۳؛ معجم التراث الکلامی ۴۷/۳ رقم ۴۹۵۰ با

عنوان «حاشیة علی شرح التجرید»)

(عربی)

۱۷۶. حاشیة شرح تجرید قوشچی

از: محمد تقی بن اسدالله حسینی خویی نجفی (زنده در ۱۳۱۰ق)

نسخه:

○ مدرسه حجتیه قم (ش ۴۶۰/۲) برگ «۷۲-۷۷» (فهرست

ص ۱۰۹).

(عربی)

۱۷۷. حاشیة شرح قوشچی

از: مؤلفی گمنام

آغاز نسخه: ذلك في العدم المطلق و العدم الذهني ايضاً كما

عرفت قوله فلان الامكان قد اخذ آه فيه نظر بان المواد الثلاث

لا يحضر في الوجود.

آغاز مقصد دوم جواهر و اعراض: قوله و هو المحل المتقوم

بنفسه ای لا بذلك الحال كما وقع في عبارة كثير من المحققين فلا

يرد نقض بالاعراض القائمة بالمادة.

انجام نسخه: قائماً بالموضوع و العرض الا يكون.

نسخه:

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش ۶۴۳۰)
از آغاز و انجام افتادگی دارد، آغاز و انجام برابر نمونه، ۱۴۳
برگ، (فهرست ۲۲۲/۴).

۱۷۸. حاشیه شرح قوشچی

(عربی)

از: مؤلفی گمنام

نسخه:

○ دانشکده هیات تهران (ش ۱۹۶/۲) تحریر سده یازدهم،
«ص ۲۹ پ - ۷۱ پ»، (فهرست ۷۳۲/۱).

۱۷۹. حاشیه شرح قوشچی

(عربی)

از: مؤلفی گمنام

نسخه:

○ آستان قدس رضوی (ش ۶۷) (فهرست الفبایی آستان قدس
۱۸۹؛ معجم التراث الکلامی ۴۵/۳ رقم ۴۹۳۸، در هر دو مصدر
با عنوان «الحاشیه علی حاشیه الشرح الجدید للتجرید»).

۱۸۰. حاشیه شرح قوشچی

(عربی)

از: مؤلفی گمنام

محشی از اعلام نیمه دوم سده نهم هجری است و از استادش
بنام افضل قائنی یاد می‌کند.

آغاز: قال المصنف المقصد الثالث الخ لما كان علم الکلام هو العلم
بامور یقتدر معه علی اثبات العقاید الدینیة بایراد الحجج و دفع
الشبه كما عرفوه به.

انجام: و بالجملة الكسب الذي قالوا به غير معقول.

نسخه:

○ آستان قدس رضوی (ش ۴۳۷) نستعلیق، بدون نام کاتب،
بدون تاریخ کاتب، ۳۲ برگ، (فهرست ۸۰/۴؛ فهرست
القبایی آستان قدس ۱۹۷؛ معجم التراث الکلامی ۵۲/۳،
رقم ۴۹۷۶/۳).

(عربی)

۱۸۱. حاشیة شرح قوشچی

از: مؤلفی گمنام

محشی از شاگردان غیاث الدین محمد بحر آبادی است.

نسخه:

○ آستان قدس رضوی (ش ۴۷۵) نستعلیق، بدون نام کاتب،
بدون تاریخ کاتب، از آغاز و انجام افتادگی دارد، ۳۰ برگ،
(فهرست ۸۰/۴؛ فهرست القبایی آستان قدس ۱۹۷؛ معجم
التراث الکلامی ۵۲/۳، رقم ۴۹۷۶/۵).

(عربی)

۱۸۲. حاشیة شرح قوشچی

از: مؤلفی گمنام

نسخه:

○ آستان قدس رضوی (ش ۴۴۵) نستعلیق، بدون نام کاتب،
بدون تاریخ کاتب، از آغاز و انجام افتادگی دارد، ۶۲ برگ،
(فهرست ۸۳/۴).

(عربی)

۱۸۳. حاشیة شرح قوشچی

از: مؤلفی گمنام

نسخه:

○ مرعشی (ش ۸۰۰۹) از آغاز افتادگی دارد، آغاز نسخه: کما
صرح به بعض مدقی العربية فاعلم ذلك قوله بعد حمد واجب
الوجود الخ هذا يجوز أن يكون لانشاء الحمد، انجام: فالتعويل
على ما ذكرنا من التكلف السالم عند الكافي في تصحيحها فافهم،
نستعليق، تحرير سدهٔ نهم، ۱۰۳ برگ، (فهرست ۱۱/۲۱).

۱۸۴. حاشیه شرح قوشچی (عربی)

از: مؤلفی گمنام

آغاز: الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على سيد الانام و
آله الطاهرين قال المصنف رحمه الله تعالى اما بعد حمد واجب
الوجود على نعمائه الخ اعلم، انه رحمه الله عدل في صدر كتابه
عن الاسلوب المشهور و اختار اسلوباً.

نسخه:

○ ملک (ش ۱۸۶۶) با عنوان شبهة استلزام (فهرست ۳۹۲/۵).

۱۸۵. حاشیه شرح قوشچی (عربی)

از: مؤلفی گمنام

حاشیه مفصلی است با عناوین «قوله - قوله» بر شرح تجرید
قوشچی.

نسخه:

○ گلپایگانی (۲۷۸۹/۱۵)، ۱۳۲ برگ، از آغاز و انجام افتادگی
دارد، ۲۴×۱۲، ۱۹-۲۰ سطر. (فهرست گلپایگانی، مخطوط).

۱۸۶. شوارق الالهام فی شرح تجرید الکلام

از: میرزا عبدالرزاق بن علی بن حسین فیاض لاهیجی (۱۰۷۲ق)

لاهیجی شاگرد مبرز بنیان گذار حکمت متعالیه، صدر المتألهین شیرازی و همچنین داماد وی می باشد. او علاوه بر تبحر در فلسفه، در کلام نیز توانایی خاصی دارد. و یکی از متکلمین بزرگ امامیه به شمار می رود. او در کلام تألیفات چندی دارد که عبارتند از:

گوهر مراد، به فارسی، که در آن یک دوره کلام و اعتقادات شیعی را به صورت شیوا و روان و ساده تحریر و تقریر نموده است. این کتاب بارها به چاپ رسیده و یکی از بهترین کتاب کلامی شیعه به زبان فارسی می باشد.

سرمایه ایمان، به فارسی، این کتاب به منزله خلاصه کتاب سابق می باشد و همچنین به چاپ نیز رسیده است.

شرح تجرید الاعتقاد، لاهیجی دو شرح بر تجرید نگاشته، یکی مفصل به نام شوارق الالهام و دومی مختصر و کوتاه به نام مشارق الالهام متأسفانه هیچ یک از این دو شرح به پایان نرسیده است.

حاشیه بر شرح تجرید قوشچی که قبلاً ذکر شد.

حاشیه بر حاشیه خفری بر شرح تجرید قوشچی که آن نیز قبلاً ذکر شد.

بحث مادر اینجاد در مورد شوارق الالهام می باشد. این شرح بسیار مفصل

بوده به طوری که مفصل ترین شرحی است که بر تجرید نگاشته شده است. لکن مؤلف فقط دو جلد آن را به پایان رسانیده و باقی ناتمام مانده است. این کتاب در دو جلد به قطع رحلی و به چاپ سنگی چاپ شده و علما حواشی زیادی بر آن نگاشته اند.

این شرح تا مقصد ثالث «المسألة السادسة فی کلامه تعالی» ادامه یافته و بعد از آن ناتمام مانده است.

آغاز: ربنا افتح بیننا و بین قومنا بالحق و انت خیر الفاتحین اما بعد الحمد لله الذی هدانا لهذا و ما كنا لنهتدی لولا ان هدانا الله... المقصد الاول فی الامور العامة قال صاحب المواقف ای مالا یختص بقسم من اقسام الموجود....

المقصد الثانی فی الجواهر و الاعراض و فيه فصول خمسة؛ اربعة منها فی الجواهر و الخامس فی الاعراض و وجه تقدیم مباحث الجواهر علی مباحث الاعراض لتقدم الجوهر طبعاً....

المقصد الثالث فی اثبات الصانع فی اثبات ان للعالم صانعاً واجب الوجود....
انجام: علة معدة بالنسبة الی ما هی علة فاعلیة فان شرب السقمونیا علة فاعلیة عرضیة لحصول البرودة و علة معدة ایضاً ذاتیة له.

۱- نسخه ها:

- مرعشی (ش ۱۸۹۷) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب.
- آستان قدس رضوی (ش ۱۶۷) فقط شرح مقصد دوم (جواهر و اعراض) و بخشی از الهیات را دارد، انجام: ما اشار الیه هناك بقوله و النفسانی غیر معقول الی هنا بلغ شرحه اعلی الله و هو من افادات الفاضل الباذل عبدالرزاق لاهیجی، مومن گیلانی، بدون تاریخ کاتب، ۱۹۴ برگ، (فهرست ۱۶۹/۱).

- آستان قدس رضوی (ش ۳۳۱) فقط شرح مقصد دوم (جواهر و اعراض) را دارد، ۱۲۴ اق، ۲۲۹ برگ، (فهرست ۲۰۲/۴).
- آستان قدس رضوی (ش ۷۷۷) آغاز و انجام برابر نمونه، علی قمی، ۱۲۶۵ اق، ۱۲۷ برگ، (فهرست ۲۰۲/۴).
- مجلس (ش ۱۵۰) از مجموعه امام جمعه خوئی) بدون نام کاتب، ۱۲۴۰ ق، تا پایان امور عامه را دارد و برای آخوند ملاعلی نگارش یافته است. (فهرست ۱۷۲/۷).
- تهران کتابخانه ملک (ش ۹۰۵) محمد رضا بن محمد تقی مازندرانی اشرفی، ۱۳ ربیع الاول ۱۲۹۵ ق، در مدرسه صدر تهران. (فهرست ۳۴۱/۱ - ۳۴۲).
- تهران کتابخانه ملک (ش ۱۸۶۳) بدون نام کاتب، یک شنبه ربیع الاول ۱۱۸۷ ق. (فهرست ۳۴۱/۱ - ۳۴۲).
- تهران کتابخانه ملک (ش ۲۳۳۲) بدون نام کاتب، نسخ اول جمادی الاولى ۱۱۳۴ ق. (فهرست ۳۴۱/۱ - ۳۴۲).
- تهران کتابخانه ملک (ش ۲۵۹۹) محمد صالح بن محمد قاسم خراسانی، ۱۲۷۰ ق در نجف. (فهرست ۳۴۱/۱ - ۳۴۲).
- تهران کتابخانه ملک (ش ۲۶۴۳) محسن بن حسین قزوینی، رجب ۱۱۹۹ ق. (فهرست ۳۴۱/۱ - ۳۴۲).
- تهران کتابخانه ملک (ش ۵۸۸۵) بدون نام کاتب، ۱۰ جمادی الثانی ۱۲۳۵ ق. (فهرست ۳۴۱/۱ - ۳۴۲).
- نمازی خوی (ش ۱۹۲) بدون نام کاتب، ۲۷ صفر ۱۲۰۰ ق

برای آقا فتحعلی خوئی، فقط امور عامه را دارد، (فهرست ۱۰۰/۱).

○ نمازی خوی (ش ۳۶۹/۱) عبدالرحیم بن علی در مکه، ۱۲۱۶ ق در مکه، (فهرست ۱۸۷/۱).

○ نمازی خوی (ش ۵۵۰) فتحعلی بن اسماعیل خوئی، ۷ رمضان ۱۲۴۷ ق. (فهرست ۲۸۷/۱).

○ گلپایگانی (ش $\frac{۱۵}{۶۷}$ ۲۸۲۷)، نستعلیق، محمد علی بن عبدالکریم تفرشی قمی، ۱۵ رمضان ۱۲۹۷، ۲۹۶ برگ، ۱۵×۲۲، ۱۵-۱۹ سطر. (فهرست گلپایگانی، مخطوط).

○ گلپایگانی (ش $\frac{۱۴}{۱۴۸}$ ۲۶۹۸)، نستعلیق، رمضان علی بن خدابخش کرمانی، ۳ ربیع الاول ۱۲۲۱، ۲۱۶ برگ، ۱۴×۲۰، ۱۷ سطر. (فهرست گلپایگانی، مخطوط).

○ گوهرشاد (ش ۳۰۹ و ۷۶۹ و ۱۶۸۸ و ۱۸۵۴ و ۱۸۸۶ و ۱۹۶۵) (فهرست چهار کتابخانه مشهد ۳۴۲).

۲- چاپ‌ها:

* تهران، چاپ سنگی، ۱۲۶۶-۱۲۶۷ ق، ۳۲۰ صفحه، ۲۴ سطر.

* تهران، چاپ سنگی، ۱۲۷۷ ق، با حواشی محمد اسماعیل اصفهانی، ۲۴ سطر.

* تهران، چاپ سنگی، ۱۲۸۰ ق، ۲۴ سطر.

* تهران، چاپ سنگی، ۱۲۹۱ ق، ۲۵۸ صفحه.

* تهران، چاپ سنگی، ۱۲۹۹ ق، به اهتمام عبدالحسین بن

محمد علی خراسانی.

* تهران، چاپ سنگی، ۱۳۰۰ ق، در دو جلد، ۳۰۰ صفحه.

* تهران، چاپ سنگی، ۱۳۰۶ ق، رحلی.

* تهران، چاپ سنگی، ۱۳۱۱۲ ق، ۲۳۹ + ۳۰۰ صفحه با

حواشی ملا علی نوری.

* تهران، چاپ سنگی، ۱۳۱ ق.

* تهران، چاپ سنگی، ۱۳۱۷ ق، با حواشی اسماعیل

خواجه‌نوی.

* تهران، چاپ سنگی، ۱۳۳۰ ق، ۵۵۲ صفحه.

* تهران، چاپ سنگی، مکتبه فارابی، ۱۴۰۱ ق، با حواشی

ملا علی نوری و ملا اسماعیل اصفهانی واحدالعین، محمد

رضا تبریزی و میرزا محمد حسین شیرازی، محمد علی

نوری، ملا عبدالله زنوزی، عبدالرزاق لاهیجی، حسن بن

عبدالرزاق لاهیجی، ملا اولیاء.

* اصفهان، انتشارات مهدوی، ۲۵۶ + ۲۹۷ صفحه.

حواشی شوارق الالهام

ع

۱۸۷. حاشیه شوارق الالهام (عربی)

از: میرزا محمد حسین بن محمد کاظم منشی کرمانی (قرن ۱۳)

(معجم التراث الکلامی ۳/۳۹ رقم ۴۹۰۳)

آغاز نسخه: و بیان فایده ما للعلم كما هو المحقق فی موضعه
و اما تقدیم هذه الاربعة فلا.

انجام: و القی فی هویتها مثاله فاطهر منها افعاله الحدیث.

نسخه‌ها:

○ آستان قدس رضوی (ش ۸۶۰۴) از آغاز افتادگی دارد،
آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام کاتب، دوشنبه ۲۲ ذی‌قعدة
۱۲۷۱ ق، جلد اول (فهرست ۱۱/۱۱۴).

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۵۲۹۱) (فهرست الفبایی آستان
قدس ۶۳۸).

○ دانشکده الهیات تهران (ش ۱۳۲ ج) محمد حسین بن حاج
محمد هادی سبزواری، جمعه آخر شعبان ۱۲۶۳ ق، ۸۸
برگ، (فهرست ۵۳۲).

۱۸۸. مفتاح الكنوز

(عربی)

از: محمد علی بن محمد باقر هزار جریبی اصفهانی (۱۲۴۵ ق)

یادداشتهای کلامی و فلسفی که از مؤلف باقی مانده بود در این کتاب توسط فرزندش در سه مبحث گرد آوری شده است که مبحث دوم آن شامل تعلیقاتی است که مؤلف بر شوارق و تجرید و حواشی آن نگاشته است.

(الذریعه ۳۴۳/۲۱؛ معجم التراث الکلامی ۲۱۸/۵ رقم ۱۱۳۱۱)

نسخه:

○ مرعشی (ش ۲۲۹۷) بدون نام کاتب، بدون تاریخ کاتب، (فهرست ۲۸۲/۶).

آغاز: الحمد لله المنزه عن مناسبة الجواهر و الاعراض و الاجسام
فلا تحیطه المتکلمون قدیم ازلی عجزت عن ادراکه العقول
و الافهام.

انجام: و الحسن ربما صار قویاً بحيث یصیر نوعاً خاصاً ذا اتباع
و جنود.

۱۸۹. حاشیه شوارق الالهام

(عربی)

از: مولی اسماعیل بن سمیع اصفهانی واحد العین (۱۲۷۷ ق)

این حاشیه در هامش شوارق الالهام چاپ سنگی، تهران ۱۲۷۷ ق، به چاپ رسیده است.

(الذریعه ۱۴۴/۶؛ مشار عربی ۲۸۵؛ معجم التراث الکلامی ۵۷/۳)

رقم ۵۰۰۴)

نسخه‌ها:

○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق)، (ش ۱۱۶۵) برات علی بن محمد تقی، دوشنبه ۲۵ شعبان ۱۲۶۵، ۷۰ برگ، (فهرست ۲۴۰/۴).

○ دانشکده ادبیات تهران (ش ۲۳۵ مجموعه امام جمعه کرمان) ابراهیم بن حاج مصطفی تهرانی در مدرسه فصیحیه سبزوار، سه شنبه ۲۰ رمضان ۱۲۷۳ ق، (فهرست دانشکده ادبیات تهران مجموعه امام جمعه کرمان ص ۸۴).

○ کتابخانه آیه الله نجومی، کرمانشاه (بدون شماره) تحریر ۱۲۳۵ ق، (دلیل المخطوطات ۲۷۲/۱).

۱۹۰. حاشیه شوارق الالهام (عربی)

از: ملا علی بن جمشید نوری اصفهانی (۱۲۴۶ ق)

این حاشیه در هامش شوارق الالهام چاپ سنگی، تهران، ۱۳۱۱ ق، به چاپ رسیده است.

(مؤلفین کتب چاپی، مشار ۱۷۱/۴؛ مشار عربی ۲۸۵؛ معجم التراث الکلامی ۵۶/۳ رقم ۴۹۹۹)

۱۹۱. حاشیه شوارق الالهام (عربی)

از: ملا علی بن عبد الله زنوزی تهرانی (۱۳۰۷ ق)

این حاشیه در هامش شوارق الالهام چاپ سنگی، تهران، ۱۳۱۱ ق، به چاپ رسیده است.

(مؤلفین کتب چاپی، مشار ۳۱۳/۴؛ مشار عربی ۲۸۵؛ معجم التراث الکلامی ۵۶/۳ رقم ۵۰۰۰)

۱۹۲. حاشیه شوارق الالهام (عربی)

از: علی اکبر بن علی بن اسماعیل بن محمد مهدی شیرازی (بسمل)
خراسانی (۱۲۶۳ق)

(الذریعه ۱۴۴/۶؛ معجم التراث الکلامی ۵۶/۳ رقم ۴۹۹۸)

نسخه:

○ ملی شیراز (۳/۳۳۶-۲۹۷/۳۱) تحریر ۱۲۶۱ق، ۶۷ برگ،
(فهرست ۴۱۸/۱).

۱۹۳. حاشیه شوارق الالهام (عربی)

از: میرزا عبدالرحمن بن نصر الله شیرازی مدرس رضوی (بعد
از ۱۳۰۶ق)

(الذریعه ۱۴۴/۶)

۱۹۴. حاشیه شوارق الالهام (عربی)

از: مولی محمد نصیر بن زین العابدین لاهیجی چهاردهی (قرن
۱۲۷۰ق).

(الذریعه ۱۴۴/۶)

۱۹۵. حاشیه شوارق الالهام (عربی)

از: ابو الحسن بن ابراهیم (خلیل) رفیعی قزوینی (۱۳۹۶ق)
(موسوعه مؤلفی الامامیه ۱۸/۲؛ معجم التراث الکلامی ۳۸/۳ رقم ۴۹۰۱)

۱۹۶. حاشیه شوارق الالهام (عربی)

از: حاجی ملا رضا همدانی (حاشیه نگار)

حاشیه مختصری است با عنوانهای «قوله - اقول» از بحث

وجود تا جعل.

آغاز: بسمله قوله و طریق الاکتساب، اقول بعد ادعاء ان الوجود معلوم بحقیقته.

انجام: و الحمد لله على التوفيق و الحمد لله اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً اللهم صل على محمد و اهل بيته الطاهرين صلوات الله عليهم اجمعين.

نسخه:

○ ملی تهران (ش ۳۱۲ع) آغاز و انجام برابر نمونه، تحریر ۱۲۳۸ق، ۲۰۱ برگ، (فهرست ۲۸۳/۷).

۱۹۷. حاشیة شوارق الالهام (عربی)

از: مؤلفی مجهول

آغاز: قوله ليكون المراد من العلم نفس المسائل. اقول ان قيل اذا قدرنا قولنا بامور لم يكن نفس المسائل....
انجام: فتدبر، اقول لعله اشارة الى ان لا يمكن... شرطاً او شرطاً.

(الذريعة ۱۴۴/۶)

نسخه‌ها:

○ وزیری یزد (ش ۲۶۶۸) ۹۲ برگ، (فهرست ۱۳۸۳/۴).
○ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق) (ش ۶۴۸۸)
آغاز و انجام برابر نمونه، تحریر سده سیزدهم، ۱۵۲ برگ،
(فهرست ۲۳۹/۴؛ معجم التراث الکلومی ۳۸/۳ رقم ۴۹۰۲).

سایر شروح تجرید الاعتقاد

۱۹۸. شرح تجرید الاعتقاد

از: فاضل نیشابوری

این شرح در فهرست آستان قدس چنین معرفی شده است:
«شرحی است به ترتیب قال اقول بر امور عامه تجرید العقاید
خواجه نصیر، این نسخه ناقص می باشد و در پشت ورق اول
نسخه نوشته شده: شرح فاضل نیشابوری ولی معلوم نشد
کدام فاضل می باشد»^۱.

گویا این کتاب نسخه دیگری از شرح بهشتی موسوم به تفرید
الاعتماد است که پس از این معرفی می شود.

آغاز: بسمله رتب هذا الكتاب على خمسة مقاصد لما كان من
المقاصد الكلامية التي تتلى عليك اثبات المعاد.

نسخه:

○ آستان قدس رضوی (ش ۲۰۱) بدون نام کاتب، ۹۴۴ ق،
فقط شرح امور عامه را دارد، ۲۹ برگ، (فهرست ۱/۱۴۲،
فهرست الفبایی آستان قدس ۳۲۸).

۱- فهرست آستان قدس، جلد اول، چاپ قدیم ص ۶۰، چاپ جدید ص ۱۴۲.

۱۹۹. تفرید (تعرید) الاعتماد فی شرح تجرید الاعتقاد

از: علاءالدین (شمس الدین) ابوالعلاء محمد بن احمد بهشتی اسفرائینی
بیہقی معروف بہ فخر خراسان (قرن ۷۴۰ ق)^۱

بہشتی شرح تجریدش را بہ صورت مزجی و برای نظام الملة
والدین امیر ابو الرضا شیخ محمد بن امیر منصور ناصر الدین
آقبوقا التبکچی اسفرائینی تألیف نموده و آن را در سال ۷۴۱ در
اسفراین شروع کرده است.

شارح شرح قدیم در مقدمه شرحش از شرح بہشتی یاد کرده
و گوید: و رایت له شرحاً آخر مزجياً لا یتبین المتن مسند و هو
للشیخ شمس الدین محمد الاسفرائینی البیہقی.

شیخ آغا بزرگ در الذریعه این شرح را با عنوان تعرید الاعتماد
ذکر نموده است.^۲

(الذریعه ۳۵۲/۳ و ۲۱۴/۴ و ۱۳۹/۱۳؛ معجم التراث الکلامی ۲۹۰/۲

رقم ۳۸۲۳)

۱. دیگر آثار بہشتی عبارتند از:

۱- رسالہ در جبر و مقابلہ کہ ملک محمد اصفہانی شرحی بر آن نوشته است (مجلس ش
۶۴۰۴/۲)

۲- المآب شرح آداب البحت سمرقندی

۳- رسالہ فی الحساب (مجلس ۵۶۵/۱۹ و ۷۳۶۷/۲۵، الذریعه ۸۶/۵ و ۱۷۶/۱۱،
سپہسالار ۶۱۹/۱ و ۳۱۷/۴؛ دانشگاه ۸۷۴/۴).

برای شرح حال وی رجوع شود بہ: دانشنامہ جهان اسلام، مادہ بہشتی، ج ۴،
ص ۸۲۳ و ۸۲۴؛ فہرست مجلس ۵۶۵/۹.

۲. الذریعه ۲۱۴/۴ و ۱۴۰/۱۳، مجلہ معہد المخطوطات ج ۱، ص ۳۶.

آغاز: الحمد لله فياض الجود وهاب الوجود... اما بعد فيقول
المفتقر الى الله الغنى محمد البهشتى الاسفراينى لما كانت العوارف
الحقيقية هي المعارف... وكان كتاب تجريد الاعتقاد من تصانيف
المولى... نصير الحق و الدين محمد الطوسى ثم المشهدى قدس
الله سره فيها مع غاية صغر حجمه... جامعاً لامهاتها و مهماتها...
لكن هذا الكتاب الذى هو لب الالباب بسبب البيانات المعجزة و
العبارات الموجزة الجارية مجرى الالغاز... صار مما قيل فيه جل
جنابه ان يكون شريعة لكل وارد... و لم يوجد له شرح به ينحل
الفاظه و ينكشف الغازه... القى الله سبحانه الى للعناية الازلية... ان
اشرحه وافياً بجملة هذه الخصائل... و اسميه تفريد الاعتقاد فى
شرح تجريد الاعتقاد... قال اما بعد حمد واجب الوجود... و على
اكرم احبائه لما كان تجريد مسائل الكلام باوجز الكلام و ترتيبه
اياها على ابلغ النظام.

انجام: سؤال: لو شرط الامر بالمعروف بتجويز التأثير و انتفاء
الضرر لما وجب على النبى (ص) امر الكفار بالايمان... جواب:
الكلام فى المعروف الواقع فى الشرع بعد ثبوت الشرع بلغ بطريقته
الخاص لا فى المعروف مطلق و الحمد لله الذى هدانا لهذا و ما كنا
لنهدى لولا ان هدانا الله.

نسخهها:

○ مجلس (ش ٣٨٣٠)، نسخ، باقر بن حيدر بن قاسم جلى،

١٠١٦ق، ٤٤١ صفحه، (فهرست ١٠/١٨٦٦).

○ مجلس (ش ٣٩٦٣)، نسخ، بدون نام كاتب، سده دوازدهم،

۲۹۲ صفحه، (فهرست ۲۱۰۲/۱۰).

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۵۱۰۹)، نسخ، سید هاشم حسینی

تهرانی، ۱۳۸۲ق، (فهرست الفبایی آستان قدس ۶۲۹).

○ کتابخانه مسجد اقصی، قدس (ش ۲۸۵) تحریر سده نهم،

۲۴۵ برگ، (فهرست ۷۷/۲).

تحقیق شود: گویا شرح فاضل نیشابوری نیز همین شرح است.

۲۰۰. تحریر تجرید العقائد

از: حاج محمود بن محمد بن محمود نیریزی شیرازی معروف به محقق

نیریزی (زنده در سال ۹۲۲ق)

نیریزی از شاگردان صدرالدین محمد دشتکی (م ۲۰۳ق)

است و از آثارش چند اثر در دست است بدین ترتیب:

۱ - شرح رساله اثبات الواجب جدید دوانی، دو نسخه از آن در

کتابخانه مجلس به شماره ۱۸۴۱ و ۱۸۴۲ موجود است.

۲ - شرح بخش منطق تجرید که قبلاً معرفی شد.

۳ - تحریر تجرید العقاید

شرح نیریزی بر تجرید همانگونه که نامش حکایت دارد

تحریر و بیان کتاب تجرید است اما نیریزی در بسیاری از

مسائل فلسفی و همچنین در مباحث امامت به بسط و تفصیل

و تحقیقات فلسفی می پردازد.

آغاز: بسمله و ما هو ذاک الشرح المسئل عن الله تعالی ان ینفع

الطلاب و ان یجعل ذخراً لی فی یوم الحساب، المبتدی بانه تعالی

لما اوجب علی کل ما انعم علیه شکره و کان الاقتدار علی تجرید

المائل الكلامية عن الزوائد من النعماء الواطلة الى المصنف اراد ان يفتح كلامه بشكره منعمه فبدأ به و جعله اشارة الى معظم مقاصد متابه التي هي مباحث اثبات الواجب تعالى و صفاته ... و صدرها بكلمة اما و قال اما بعد حمد واجب الوجود .

انجام: قد علم من سيرته عليه السلام انه كان لا يتجسس عن المنكرات بل يسترها و يكره اظهارها و اذ قد وفقني الله تعالى الى هذا المقام و اتمم تحرير مسائل تجريد العقائد في الكلام مشتملاً على حقائق شملتها كتب الاقدمين ... مشحوناً بزوائد لم يطمئنهن الانس و الجان و لم يخطر على قلب بشر الى الان فقد حان ان اسميه بتحرير العقائد المشتمل على زبدة المسائل الكلامية على مذهب الفرقة الناجية من الشيعة الامامية و اختمه بحمد الله الذي هدانا و ما كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله و اصلى على سيد الانبياء و آله ... الى يوم الدين .

نسخه:

○ مجلس (ش ۳۹۶۸) نسخ، آغاز و انجام برابر نمونه، بی کا، قرن ۱۰، ۳۲۴ برگ، ۲۸ سطر (فهرست ۲۱۰۶/۱۰-۲۱۰۹)؛ احوال و آثار خواجه ص ۲۳۰.

۲۰۱. ايضاح مشكلات التوحيد في حل معضلات التجريد

از: شجاع بن علي حسيني (قرن ۱۱ق)

شرحی متوسطی است بر بخش الهیات تجرید و شروح آن، در الذریعه (۱۱۸/۳) از همین مؤلف کتاب البشری فی شرح الهدی الى طریق الصواب را نام می برد که آن را در روز

یک شنبه ۲۵ رمضان ۱۰۰۳ به پایان رسانیده است. که در آن کتاب وعده داده رساله مخصوصی در براهین عقلیه برای عقاید دینیه تألیف نماید که احتمالاً اشاره به کتاب حاضر می باشد.

(الذریعه ۱۱۸/۳ و ۲۰۲/۲۵ و ۴۶/۱ و طبقات اعلام الشیعه، الروضة النضرة ص ۲۵۷). ع

آغاز: بسمله و به نستعین فی التتمیم و علیه التوکل فی موارد التفهیم و مصادر التعلیم احمده حمداً یتوالی بتوالی التحمید... و بعد فیقول... شجاع الحسینی هذه کلمات قد تلبست لباس التسوید... و سميتها بايضاح مشکلات التوحيد فی حل معضلات التجريد و آثرت فيما بين الشروح ما برىء من الجروح و اخترت من المباحث ما هو منزه موضوعها عن الحوادث و بالغت فی التوضیح و التنقیح و وقفت علی الحق الصریح و ما نظرت علی ما قاله الشارحون بل احتبست فی مطاویها عما قاله الجارحون و اشرت الی رد کلامهم.

انجام: وان السحر و الشعبذة لیس ثبوت ما لیس بمعتاد بل معتاد فتامل و الحمد لله رب العالمین.

نسخه:

○ دانشگاه (ش ۴۱۰۰) آغاز و انجام برابر نمونه، دوشنبه ۵ شعبان ۱۰۰۳ ق، صفحه های «۱۸۰-۱۸۱»، (فهرست ۳۰۸۰/۱۳).

۲۰۲. مشارق الالهام فی شرح تجرید الکلام

از: مولی عبدالرزاق بن علی بن حسین لاهیجی (۱۰۷۲)

از این شرح فقط شرح مقصد اول، تألیف شده است.

(الذریعه ۳/۳۵۵ و ۲۱/۳۲ - ۳۳؛ معجم التراث الکلامی ۵/۱۱۲)

رقم ۱۰۷۶۱)

۲۰۳. البراهین القاطعة فی شرح تجرید العقائد الساطعة

از: ملا محمد جعفر بن سیف الدین شریعتمدار استرآبادی (۱۲۶۳ ق).

شرح متوسطی است با عناوین «قال - اقول»، مؤلف در آن سعی

نموده که به مباحث مبدء و معاد بیشتر پردازد و از تفصیل در

مبادی خودداری ورزد. این شرح را مؤلف در وقتی که در

زیارت مرقد مطهر امام رضا (ع) در مشهد مقدس بسر می برده در

روز جمعه ۱۹ جمادی الاول ۱۲۵۴ ق به پایان رسانده است.

مؤلف کتابش را در سه جلد قرار داده است.

(معجم التراث الکلامی ۲/۴۳ رقم ۲۶۸۷؛ الذریعه ۳/۸۳ و ۶/۳۱)

آغاز: الحمد لله الواجب الوجود بالذات الواحد من جميع الجهات

الذی انشأ بقدرته سلسلة الممكنات.

نسخه‌ها:

○ مرعشی (ش ۲/۳۰۷۰) نسخ و نستعلیق، رساله دوم

مجموعه، «۳۵-۴۱۸ پ» ۳۸۷ برگ، (فهرست ۷/۲۹۷).

○ مرعشی (ش ۳۰۷۵) نسخ، بدون تاریخ کتابت، جلد دوم

شامل مباحث الهیات، ۹۵ برگ (فهرست ۷/۳۰۰).

○ مرعشی (ش ۳۰۷۶) نسخ، بدون تاریخ کتابت، شامل

مباحث نبوت، ۶۴ برگ (فهرست ۷/۳۰۰).

○ مرعشی (ش ۳۸۸۶) نسخ، ۱۲۴۸ ق، جلد اول کتاب شامل

- مقدمات کتاب، ۱۶۱ برگ (فهرست ۲۷۰/۱۰).
- مرعشی (ش ۳۸۹۰) نسخ، بدون تاریخ کاتب، شامل مبحث امامت، ۱۳۳ برگ (فهرست ۲۷۳/۱۰).
- مرعشی (ش ۳۸۹۳) نسخ، قاسم بن حاج محمد وزیری، دوشنبه ۱۴ ربیع الثانی ۱۲۵۴ ق، جلد سوم شامل مباحث عدل، ۴۹ برگ (فهرست ۲۷۶/۱۰).
- مرعشی (ش ۴۰۲۴) نسخ، میرزا موسی، چهارشنبه ۱۹ صفر ۱۲۵۶ ق، شامل جلد اول و دوم کتاب، ۳۳۸ برگ (فهرست ۲۹/۱۱).
- مجلس (ش ۴۴۸۰/۲) تحریر ۱۲۵۲ ق، برگهای «۱۸۱۸ ار»، (فهرست ۱۶۱/۱۲).
- دانشگاه (ش ۲۹۸) تحریر ۱۲۶۴ ق، ۷۵۳ برگ، (فهرست ۵۴۵/۳).
- سپهسالار (ش ۱۳۵۲) تحریر ۱۲۵۸ ق، ۵۴۵ صفحه، (فهرست ۲۴۶/۳).
- آستان قدس رضوی (ش ۷۴۶۷) شیخ حسن استرآبادی، تحریر ۱۲۵۶ ق، (فهرست الفبایی آستان قدس ۸۷).
- آستان قدس رضوی (ش ۸۹۸۹) محمد هادی دامغانی، تحریر ۱۳۳۳ ق، (فهرست الفبایی آستان قدس ۸۷).
- ۲۰۴. کشف المرام فی شرح تجرید الکلام**
از: محمد کاظم بن رضا طبری (بعد از ۱۲۵۷ ق)
شرحی است مختصر و کوتاه.

آغاز: سبحان من ظهر الاشياء لکمال وجوده و افاض علينا
سحاب الاثار....

انجام: ما اردنا من الاختصار في كشف عبارة التجريد في علم
الكلام و الحمد لله الموفق لاتمامه كما كان موفق الابتداء و صلى
الله على محمد و آله اجمعين.

نسخه‌ها:

- مجلس (ش ۱/۴۳۴۱) آغاز و انجام برابر نمونه، بخط
مؤلف، ۲۵ جمادی الآخر ۱۲۵۷ ق، برگهای «۱۳ تا ۸۲»، همراه
با کتاب التوحید الحقیقی از همین مؤلف. (فهرست ۱۲/۴۶).
- ملی تهران، (ش ۲۰۰/۶) آغاز و انجام برابر نمونه، بدون نام
کاتب، ۱۲۵۰ ق، ۱۳۰ برگ، (فهرست ۷/۱۷۳).

۲۰۵. شرح تجرید العقائد

از: محمد جعفر بن محمد صفی آباده‌ای اصفهانی (۱۲۸۰ ق)
(اثر آفرینان ۱/۱؛ معجم التراث الکلامی ۴/۴۰، رقم ۷۷۰۹)

۲۰۶. ایضاح المقاصد فی ترجمة تجرید العقاید

از: مؤلفی گمنام (زنده در ۱۲۹۲ ق)

شرحی مزجی است بر تجرید الاعتقاد، مؤلف از دانشمندان
سده سیزدهم هجری بوده و شرحش را در چند جلد تنظیم
نموده است. او در باره شیوه خود در این شرح عنوان نموده که
شرح او نسبت به شروح و حواشی سابق چیز تازه‌ای ندارد و
تنها مزیت آن در تقریر معانی و تهذیب مقاصد و جمع بندی
مطالب به گونه‌ای است که شارحان قبلی بدان توجه نداشته‌اند.

هم اکنون دو جلد از این شرح شناسایی شده که جلد اول از آغاز تا پایان مبحث ماهیت و جلد دوم شامل شرح مقصد دوم جواهر و اعراض است و تألیف این جلد در سال ۱۲۹۲ق پایان یافته است.

آغاز جلد اول: نحمدک یا علیم یا حکیم و نشکرک یا رؤوف یا رحیم.

انجام جلد اول: لم یکن شیئاً من معلوماته قدیمماً ممتنع العدم و قد عرفت ما فيه سابقاً و سیأتی ذلك زیادة الکلام انشاء الله ... الفصل الثانی فی المہیة و لواحقها من الوحدة و الکثرة.

آغاز جلد دوم: اللهم نور بصائرنا بانوار الحقیقة و طهر سرائرنا عن کدورات الجواهر و الاعراض.

انجام جلد دوم: فحصل هناك تأثیر و تأثر آخران علی الوجه المذكور و هكذا يعود الکلام فی ایجاد ذینک الآخرین و يتسلسل. قد تم المجلد الثانی من ایضاح المقاصد.

نسخه‌ها:

- ملی تهران (ش ۳۱۷۷/ع) جلد اول، گویا به خط مؤلف، ۱۲۲ برگ، (فهرست ۲۹۰/۱۴).
- ملی تهران (ش ۳۱۷۸/ع) جلد دوم، گویا به خط مؤلف، ۱۹۱ برگ، (فهرست ۲۹۱/۱۴).

۲۰۷. المفید فی شرح تجرید

از: ابو عمر احمد بن محمد مصری (۷۵۷ق)

(کشف الظنون ۳۵۱/۱)

نسخه:

○ آستان قدس رضوی (ش ۹۱۵) بدون تاریخ کاتب، بدون نام کاتب.

۲۰۸. شرح تجرید الاعتقاد (عربی)

از: مولی بلال شاخنی قائمی

(الذریعه ۳/۳۵۵ و ۱۳/۱۳۹)

۲۰۹. تسدید النقائد فی شرح تجرید العقائد (عربی)

از: قوام الدین یوسف شیرازی بن حسن معروف به قاضی بغداد (۹۲۲ق)

(کشف الظنون ۱/۳۵۱؛ هدیه العارفين ۲/۵۶۳؛ احیاء الدائر ص ۲۷۷)

۲۱۰. شرح تجرید الاعتقاد (عربی)

از: اکمل الدین محمد بن شمس الدین محمد بن محمود بابر تی حنفی (۷۸۶ق)

شرحی است با عناوین «قوله - قوله».

(کشف الظنون ۱/۳۵۱)

۲۱۱. شرح تجرید الاعتقاد (عربی)

از: احمد بن محمد بن علی حداد معروف به باروگر تبینی عاملی (قرن ۹ق)

این در ذیحجه ۸۴۹ پایان یافته است.

(کشف الظنون ۱/۳۵۱)

۲۱۲. شرح تجرید الاعتقاد (عربی)

از: خضر شاه بن عبد اللطیف منتشوی رومی حنفی (۸۵۳ق)

(کشف الظنون ۱/۳۵۱؛ هدیه العارفين ۱/۳۴۶)

۲۱۳. شرح تجرید العقائد (عربی)

از: مولی حسین یزدی ندوشنی از شاگردان شیخ بهایی (قرن ۱۱ق)

(ریاض العلماء ۲/۱۹۶ و ۲/۴۵۲)

(عربی)

۲۱۴. شرح تجرید العقائد

از: محمد بن صالح حریوة سماوی صنعانی (۱۲۴۱ق)

(مؤلفات الزیدیه ۱۴۴/۲؛ معجم التراث الکلامی ۴۱/۴ رقم ۷۷۱۶)

(عربی)

۲۱۵. الدرالنضید فی شرح التجرید

از: سید ابو تراب بن ابی القاسم موسوی خوانساری نجفی (۱۳۴۶ق)

(الذریعه ۸۰/۸ و ۲۹۴/۲۶ با عنوان «الدرالفرد»)

(عربی)

۲۱۶. مجمع الفوائد

از: محمد تقی بن حسن طهر حسینی استرآبادی

(الذریعه ۴۰/۲۰)

(عربی)

۲۱۷. التحریر فی شرح التجرید

از: سید محمد تقی بن میر محمد تقی حسینی قزوینی (۱۲۷۰ق)

(معجم التراث الکلامی ۱۶۸/۲ رقم ۳۲۵۸)

نسخه:

○ آستان قدس رضوی (ش ۹۷۹) تحریر ۱۲۲۵ق، (فهرست

دو کتابخانه مشهد ۱۰۶۴/۲).

(عربی)

۲۱۸. القول السدید فی شرح التجرید

از: سید محمد بن مهدی شیرازی (معاصر)

چاپ:

* عراق، کربلاء، ۱۳۸۹ق، ۳۱۸ص.

(الذریعه ۲۱۰/۱۳)

شرح فارسی تجرید الاعتقاد

۲۱۹. تحفه شاهی و عطیة الهی (فارسی)

از: مولی زین الدین علی بن عبدالله بدخشی^۱

ترجمه و شرحی است بر مقصد سوم تجرید الاعتقاد، که برای سلطان محمد قطب شاه تألیف و در جمادی الثانی ۱۰۲۳ ق آن را به پایان رسانیده است. این شرح در هندوستان به چاپ رسیده است.

(الذریعه ۳/۳۵۴ و ۴۴۳ و ۱۳/۱۳۹، فهرست نسخه‌های خطی فارسی، منزوی ۲/۷۵۴ و ۸۰۷؛ معجم التراث الکلامی ۲/۱۱۸ رقم ۳۳۴۴ و ۴۰/۴ رقم ۷۷۰۷ با عنوان «شرح تجرید»)

آغاز: شکر و سپاس پادشاهی را سزد و حمد و ثنای بی قیاس
خالقی را رسد....

انجام: واگریابند در اصلاح کوشند... و صل علیه بدوام
ارضک و سمائک.

۱. برای شرح حال مؤلف ر.ک: طبقات اعلام شیعه قرن ۱۱، ص ۳۷۸.

نسخه‌ها:

- مرعشی (ش ۲۶۵۵) آغاز و انجام برابر نمونه، نسخ، عباس بن نجفعلی قمی، ۱۲۴۴ق، ۱۹۰ برگ، (فهرست ۲۳۵/۸).
- مرعشی (ش ۱۰۷۲۸) تحریر ۱۰۷۱ق، ۱۶۳ برگ، (فهرست ۱۶۷/۲۷).
- دانشگاه تهران (ش ۳۴۸) ۱۷۹ برگ، (فهرست ۵۶۱/۳).
- مجلس (ش ۲۰۵۸) تحریر ۱۲۰۷ق، ۲۴۲ صفحه، (فهرست ۵۴/۶).

۲۲۰. شرح تجرید الاعتقاد (فارسی)

از: شریف میرزا عمادالدین محمودبن میرزا مسعود سمنانی
(قرن ۱۰۶۸ق)

مؤلف زمانی صدراعظم در برهانپور هند ملقب به دارالسرور بوده، و شرح حاضر را در روز شنبه ۲۱ ربیع الثانی ۱۰۶۸ق در همان شهر تألیف نموده است.

(الذریعه ۳۵۵/۳ و ۱۴۰/۱۳)

۲۲۱. شرح تجرید الاعتقاد (فارسی)

از: شیخ عبدالله بن محمد کاظم تبریزی اصفهانی (زنده در ۱۱۲۶ق)
شرح مزجی و توضیح نیکویی است که فقط جلد اول آن که مشتمل بر مباحث جوهر می باشد در دست است و این بخش را مؤلف در روز شنبه ششم ذی القعدة ۱۱۲۶ق در نجف اشرف مسجد شیخ طوسی به پایان رسانده است.

نسخه:

○ مرعشی (ش ۷۳۱۲/۴) از آغاز افتادگی دارد، شامل جلد اول: مباحث جواهر، دستخط مؤلف، برگهای «۱۳۹-۱۸۳»، (فهرست ۱۰۳/۱۹).

(فارسی)

۲۲۲. علاقة التجريد

از: محمد اشرف بن سید عبدالحسیب بن احمد بن زین العابدین علوی

عاملی (م ۱۱۲۱)

(الذریعه ۳۵۵/۳ و ۱۳۶/۱۳ و ۳۱۰/۱۵؛ فهرست کتب خطی

کتابخانه‌های اصفهان ۱۵۸ - ۱۶۹)

آغاز: حمد مر خدای را که تجرید علایق جسمانیه و تهذیب

اخلاق ایمانیه را صراط المستقیم ابواب جنان و سواد العین

بصیرت اعیان اهل جنان.

انجام: من ابتلی بشیء من هذه القاذورات فلیسترها بسترالله و

ایضاً سیرت آن حضرت چنین بوده.

نسخه‌ها:

○ مرعشی (ش ۶۵۲۲) نسخ، ۳۵۷ برگ، (فهرست ۱۰۲/۱۷).

○ دانشگاه تهران (ش ۵۷۸۷) حسن بن عزالدین بن خلیفه

حسنی حلی، تحریر سده یازدهم، ۱۸۵ برگ، (فهرست

۹۱/۱۶).

○ دانشگاه تهران (ش ۲۵۵) تحریر سده دوازدهم، ۱۳۲ برگ،

(فهرست ۵۹۶/۳-۵۹۷).

○ دانشگاه تهران (فیلم ۳۴۴۶) (فهرست ۶ میکرو فیلم‌های

دانشگاه تهران ۱۴۵/۲).

○ دانشکده الهیات تهران (ش ۱۵۰ ج) تحریر ۱۲۲۱ ق، ۲۸۹ برگ، (فهرست ۹۶).

○ کتابخانه آیه الله محمد علی روضاتی، اصفهان (فهرست کتب خطی کتابخانه‌های اصفهان ص ۱۵۸).
○ کتابخانه نفیسی، تهران (ش ۲۸۷).

۲۲۳. شرح تجرید الاعتقاد (فارسی)

از: محمد بن سلیمان تنکابنی صاحب قصص العلماء (۱۳۰۲ ق)

(الذریعه ۳/۳۵۵ و ۱۳/۱۳۸؛ معجم التراث الکلامی ۴/۴۰ رقم ۷۷۱۱؛

فهرست نسخه‌های خطی فارسی، منزوی ۲/۸۰۶)

نسخه:

○ دانشگاه (ش ۱۲۴۸) ۱۸۴ برگ، همراه با هدایه الشهادة از

همو (فهرست ۷/۲۷۳۹).

۲۲۴. شرح تجرید الاعتقاد (فارسی)

از: محی الدین بن عبدالله بن حسن مامقانی (متولد ۱۳۴۰ ق)

(ماضی النجف ۳/۲۹۵؛ معجم التراث الکلامی ۴/۴۰ رقم ۷۷۱۳)

۲۲۵. طریق الرشاد (فارسی)

از: حیدر علی خان برومند اصفهانی (۱۴۱۷ ق)

جلد اول این ترجمه و شرح تا پایان بحث امکان استعدادی،

در زمان حیات مؤلف به چاپ رسیده است.

۲۲۶. شرح جامع تجرید الاعتقاد (فارسی)

از: احمد امینی نجفی (معاصر)

چاپ:

قم، شهریور ۱۳۶۹ ش، شش جلد، نشر مرتضی.

(فارسی)

۲۲۷. حاشیه شرح تجرید

از: امیر عبدالحی بن عبدالوهاب حسینی استرآبادی (قرن ۱۰ ق)

در فهرست چهار کتابخانه مشهد ص ۲۷۰ رساله اول مجموعه
۱۰۶۰، حاشیه‌ای بر شرح تجرید از امیر عبدالحی استرآبادی
با این آغاز «قوله فی الحاشیه قیل لم یرد معیناً نقول مراده
بالزیادة فی الجملة»^۱ معرفی شده است.^۲

پس از آن در فهرست کتابخانه گوهرشاد ج ۳ ص ۱۴۵۲ عنوان
شده که رساله اول مجموعه (ش ۱۰۶۰) دو برگ از حاشیه
قدیم دوانی است و پس از آن حاشیه شرح هدایة الحکمة امیر
عبدالحی استرآبادی واقع شده است. که صحیح همین است،
بنابر این امیر عبدالحی حاشیه بر تجرید ندارد بلکه حاشیه
وی حاشیه بر شرح هدایه است.

۱- این عبارت آغاز حاشیه قدیم دوانی است.

۲- در معجم التراث الکلامی ۳۰/۳، رقم ۴۸۶۵ نیز این مطلب به نقل از فهرست چهار
کتابخانه مشهد تکرار شده است.

شرح ناشناخته

۲۲۸. شرح تجرید الاعتقاد (عربی)

از: مؤلف ناشناخته

شارح از علمای شیعه بوده و شرحش را مفصل نگاشته است.

نسخه:

○ دانشگاه (ش ۹۰۴۴) بدون نام کاتب، قرن چهاردهم، فقط

باب امامت را دارد، «ص ۱-۵۰» ۲۲ برگ (فهرست ۲۸۰/۱۷).

۲۲۹. شرح تجرید الاعتقاد (عربی)

از: احمد

شرحی است به «قال - اقول» و کاتب در صدر نسخه نوشته

است: «شرح احمد».

نسخه:

○ آستان قدس رضوی (ش ۹۱۵) از آغاز و انجام افتادگی دارد

و از فصل دوم مقصد دوم (مبحث اجسام تا اواخر شرح

مقصد سوم در الهیات را شامل است، نسخ، ۸۷ برگ

(فهرست ۱۷۰/۴).

(عربی)

۲۳۰. شرح تجرید الاعتقاد

از: مؤلف ناشناخته

آغاز: المقصد الثانی فی الجواهر و الاعراض انما اورد الجواهر و
الاعراض فی مقصد واحد.

نسخه:

○ نمازی، خوی (ش ۱۵۵) مقصد جواهر و اعراض.

(عربی)

۲۳۱. شرح تجرید الاعتقاد

از: مؤلف ناشناخته

نسخه:

○ چستربیتی، دبلن، ایرلند (ش ۴۲۷۹) تحریر ۶۹۰ ق، ۲۶۴
برگ، (فهرست ۷۰۸/۲).

(عربی)

۲۳۲. شرح تجرید الاعتقاد

از: مؤلف ناشناخته

شرحی است از یکی از عالمان شیعی.

نسخه:

○ دانشگاه تهران (ش ۹۰۴۴) از آغاز و انجام افتادگی دارد،
مبحث امامت، تحریر سده دوازدهم، ۲۸ برگ، (فهرست
۲۸۰/۱۷).

(عربی)

۲۳۳. شرح تجرید الاعتقاد

از: مؤلف ناشناخته

نسخه:

○ ملک تهران (ش ۱۵۸۱) تحریر ۱۱۷۷ ق، (فهرست ۲۶۴/۹).

(عربی)

۲۳۴. شرح تجرید الاعتقاد

از: مؤلف ناشناخته

نسخه:

○ ملی فارس، شیراز (ش ۵۱/۶۰۱ ت) تحریر ۱۲۳۱ ق، ۶۲

برگ، (فهرست ۱۹۲/۲).

(عربی)

۲۳۵. شرح تجرید الاعتقاد

از: مؤلف ناشناخته

نسخه:

○ کتابخانه دکتر فیاض، تهران (ش ۱۶۶) تحریر ۱۲۴۴ ق،

(نشریه نسخه‌های خطی ۶۹۷/۷).

حواشی ناشناخته

۲۳۶. حاشیه شرح تجرید

از: مجهول

چند حاشیه که در فهرس با عنوان حاشیه شرح تجرید ذکر شده و معلوم نشده که حاشیه بر کدام شرح است و مؤلف آنها کیست.

نسخه‌ها:

○ آستان معصومیه قم (ش ۷۵۱) ۳۲۶ برگ، (فهرست ۳۸۱/۲؛

معجم التراث الکلامی ۳/۳۲، رقم ۴۸۸۰).

○ آستان معصومیه قم (ش ۱۶۷/۴-۵۸۷۱) تحریر سده

یازدهم، ۸۲ برگ، (فهرست دانش پژوه ۱۰۹؛ معجم التراث

الکلامی ۳/۶۵، رقم ۵۰۳۸).

○ دانشگاه تهران (ش ۴۸۱۱/۲) تحریر سده سیزدهم یا

دوازدهم، «برگ ۷۰ پ - ۲۶۳ پ» (فهرست ۳۸۴۷/۱۴؛ معجم

التراث الکلامی ۳/۳۲، رقم ۴۸۷۴).

○ دانشگاه تهران (ش ۷۰۵۶) آغاز ذکر نشده، انجام: فلیم ان

لا يقدر العقل على تعقلها هذا خلف هذا ما تيسر في الابحاث

المتعلقة بمباحث الامور العامة و الحمد لله مفيض الخير و اسأل الله

التوفیق باتمام ما فی الكتاب و الصلاة علی من اوتی الحکمة
و فصل الخطاب، شمس بن حاجی محمد شریف دامغانی،
روز آدینه رمضان ۱۰۶۳ق در اصفهان، ۱۱۸ برگ، (فهرست
۴۴۰/۱۶؛ معجم التراث الکلامی ۳/۳۰، رقم ۴۸۶۶).

○ دانشگاه صلاح الدین (ش ۹۵) تحریر ۱۲۴۹ق، ۳۴۳
○ آستان قدس رضوی (ش ۹۷۱۸) تحریر ۱۲۵۶ق، (فهرست
القبایی آستان قدس ۱۹۷؛ معجم التراث الکلامی ۳/۵۲، رقم
۴۹۷۶/۱).

○ آستان قدس رضوی (ش ۴۴۵) (فهرست القبایی آستان
قدس ۱۹۷؛ معجم التراث الکلامی ۳/۵۲، رقم ۴۹۷۶/۴).

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۰۰) (فهرست القبایی آستان
قدس ۱۹۷؛ معجم التراث الکلامی ۳/۵۲، رقم ۴۹۷۶/۶).

○ آستان قدس رضوی (ش ۱۳۲۵۴) (فهرست القبایی آستان
قدس ۱۹۷؛ معجم التراث الکلامی ۳/۵۲، رقم ۴۹۷۶/۷).

○ دانشکده هیات تهران (ش ۲۰۱/۳) تحریر سده سیزدهم،
«برگ ۸۹ پ - ۱۰۹ پ» (فهرست ۱۸۲/۱؛ معجم التراث
الکلامی ۳/۳۰، رقم ۴۸۶۲).

○ گوهر شاد مشهد (ش ۷۸۹) تحریر سده یازدهم، (فهرست
۸۹۹/۲؛ معجم التراث الکلامی ۳/۳۳، رقم ۴۸۸۱).

○ گوهر شاد (ش ۱۶۲۷/۲) از آغاز و انجام افتادگی دارد،
تحریر سده یازدهم، با حواشی با امضای «منه مد ظله العالی»،
(فهرست چهار کتابخانه مشهد ۱/۲۶۳).

○ مسجد گوهرشاد مشهد، (ش ۱۶۴۳) آغاز: بسمله هو
 الحکیم المفیض للخیرات و مبدع الکمالات و مرسل الانبیاء الی
 الخلاق و معلم الاولیاء بالحقایق بنوره ظهور الاشیاء و بوجوده
 بقاء الاعیان، سبحانک ما اعظم شأنک حمک بذاتک و صلواتک
 لسید انبیائک و اعز اولیائک... قال المصنف قد سره اما بعد انما
 غیر الاسلوب و خالف جمهور المصنفین حیث کان دابهم، انجام:
 و ما قیل من ان المادة العقلية مأخوذة... المراد من الاخذ ههنا
 الانتزاع... و يكون ظرف وجوده الخارج و الجنس هو اللابشرط،
 سده یازدهم، بدون تاریخ کاتب. (فهرست چهار کتابخانه
 مشهد ۲۷۰).

○ مجلس (ش ۴۵۳۶/۳) تحریر ۱۰۵۱ اق، «برگ ۱۰۱-پ ۱۷۷-پ»
 (فهرست ۲۱۱/۱۲؛ معجم التراث الکلامی ۳/۳۰، رقم ۴۸۶۳).

○ مجلس (ش ۴۹۹۷) ۲۹۰ برگ (فهرست ۲۸۸/۱۴؛ معجم
 التراث الکلامی ۳/۳۱، رقم ۴۸۷۰).

○ مدرسه حجتیه قم (ش ۷۱۲) تحریر ۱۰۵۸ (فهرست ۴۸؛
 معجم التراث الکلامی ۳/۴۴، رقم ۴۹۳۳).

○ مدرسه غرب همدان (ش ۷۶۴) (فهرست ۱۰۴؛ معجم
 التراث الکلامی ۳/۳۰، رقم ۴۸۶۵).

○ مدرسه غرب همدان (ش ۱۰۳۳۴) (فهرست ۱۰۵؛ معجم
 التراث الکلامی ۳/۴۷، رقم ۴۹۵۴).

○ مدرسه غرب همدان (ش ۶۵۴) (فهرست ۱۰۴؛ معجم
 التراث الکلامی ۳/۳۰، رقم ۴۸۶۷).

- مدرسه غرب همدان (ش ۱۰۳۳/۱) برگ «۲-۱۷۶»
(فهرست ۴۴۷؛ معجم التراث الکلامی ۳۲/۳، رقم ۴۸۷۹).
- مدرسه مروی تهران (ش ۸۳۰/۳) تحریر سده یازدهم،
(فهرست ۳۱۲؛ معجم التراث الکلامی ۳۰/۳، رقم ۴۸۶۸).
- مدرسه مروی تهران (ش ۸۳۰/۲) (فهرست ۳۱۲؛ معجم
التراث الکلامی ۴۷/۳، رقم ۴۴۹۵۲).
- مدرسه مروی تهران (ش ۷۵۳/۲) (فهرست ۳۱۲؛ معجم
التراث الکلامی ۴۷/۳، رقم ۴۹۵۱).
- مدرسه نواب مشهد (ش ۶۰/۱۶ حکمت) تحریر ۱۰۶۹ق،
(فهرست دو کتابخانه مشهد ۵۱۶/۲؛ معجم التراث الکلامی
۳۲/۳، رقم ۴۸۷۸/۱).
- مدرسه نواب مشهد (ش ۶۱ حکمت) تحریر سده دهم،
(فهرست دو کتابخانه مشهد ۵۰۵/۲؛ معجم التراث الکلامی
۳۲/۳، رقم ۴۸۷۸/۲).
- مرعشی (ش ۶۰۸۶/۱) آغاز: قول الشارح ای شامله للمجرد و
المادی و مقابلاتها اقول یحتمل أن یكون مقابلاتها معطوفاً علی
قوله الشامله، تحریر سده یازدهم، «برگ اپ - ۷۰» (فهرست
۹۳/۱۶؛ معجم التراث الکلامی ۳۰/۳، رقم ۴۸۶۴ و ۴۸۷۱).
- مسجد اعظم قم (ش ۳۷۲۴) تحریر ۱۲۲۸ق، از آغاز افتادگی
دارد. (فهرست ۱۳۷؛ معجم التراث الکلامی ۳۰/۳، رقم ۴۸۶۹).
- ملک تهران (ش ۵۸۱۴) تحریر سده دهم، ۳۷ برگ،
(فهرست ۱۶۷/۱؛ معجم التراث الکلامی ۳۲/۳، رقم ۴۸۷۷).

چند حاشیہ بر شروح نامعلوم

چند حاشیہ کہ معلوم نیست بر کدام شرح نوشته شده‌اند:

۲۳۷. حاشیہ شرح تجرید

از: محمد غروی (متولد ۱۳۴۵ق)

(معجم التراث الکلامی ۴۸/۳، رقم ۴۹۵۶)

۲۳۸. تعلیقہ علی شرح التجرید (عربی)

از: سید حسین بن محمد تقی بن حسن بحر العلوم طباطبایی (متولد

۱۳۴۸ق - ...)

(المنتخب من اعلام الفكر و الادب ص ۱۳۵؛ معجم التراث الکلامی

۲۸۶/۲ رقم ۳۷۹۹)

۲۳۹. التعلیقات علی الامور العامة فی شرح التجرید (عربی)

از: محمد علی بن ابی طالب حزین لاهیجی اصفهانی (۱۱۸۱ق)

(الذریعہ ۱۰۸/۷؛ کتابشناسی حزین لاهیجی ص ۹۳؛ معجم التراث

الکلامی ۲۸۲/۲ رقم ۳۷۸۱)

پایان

فہرست مؤلفین^۱

۲۰۵	آبادہای اصفہانی، محمد جعفر بن محمد صفی
۴۱	ابن بردعی، محمد بن محمد
۵۱	ابن جنائی، علی بن امر اللہ
۳۶	ابن معید
۲۲۹	احمد
۴۸	اخوین، محیی الدین محمد بن قاسم
۱۲	ارجستانی گیلانی اصفہانی، حمزہ (۱۳۴ق)
۱۴۰	اردبیلی، احمد بن محمد، مقدس اردبیلی
۱۲۷، ۱۰۴	اردکانی یزدی، احمد
۱۵۲	استرآبادی، شمس الدین محمد
۷۷	استرآبادی صدری، جلال الدین
۲۲۷	استرآبادی، عبد الحی بن عبدالوہاب
۲۱۶	استرآبادی، محمد تقی بن حسن طہر
۱۸۹، ۱۲۹	اصفہانی، اسماعیل بن سمیع، واحد العین
۳۰	اصفہانی، شمس الدین محمود بن عبدالرحمن
۱۱۳	اصفہانی، محمد اسماعیل
۱۱۶	اصفہانی، محمد قاسم بن محمد صالح
۸۰	افندی تبریزی، عبداللہ بن عیسی
۱۴۳	الہی اردبیلی، کمال الدین حسین بن عبدالحق
۲۲۶	امینی نجفی، احمد

۱. این فہرست و فہارس پس از آن بر اساس شماره مسلسل عنوان کتابها تنظیم شده است.

- ۲۱۰ بابر تی حنفی: محمد بن شمس الدین محمد
- ۱۶۵، ۷۴ باغنوی شیرازی، میرزا جان حبیب الله بن عبدالله
- ۶۴ بحر آبادی، غیاث الدین محمد بن یوسف
- ۲۳۸ بحر العلوم، حسین بن محمد تقی طباطبائی
- ۶۱ بحرانی، ناصر بن عبدالحسن
- ۲۱۹ بدخشی، زین الدین علی بن عبدالله
- ۲۲۵ برومند اصفهانی، حیدر علی خان
- ۲۵ بشیر حسین بن صادق پاکستانی نجفی
- ۱۹۹ بهشتی اسفرائینی، ابو العلاء محمد بن احمد
- ۲۲۱ تبریزی اصفهانی، عبدالله بن محمد کاظم
- ۵۹ ترکه اصفهانی، افضل محمد صدر
- ۱۰۵ تنکابنی، حسین بن ابراهیم
- ۲۲۳، ۱۵۷ تنکابنی، محمد بن سلیمان
- ۵۰ توقاتی، حسام الدین حسین بن عبدالرحمن
- ۳۱ جرجانی، سید شریف علی بن محمد
- ۶۹ جمال الدین محمود بن یعقوب شیرازی
- ۷۵ چلبی، کمال الدین حسین بن علی
- ۱۹۴ چهاردهی، محمد نصیر بن زین العابدین
- ۱۷۰ حافظ الدین محمد بن احمد عجم
- ۲۳۹ حزین لاهیجی، محمد علی بن ابی طالب
- ۲۲ حسن زاده آملی
- ۲۳ حسینی تهرانی، هاشم بن مهدی
- ۱۵۰ حسینی، فضل الله بن محمد
- ۱۷۵ حسینی مرعشی، اسدالله
- ۱۴۱ خاتون آبادی، محمد حسین بن محمد صالح
- ۵۳ خضر بن عبدالکریم
- ۵۴ خضر بیک بن قاضی جلال الدین رومی
- ۲۱۲ خضر شاه بن عبد اللطیف منتشوی رومی
- ۳۴ خطیب زاده، محمد بن ابراهیم

- ۹۹، ۹۸ خفری، شمس الدین محمد بن احمد
- ۱۰۶ خلخالی، حسین بن حسن حسینی
- ۱۰۱ خواجهوی مازندرانی، محمد اسماعیل
- ۱۲۳ خوانساری، آقا جمال الدین محمد بن حسین
- ۲۱۵ خوانساری، ابو تراب بن ابی القاسم
- ۸۳ خوانساری، حسین بن جمال الدین محمد
- ۷۱ خوانساری، حیدر بن محمد خوانساری (۱۰۵۰ق)
- ۱۱۱ خوانساری، رضی الدین محمد بن حسین
- ۱۷۶ خوبی نجفی، محمد تقی بن اسدالله
- ۳۹ خیالی، احمد بن موسی
- ۹۵، ۹۲، ۳۲، ۲ دشتکی امیر سید صدرالدین محمد
- ۹۸، ۹۳ دشتکی شیرازی، غیاث الدین منصور
- ۱۵۸ دشتکی شیرازی، نظام الدین احمد بن منصور
- ۹۶، ۹۴، ۶۸، ۶۲، ۱۰ دوانی، جلال الدین محمد بن اسعد
- ۱۴۲ رستمدراری، محمد
- ۲۰ رضوی قمی، ابوالقاسم بن حسین
- ۷۳، ۷۲ رضوی، محمد باقر بن معز الدین حسنی
- ۱۹۵، ۱۷۳ رفیعی قزوینی، ابو الحسن بن ابراهیم
- ۲۴ روضاتی، محمد هاشم بن جلال الدین
- ۴۷ زلف نگار، محمد بن عبدالکریم
- ۱۹۱ زنوزی، علی بن عبد الله
- ۱۲۴ سبزواری، هادی بن مهدی
- ۴۶ سپاهی زاده، محمد
- ۱۰۷، ۷۶ سلطان العلما مرعشی، حسین، خلیفه سلطان
- ۱۵۳ سماکی استرآبادی، فخرالدین محمد بن حسین
- ۲۲۰ سمنانی، عمادالدین محمود بن مسعود
- ۸۱ شاه فتح الله بن حبیب الله شیرازی
- ۷۰ شاه قوام الدین حمزه نسابه شیرازی
- ۴۰ شاه محمد بن حرم

- ۳۳..... شجاع الدین الیاس رومی
- ۵۵..... شجاع الدین کوسج
- ۲۰۱..... شجاع بن علی حسینی
- ۲۰۳، ۱۳..... شریعتمدار استرآبادی، محمد جعفر (۱۲۶۳ ق)
- ۲۸..... شعرانی، ابو الحسن
- ۱۰۹..... شمس کشمیری، شمس الدین محمد
- ۱۰۸، ۸۴..... شمس گیلانی، شمس الدین محمد
- ۱۶۸، ۱۶۲، ۸۸..... شوشتری، شهید قاضی نورالله مرعشی
- ۵۶..... شیخی، سلیمان بن منصور طوسی
- ۱۰۰..... شیرازی، ابراهیم بن صدرالدین محمد
- ۱۹۲..... شیرازی، علی اکبر بن علی خراسانی
- ۲۰۹..... شیرازی، قوام الدین یوسف بن حسن، قاضی بغداد
- ۲۱۸..... شیرازی، محمد بن مهدی
- ۱۶۱..... شیروانی، محمد بن حسن
- ۱۱۷، ۸۵، ۵۸..... شیروانی، محمد بن حسن، مدقق
- ۲۱۴..... صنعانی، محمد بن صالح حریوة سماوی
- ۴۲، ۳۷..... طاش کبری زاده، احمد بن مصطفی
- ۳۸..... طالشی جیلی، احمد
- ۱۴۹..... طباطبائی قهپایی، امیر فیض الله
- ۴..... طبرسی کلاردشتی، محمد طاهر
- ۲۰۴..... طبری، محمد کاظم بن رضا
- ۲۱۱..... عاملی تبینی، احمد بن محمد، باروگر
- ۱۱۹..... عبدالباقی بن محمد حسین
- ۴۵..... عبدالغنی بن امیر شاه بن محمود
- ۳۵..... عجم سنان، سنان الدین یوسف
- ۸۲..... عطاالله گیلانی رودسری بن محمد سعید
- ۱۹، ۳..... علامه حلی، حسن بن یوسف بن مطهر
- ۹..... علوی، رکن الدین ابو محمد حسن بن محمد بن شرفشاه
- ۱۳۷، ۱۳۶، ۱۳۵، ۱۳۴، ۱۳۳، ۱۳۲، ۱۳۱..... علوی عاملی، احمد بن زین العابدین

- ۲۲۲ علوی، محمد اشرف بن عبدالحسیب
- ۲۳۷ غروی، محمد
- ۵۲ غزالی زادہ، عبدالرحمن
- ۱۹۸ فاضل نیشابوری
- ۱۷۴ فسائی، ابو الحسن خان مجتہد
- ۱۷۲، ۱۲۰ فسائی شیرازی، محمد مسیح بن اسماعیل فدشکوی
- ۱۶۷ فناری، حسن بن محمد چلبی مشہور
- ۱۲۲ فندرسکی، ابو طالب
- ۱۵۹ قائنی اصفہانی، سلطان العلماء محمد
- ۲۰۸ قائنی، بلال شاخنی
- ۴۴ قاضی زادہ، احمد بن محمود
- ۱۴۴ قاضی زادہ کرہرودی، علاء الدین عبدالخالق
- ۱۱۰ قزوینی، رضی الدین محمد بن حسن
- ۲۱۷، ۸ قزوینی، محمد تقی بن محمد تقی
- ۸۷ قزوینی، محمد معصوم بن حسین
- ۱۱۸ قزوینی، محمد معصوم بن فصیح حسینی
- ۱۲۱ قمی، محمد بن رضا
- ۶۷ قوشچی، علاء الدین علی بن محمد
- ۱۳۰ کاشانی، ابو عبدالله محمد بن محمد زمان
- ۱۳۸ گلپایگانی، ابو القاسم بن محمد
- ۱۶۰ گلپایگانی، مهدی بن کریم
- ۱۱۵، ۷۸ گیلانی، عبدالغفار بن محمد بن یحیی
- ۱۴۸ گیلانی، عطا اللہ
- ۱۵۱ گیلانی، قاسم بن عزیز الدین شریف
- ۹۰، ۶۳ لاری، کمال الدین حسین بن محمد
- ۸۹ لاری، مصلح الدین محمد عبادی
- ۲۰۲، ۱۸۶، ۱۴۶، ۱۱۲ لاهیجی، عبدالرزاق بن علی، فیاض
- ۱۴ لاهیجی، علی نعمحالی حوسہ دہی
- ۱۳۹ لاهیجی، محمد جعفر بن محمد صادق

- ۲۲۴ مامقانی، محی الدین بن عبدالله
- ۲۱ محدث همدانی، عبدالرزاق بن علی رضا
- ۱۶۹ محمد بن الحاج حسن
- ۲۹ محمدی قوچانی، علی
- ۱۹۳ مدرس رضوی، عبدالرحمن بن نصر الله
- ۸۶ مشهدی، معز الدین بن فخر الدین
- ۲۰۷ مصری، ابو عمر احمد بن محمد
- ۴۹ مغلوی وفائی، محمد بن محمود
- ۱۷۱، ۱۱ ملاصدرا شیرازی، محمد بن ابراهیم
- ۱۸۷ منشی کرمانی، محمد حسین بن محمد کاظم
- ۲۶ موسوی زنجانی، ابراهیم بن ساجد
- ۱۲۸ موسوی، محمد بن فتح الله
- ۱۱۴ موسوی، میرک موسی
- ۱۵ مهدی بن عبد الشیرازی رومی مدرس حنفی
- ۱۰۲ میر داماد حسینی استرآبادی، محمد باقر
- ۱۶ نائینی، محمد رضا بن حیدر
- ۴۳ نحاس دمشقی، محیی الدین احمد بن ابراهیم
- ۱۶۶ نخجوانی، عبدالله، میر مرتاض
- ۶۰ نصیر الدین کاشی حلی، علی بن محمد
- ۱۹۰، ۱۲۵ نوری، علی بن جمشید
- ۲۰۰، ۵ نیریزی شیرازی، محمود بن محمد
- ۱۰۳ وحید بهبهانی، محمد باقر بن محمد اکمل
- ۱۲۶ هرندی، محمد بن محمد علی
- ۱۸۸ هزار جریبی، محمد علی بن محمد باقر
- ۱۹۶ همدانی، رضا، حاشیه نگار
- ۱۶۴ همدانی، ظهیر الدین ابراهیم بن قوام الدین حسین
- ۱۴۷، ۷۹ یزدی شاه آبادی، شهاب الدین عبدالله
- ۲۱۳ یزدی ندوشنی، حسین

فہرست کتابها

- اثبات اللہ ، سماکی ۱۵۵
- ایضاح مشکلات التوحید فی حل معضلات التجرید ۲۰۱
- ایضاح المقاصد فی ترجمة تجرید العقاید،؟ ۲۰۶
- البراهین القاطعة فی شرح تجرید العقائد الساطعة ۲۰۳
- تجرید الاعتقاد، خواجه نصیر ۶
- تجرید الغواشی و تشییدات الحواشی، دشتکی ۹۷
- تجرید المنطق، خواجه نصیر ۱
- تحریر تجرید العقائد، نیریزی ۲۰۰
- التحریر فی شرح التجرید، قزوینی ۲۱۷
- تحفہ شاہی و عطیہ الہی، بدخشی ۲۱۹
- تحقیق التجرید، لاری ۶۳
- ترجمہ و شرح کشف المراد، شعرانی ۲۸
- ترجمہ و شرح کشف المراد، محمدی قوچانی ۲۹
- ترجمہ منظوم، از؟ ۷
- تسدید القواعد فی شرح تجرید العقائد، اصفہانی ۳۰
- تسدید النقائد فی شرح تجرید العقائد، شیرازی ۲۰۹
- التعلیقات علی الامور العامة فی شرح التجرید، حزین ۲۳۹
- التعلیقات علی کشف المراد، حسن زاده آملی ۲۲
- تعلیقة علی التجرید، مدرس حنفی ۱۵

- ۲۳۸ تعلیقه علی شرح التجرید ، حسین بحر العلوم
- ۲۵ تعلیقه علی شرح التجرید العلامة ، بشیر حسین
- ۲۶ تعلیقه علی کشف المراد فی شرح التجرید ، موسوی زنجانی
- ۱۹۹ تفرید الاعتماد فی شرح تجرید الاعتقاد ، بهشتی
- ۳۷ تلخیص الحواشی التجریدیة الخطیبة ، طاش کبری زاده
- ۲۳ توضیح المراد فی شرح کشف المراد ، حسینی تهرانی
- ۳ الجوهر النضید فی شرح منطق التجرید ، علامه حلی
- ۱۳۳ حاشیه بر حاشیه قدیمه شرح تجرید ، علوی
- ۹۸ حاشیه بر شرح قوشچی (امور عامه) ، خفری
- ۹۹ حاشیه بر شرح قوشچی (الهیات) ، خفری
- ۴ حاشیه جوهر النضید ، کلاردشتی
- ۹۳ حاشیه حاشیه قدیم دشتکی ، غیاث الدین منصور
- ۹۱ حاشیه حاشیه قدیم دوانی ، ؟
- ۸۳ حاشیه حاشیه قدیم دوانی ، آقا حسین خوانساری
- ۸۰ حاشیه حاشیه قدیم دوانی ، افندی
- ۷۴ حاشیه حاشیه قدیم دوانی ، باغنوی
- ۶۹ حاشیه حاشیه قدیم دوانی ، جمال الدین شیرازی
- ۷۵ حاشیه حاشیه قدیم دوانی ، چلپی
- ۷۱ حاشیه حاشیه قدیم دوانی ، حیدر خوانساری
- ۸۲ حاشیه حاشیه قدیم دوانی ، ردوسری
- ۷۲ حاشیه حاشیه قدیم دوانی ، رضوی
- ۷۳ حاشیه حاشیه قدیم دوانی ، رضوی
- ۷۶ حاشیه حاشیه قدیم دوانی ، سلطان العلماء
- ۷۰ حاشیه حاشیه قدیم دوانی ، شاه حمزه
- ۸۸ حاشیه حاشیه قدیم دوانی ، شوشتری
- ۸۵ حاشیه حاشیه قدیم دوانی ، شیروانی
- ۸۷ حاشیه حاشیه قدیم دوانی ، قزوینی

- ۹۰ حاشیه حاشیه قدیم دوانی، کمال الدین لاری
- ۷۸ حاشیه حاشیه قدیم دوانی، گیلانی
- ۸۶ حاشیه حاشیه قدیم دوانی، مشهدی
- ۸۹ حاشیه حاشیه قدیم دوانی، مصلح الدین لاری
- ۷۷ حاشیه حاشیه قدیم دوانی، ملا جلال صدری
- ۸۴ حاشیه حاشیه قدیم دوانی، ملا شمس گیلانی
- ۷۹ حاشیه حاشیه قدیم دوانی، یزدی
- ۱۳۷ حاشیه شرح تجرید، علوی
- ۶۸ حاشیه شرح تجرید قوشچی، دوانی
- ۹۶ حاشیه شرح قوشچی (حاشیه اجد)، دوانی
- ۹۵ حاشیه شرح قوشچی (حاشیه جدید)، دشتکی
- ۹۴ حاشیه شرح قوشچی (حاشیه جدید)، دوانی
- ۱۷ حاشیه تجرید الاعتقاد، از؟
- ۱۸ حاشیه تجرید الاعتقاد، از؟
- ۱۴ حاشیه تجرید الاعتقاد، حوسه دهی لاهیجی
- ۱۰ حاشیه تجرید الاعتقاد، دوانی
- ۹ حاشیه تجرید الاعتقاد، رکن الدین علوی
- ۱۳ حاشیه تجرید الاعتقاد، شریعتمدار استرآبادی
- ۱۲ حاشیه تجرید الاعتقاد، ملا حمزه گیلانی
- ۱۱ حاشیه تجرید الاعتقاد، ملا صدرا
- ۱۶ حاشیه تجرید الاعتقاد، نائینی
- ۲ حاشیه تجرید المنطق، دشتکی
- ۱۲۷ حاشیه حاشیه آقا جمال بر خفری، اردکانی
- ۱۲۹ حاشیه حاشیه آقا جمال بر خفری، اصفهانی
- ۱۲۴ حاشیه حاشیه آقا جمال بر خفری، سبزواری
- ۱۲۸ حاشیه حاشیه آقا جمال بر خفری، موسوی
- ۱۲۵ حاشیه حاشیه آقا جمال بر خفری، نوری

- ۱۲۶ حاشیہ حاشیہ آقا جمال بر خفری، ہرندی
- ۵۷ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم؟
- ۴۱ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، ابن بردعی
- ۵۱ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، ابن جنایی
- ۳۶ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، ابن معید
- ۴۸ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، اخوین
- ۵۰ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، تہقاتی
- ۵۳ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، خضر بن عبدالکریم
- ۵۴ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، خضر بیک رومی
- ۳۴ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، خطیب زادہ
- ۳۹ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، خیالی
- ۳۲ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، دشتکی
- ۳۳ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، رومی
- ۴۷ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، زلف نگار
- ۴۶ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، سپاہی زادہ
- ۴۰ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، شاہ محمد
- ۵۶ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، شیخی
- ۴۲ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، طاش کبری زادہ
- ۳۸ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، طالش جیلی
- ۴۵ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، عبد الغنی
- ۳۵ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، عجم سنان
- ۵۲ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، غزالی زادہ
- ۴۴ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، قاضی زادہ
- ۵۵ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، کوسج
- ۴۹ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، مغلوی وفایی
- ۴۳ حاشیہ حاشیہ جرجانی بر شرح قدیم، نحاس دمشقی
- ۱۲۳ حاشیہ حاشیہ خفری، آقا جمال

- ۱۰۴ حاشیہ حاشیہ خفری، اردکانی
- ۱۱۶ حاشیہ حاشیہ خفری، اصفہانی
- ۱۰۵ حاشیہ حاشیہ خفری، تنکابنی
- ۱۰۶ حاشیہ حاشیہ خفری، خلخالی
- ۱۰۱ حاشیہ حاشیہ خفری، خواجویی
- ۱۱۱ حاشیہ حاشیہ خفری، رضی خوانساری
- ۱۰۷ حاشیہ حاشیہ خفری، سلطان العلماء
- ۱۰۹ حاشیہ حاشیہ خفری، شمساکشمیری
- ۱۰۸ حاشیہ حاشیہ خفری، شمساکیلانی
- ۱۰۰ حاشیہ حاشیہ خفری، شیرازی
- ۱۱۷ حاشیہ حاشیہ خفری، شیروانی
- ۱۱۹ حاشیہ حاشیہ خفری، عبدالباقی
- ۱۱۵ حاشیہ حاشیہ خفری، عبدالغفار گیلانی
- ۱۲۰ حاشیہ حاشیہ خفری، فدشکویی فسایی
- ۱۲۲ حاشیہ حاشیہ خفری، فندرسکی
- ۱۱۲ حاشیہ حاشیہ خفری، فیاض لاهیجی
- ۱۲۱ حاشیہ حاشیہ خفری، قمی
- ۱۳۰ حاشیہ حاشیہ خفری، کاشانی
- ۱۱۴ حاشیہ حاشیہ خفری، موسوی
- ۱۰۲ حاشیہ حاشیہ خفری، میرداماد
- ۱۱۸ حاشیہ حاشیہ خفری، میر معصوم قزوینی
- ۱۰۳ حاشیہ حاشیہ خفری، وحید بہبہانی
- ۱۱۳ حاشیہ حاشیہ فیاض لاهیجی بر خفری، اصفہانی
- ۱۵۶ حاشیہ حاشیہ الہیات سماکی،؟
- ۲۳۶ حاشیہ شرح تجرید،؟
- ۱۷۱ حاشیہ شرح تجرید الاعتقاد، ملا صدرا
- ۲۲۷ حاشیہ شرح تجرید، عبدالحی استرآبادی

- ۹۲ حاشیہ شرح تجرید قوشچی (حاشیہ قدیم)، دشتکی
- ۱۷۶ حاشیہ شرح تجرید قوشچی، خوبی نجفی
- ۲۳۷ حاشیہ شرح تجرید، محمد غروی
- ۶۵ حاشیہ شرح قدیم، ؟
- ۶۶ حاشیہ شرح قدیم، ؟
- ۶۴ حاشیہ شرح قدیم، بحرآبادی
- ۶۱ حاشیہ شرح قدیم، بحرانی
- ۵۹ حاشیہ شرح قدیم، ترکہ اصفہانی
- ۳۱ حاشیہ شرح قدیم، جرجانی
- ۶۲ حاشیہ شرح قدیم، دوانی
- ۵۸ حاشیہ شرح قدیم، شروانی
- ۶۰ حاشیہ شرح قدیم، نصیرالدین کاشی
- ۱۷۷ حاشیہ شرح قوشچی، ؟
- ۱۷۸ حاشیہ شرح قوشچی، ؟
- ۱۷۹ حاشیہ شرح قوشچی، ؟
- ۱۸۰ حاشیہ شرح قوشچی، ؟
- ۱۸۱ حاشیہ شرح قوشچی، ؟
- ۱۸۲ حاشیہ شرح قوشچی، ؟
- ۱۸۳ حاشیہ شرح قوشچی، ؟
- ۱۸۴ حاشیہ شرح قوشچی، ؟
- ۱۸۵ حاشیہ شرح قوشچی، ؟
- ۱۶۴ حاشیہ شرح قوشچی، ابراہیم ہمدانی
- ۱۷۵ حاشیہ شرح قوشچی، اسداللہ مرعشی
- ۱۶۲ حاشیہ شرح قوشچی (امامت)، قاضی نوراللہ شوشتری
- ۱۵۳ حاشیہ شرح قوشچی (امور عامہ)، سماکی
- ۱۴۹ حاشیہ شرح قوشچی، امیر فیض اللہ
- ۱۵۴ حاشیہ شرح قوشچی (جوہر و اعراض)، سماکی

- ۱۴۴ حاشیہ شرح قوشچی (جوہر و اعراض)، کرہرودی
- ۱۴۱ حاشیہ شرح قوشچی، خاتون آبادی
- ۱۴۲ حاشیہ شرح قوشچی، رستمدراری
- ۱۷۳ حاشیہ شرح قوشچی، رفیعی قزوینی
- ۸۱ حاشیہ شرح قوشچی، شاہ فتح اللہ
- ۱۵۲ حاشیہ شرح قوشچی شمس الدین استرآبادی
- ۱۶۱ حاشیہ شرح قوشچی، شیروانی
- ۱۴۸ حاشیہ شرح قوشچی، عطا اللہ گیلانی
- ۱۷۲ حاشیہ شرح قوشچی، فدشکویی فسایی
- ۱۷۴ حاشیہ شرح قوشچی، فسایی
- ۱۵۰ حاشیہ شرح قوشچی، فضل اللہ حسینی
- ۱۶۷ حاشیہ شرح قوشچی، فناری
- ۱۴۶ حاشیہ شرح قوشچی، فیاض لاهیجی
- ۱۵۹ حاشیہ شرح قوشچی، قائی اصفہانی
- ۱۵۱ حاشیہ شرح قوشچی، قاسم گیلانی
- ۱۶۸ حاشیہ شرح قوشچی، قاضی نور اللہ شوشتری
- ۱۶۰ حاشیہ شرح قوشچی، گلپایگانی
- ۱۳۸ حاشیہ شرح قوشچی، گلپایگانی
- ۱۶۹ حاشیہ شرح قوشچی، محمد بن حاج حسن
- ۱۵۷ حاشیہ شرح قوشچی، محمد تنکابنی
- ۱۳۹ حاشیہ شرح قوشچی، محمد جعفر لاهیجی
- ۱۶۳ حاشیہ شرح قوشچی (معاد)، قاضی نور اللہ شوشتری
- ۱۴۰ حاشیہ شرح قوشچی، مقدس اردبیلی
- ۱۶۵ حاشیہ شرح قوشچی، میرزا جان باغنوی
- ۱۶۶ حاشیہ شرح قوشچی، نخجوانی
- ۱۵۸ حاشیہ شرح قوشچی، نظام الدین دشتکی
- ۱۵۵ حاشیہ شرح قوشچی (الہیات)، سماکی

- ۱۴۵..... حاشیہ شرح قوشچی (الهیات)، کرهرودی
- ۱۴۳..... حاشیہ شرح قوشچی، الہی اردبیلی
- ۱۴۷..... حاشیہ شرح قوشچی، یزدی
- ۱۹۷..... حاشیہ شوارق الالہام،؟
- ۱۸۹..... حاشیہ شوارق الالہام، اصفہانی
- ۱۹۴..... حاشیہ شوارق الالہام، چہاردهی
- ۱۹۵..... حاشیہ شوارق الالہام، رفیعی قزوینی
- ۱۹۱..... حاشیہ شوارق الالہام، زنوزی
- ۱۹۲..... حاشیہ شوارق الالہام شیرازی
- ۱۹۳..... حاشیہ شوارق الالہام، مدرس رضوی
- ۱۸۷..... حاشیہ شوارق الالہام، منشی کرمانی
- ۱۹۰..... حاشیہ شوارق الالہام، نوری
- ۱۹۶..... حاشیہ شوارق الالہام، ہمدانی
- ۲۷..... حاشیہ کشف المراد، از؟
- ۲۰..... حاشیہ کشف المراد، رضوی قمی
- ۲۴..... حاشیہ کشف المراد، روضاتی
- ۲۱..... حاشیہ کشف المراد، محدث ہمدانی
- ۱۵۴..... حاشیہ الجواهر، سماکی
- ۱۳۶..... حظیرة الانس من ارکان ریاض القدس، علوی
- ۲۱۵..... الدرالنضید فی شرح التجرید، ابو تراب خوانساری
- ۱۳۲..... روضۃ المتقین، علوی
- ۱۳۴..... ریاض القدس، علوی
- ۲۲۸..... شرح تجرید الاعتقاد،؟
- ۲۳۰..... شرح تجرید الاعتقاد،؟
- ۲۳۱..... شرح تجرید الاعتقاد،؟
- ۲۳۲..... شرح تجرید الاعتقاد،؟
- ۲۳۳..... شرح تجرید الاعتقاد،؟

- ۲۳۴ شرح تجرید الاعتقاد،؟
- ۲۳۵ شرح تجرید الاعتقاد،؟
- ۲۲۹ شرح تجرید الاعتقاد، احمد
- ۲۱۰ شرح تجرید الاعتقاد، بابر تی
- ۲۲۱ شرح تجرید الاعتقاد، تبریزی اصفہانی
- ۲۱۱ شرح تجرید الاعتقاد، تبینی عاملی
- ۲۱۲ شرح تجرید الاعتقاد، خضر شاہ
- ۲۲۰ شرح تجرید الاعتقاد، سمنانی
- ۲۰۸ شرح تجرید الاعتقاد، شاخنی قائی
- ۱۹۸ شرح تجرید الاعتقاد، فاضل نیشابوری
- ۶۷ شرح تجرید الاعتقاد، قوشچی
- ۲۲۴ شرح تجرید الاعتقاد، مامقانی
- ۲۲۳ شرح تجرید الاعتقاد، محمد تنگابنی
- ۲۰۵ شرح تجرید العقائد، آبادہ ای
- ۲۱۴ شرح تجرید العقائد، صنعانی
- ۲۱۳ شرح تجرید العقائد، یزدی
- ۲۲۶ شرح جامع تجرید الاعتقاد، امینی نجفی
- ۶۷ شرح جدید (شرح تجرید قوشچی)
- ۵ شرح جوہر النضید، نیریزی
- شرح قدیم ر.ک: تسدید القواعد فی شرح تجرید العقائد
- ۱۸۶ شوارق الالہام فی شرح تجرید الکلام، لاهیجی
- ۲۲۵ طریق الرشاد، برومند اصفہانی
- ۱۳۱ عقد الجواهر المتعلقة بکتاب التجرید الزاخر، علوی
- ۲۲۲ علاقة التجرید، اشرف علوی
- ۲۱۸ القول السدید فی شرح التجرید، شیرازی
- ۱۱۰ کحل الابصار و نور الانظار، قزوینی
- ۱۹ کشف المراد فی شرح تجرید الاعتقاد

- ٢٠٤ كشف المرام فى شرح تجريد الكلام، طبرى
- ٢١٦ مجمع الفوائد، محمد تقى استرآبادى
- ١٧٠ محاكمات التجريد، حافظ الدين محمد عجم
- ٢٠٢ مشارق الالهام فى شرح تجريد الكلام، فياض لاهيجى
- ١٣٥ مصابيح القدس (تعليقة القدسية)، علوى
- ١٨٨ مفتاح الكنوز، هزار جريبى
- ٢٠٧ المفيد فى شرح تجريد، مصرى
- ٨ نهاية التحرير، قزوينى

فهرست آغاز کتابها

- احسن كلام نزل من سماء التوحيد على جنان ارباب التجريد حمد واجب ... قال
 الشارح فى الحاشية اعنى من اتصف من محبوبيه بزيادة الكرم فى الجملة ... ١٤٣
- احمد الله على جزيل آلائه حمداً يملاء قلوب اصحاب التجريد و اشكره على جميل
 نعمائه شكراً يتلألاً فى تباشير صبح اصحاب عقول ... المصنف بعد حمد واجب
 الوجود اشار الى ان الواجب على مصنف كل كتاب ١٣٣
- اعظم حلية للكلام حمد الله الملك العلام الذى خلق الاشياء بالحكمة التامة ١٣٩
- الحمد لصانع السموات العلى و خالق الارضيين السفلى و له الاسماء الحسنى و الصفات
 العليا و هو الغاية القصوى و العمدة الوثقى فى البدو و الرجعى قال المصنف
 اعلى الله مقامه المقصد الثالث فى اثبات الصانع اقول اى صانع العالم على ان اللام
 للعهد او لانه المتبادر عند الاطلاق ١١٢
- الحمد لله الاول بلا اول كان قبله و الاخر بلا آخر يكون بعده ... قول المصنف رحمه الله
 فى الامور العامه : اعلام ان موضوع العلم الالهى الاعم الذى هذا المقصد كافل لبيان
 احكامه ٢٣
- الحمد لله الدال على وجوده بخلقه ... و بعد يقول المفتاق الى رحمة الله
 تعالى محمد الملقب بمعصوم ... قوله اختار المصنف قدس سره فى اثصابات الواجب
 منهج الحكماء الالهيين اقول لا بد قبل الشروع ١١٨
- الحمد لله الذى تجلى لعباده فى كلامه و هم لا يبصرون ١٢٤
- الحمد لله الذى تجلى لعقول ارباب التجريد بلمعات انوار جماله فسبحان من الله .. ١٣٥
- الحمد لله الذى تقدر كنه ذاته عن ادراك العقول ٣٨

- الحمد لله الذى عرّفنا الخلاص من العلائق الجسمانية ١٥٩
- الحمد لله الذى نطق بحمده كل موجود حالاً ومقالاً ١٦٤
- الحمد لله الذى وفقنا لتوضيح عقائد الاسلام وتصحيح من تجريد العقائد و اعاننا لتبيين مرام اهل الكلام فيما هو اعلى المآرب واقصى المقاصد ... فهذه حواشى ... وشمت بها ما هو غاية القصوى من مقاصد كتاب التجريد و شرحه الجديد ... قال المصنف المقصد الثالث فى اثبات الصانع و صفاته و آثاره الخ اى فى بيان ثبوته وتقرير دليل وجوده. ١٥٨
- الحمد لله الذى وفقنا لتوضيح عقايد الاسلام ١٤٥
- الحمد لله العليم الحكيم و الصلوة و السلام على خاتم المرسلين و آله المعصومين قال المصنف المقصد الثالث فى اثبات الصانع فيه اشارة لطيفة الى ان العالم باسره متعلق الصنع ١٠٩
- الحمد لله الغفور الرحيم و الصلوة و السلام على حبيبه المنعوت بالخلق العظيم ... قال المصنف طاب ثراه المقصد الثالث فى اثبات الصانع اشار رحمه الله بقوله اثبات الصانع على ان المسئلة هى ان الصانع موجود لا ما تقرر ١٥٥
- الحمد لله القاهر سلطانه العظيم شأنه الواضح برهانه العام احسانه الذى ايد العباد بمعرفته و هداهم الى حجته ... قال الفصل الاول فى الوجود و العدم و تحديد هما ... اقول فى هذا الفصل مسائل مهمة جليلة هذه اوليها ... المقصد الثانى فى الجواهر والاعراض و فيه فصول الاول فى الجواهر الممكن اما ان يكون ... اقول: لما فرغ من البحث عن الامور الكلية المعقولة شرع فى البحث عن الموجودات الممكنة ... آغاز مقصد ثالث: المقصد الثالث فى اثبات الصانع تعالى و صفاته و آثاره و فيه فصول الاول فى وجوده تعالى قال ... اقول يريد اثبات واجب الوجود تعالى و بيان صفاته ١٩
- الحمد لله المتفرد بوجوب الوجود المتوحد بالكرم و الجود ٣
- الحمد لله المتفرد فى الديمومة و السلطان المتوحد بالبقاء والدوام ١٠٥
- الحمد لله المتكلم بكلام ليس من جنس الحروف و الاصوات ٥٦
- الحمد لله المتوحد بوجوب الوجود و دوام البقا ٣٠
- الحمد لله المنزه عن مناسبة الجواهر و الاعراض و الاجسام فلا تحيطه المتكلمون قديم ازلى عجزت عن ادراكه العقول و الافهام ١٨٨

- الحمد لله الواجب الوجود بالذات الواحد من جميع الجهات الذي انشأ بقدرته سلسلة
الممكنات ٢٠٣
- الحمد لله ذي المجد و البهاء و الصلاة و السلام على سيد البشر و الانبياء و عترته الاطهار
و الاصفياء... هذه تعليقات اتفقت منى بفضل الله سبحانه على مبحث الهيات
التجريد و شرحه الجديد و الحاشية التي علقها العلامة الخفري عليها ١٠٨
- الحمد لله رب العالمين... اما بعد فيقول الفقير الى الله الغنى محمد قاسم بن محمد صالح
الاصفهانى هذه تعليقات على الحاشية التي علقها العلامة الخفري ١١٦
- الحمد لله رب العالمين... اما بعد فيقول... ميرزا محمد بن رضا القمي هذه تعليقات
اتفقت منى على الحاشية المعلقة للعلامة الخفري على الهيات التجريد...
قال المصنف فصل في اثبات ١٢١
- الحمد لله رب العالمين... ان هذه تعليقات على الحواشى الخفريه على الشرح الجديد
للتجريد ١١٩
- الحمد لله رب العالمين... فهذه تعليقات كتبها العبد الغريق... قوله و اوثق لان صورة
الطرق الاخر شبيهة بصورة الان لانه انتقال من الممكن الى الواجب ١٠٧
- الحمد لله رب العالمين... فيقول العبد الفقير الى الله الغنى اعنى من التجأ الى باب فيضه
السبحانى هذه تعليقات اتفقت منى على الحاشية المنسوبة الى جمال الملة و الدين
الخوانسارى المعلقة على الحاشية المشهورة للعلامة الخفري... قوله اعلى الله مقامه
فى العليين و انت خير بان دعوى الى آخره يمكن ان يقال ١٢٧
- الحمد لله رب العالمين... فيقول الفقير الى الله محمد بن احمد الخفري هذه تعليقات
اتفقت منى على شرح الهيات تجريد... استدل على وجود الواجب الخ اختار
المصنف قدس سره فى اثبات الواجب منهج الحكماء الالهيين ٩٩
- الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام الاتمام الاكملان على نبينا سيد المرسلين و
على و آله و صحبه الكرام اجمعين ٨١
- الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على سيد الانام و آله الطاهرين قال المصنف
رحمه الله تعالى اما بعد حمد واجب الوجود على نعمائه الخ اعلم، انه رحمه الله عدل
فى صدر كتابه عن الاسلوب المشهور و اختار اسلوباً ١٨٤
- الحمد لله رب العالمين... و بعد فان... محمد بن محمد على هرندى يقول هذه رساله

- شريفه فيها هدى و نور مبين... ١٢٦
- الحمد لله فياض الجود وهاب الوجود... اما بعد فيقول المفتقر الى الله الغنى محمد البهشتى الاسفراينى لما كانت العوارف الحقيقية هى المعارف... وكان كتاب الاعتقاد... قال اما بعد حمد واجب الوجود... و على اكرم احبائه لما كان تجريد... ١٩٩
- الحمد لله مفيض الكلم و الحكم و صلى الله على الاسم الاعظم سيد ولد آدم و آله المصطفين على العرب و العجم... قوله العام احسانه كما فى (م) و فى (ص)... ٢٢
- الحمد لله مفيض جواهر العلوم والصلوة على محمد سيد العروم و آله... ١٥٤
- الحمد لمن نور بالعبادة و الجود هياكل المهيئات قال المصنف المقصد الخامس فى المعاد لا يخفى انه قد اطبق... ١٣٢
- الحمد لوليه رب العالمين... هذه تعليقات اتفقت منى على حاشية العلامة الخفرى على بحث العلم... ١٠٤
- الكلام من غير ان يكون ههنا مجمل هو يفصل له كما ان الواو يقع فى الابتداء كثيراً... ٧٧
- اللهم اهدنا الصراط المستقيم و جنبنا عن الباطل الذمى و صل على نبيك المنعوت بالخلق العظيم المبعوث لاقامة الدين القويم... فانا قد كتبنا فى سالف الزمان حواشى على الشرح الجديد للتجريد فلما تادلتهما اللسان نبض فى بعض اهل البلد عرق العصبية و الحسد... فى ان قوله، و ذلك ليس معنا ثالثاً غير مسلم. اذ فى كلا المعنيين يعتبر الزيادة فى مدلول اللفظ... ٩٤
- اللهم نور بصائرنا بانوار الحقيقة و طهر سرائرنا عن كدورات الجواهر والاعراض... ٢٠٦
- المقصد الثالث فى اثبات الصانع فى اثبات ان للعالم صناعاً واجب الوجود... ١٨٦
- المقصد الثالث فى اثبات الصانع و صفاته و فيه فصول... استدلى على وجود الواجب تعالى بانه لاشك فى وجود موجود... ٦٧
- المقصد الثانى فى الجواهر والاعراض انما اورد الجواهر والاعراض فى مقصد واحد... ٢٣٠
- المقصد الثانى فى الجواهر و الاعراض و فيه فصول ثلثه، الاول فى الجواهر، قدم مباحثها على مباحث الاعراض لان وجود العرض متوقف على وجود الجوهر... ٦٧
- المقصد الثانى فى الجواهر والاعراض و فيه فصول خمسة؛ اربعة منها فى الجواهر و الخامس فى الاعراض و وجه تقديم مباحث الجواهر على مباحث الاعراض لتقدم

- الجوهر طبعاً ۱۸۶
- الهی کیف ادعوك و أنا فکیف لا ادعوك و أنت أنت ... و بعد فیقول
المستکین المدعور ضی الدین محمد قزوینی ... ان الحاشیة المشهورة للعلامة
الخفزی ... قال المصنف قدس سره المقصد الثالث ۱۱۰
- اما بعد حمد من استحق الحمد لذاته و صفاته ۳۵
- اما بعد حمد واجب الوجود علی نعمائه فیہ ایماء الی کمال عنايته بالاختصار ۸۱
- اما بعد حمد ولی الانعام و الصلوة و السلام علی سید الانام و آله العظام ۱۵۳
- بسمله و به نستعین فی التتمیم و علیه التوکل فی موارد التفهیم و مصادر التعلیم احمده
حمداً يتوالی بتوالی التحمید ... و بعد فیقول ... شجاع الحسینی هذه کلمات قد
تلبست لباس التسوید ... و سميتها بايضاح مشکلات التوحيد فی حل عضلات
التجريد و آثرت فيما بين الشروح ما برىء من الجروح و اخترت من ۲۰۱
- بعد حمد الله المنفرد بالقدم و الازلیة المتوحد بالبقاء ۱۰۱
- تزیین حواشی شرح تجريد الکلام يستدعی حمد واجب الوجود الملك العلام قال
المصنف و صفاته ای فی اثباتها سواء كانت ثبوتية او سلبية ۱۴۰
- حمد اظهار حال آن ذاتی x که بود جامع کمالاتی ۷
- حمداً لمن خلق الانسان ... و آله مصاييح العرفان و مفاتيح الفرقان ۱۴
- حمداً لمن لا کلام لنا فی وجوده ۱۶۶
- حمد مر خدای را که تجريد علايق جسمانيه و تهذيب اخلاق ايمانيه را صراط المستقيم
ابواب جنان و سواد العين بصيرت اعيان اهل جنان ۲۲۲
- خير الکلام حمد الملك العلام بما ابداع العالم علی احسن وجه و نظام ... و بعد فان اسبع
الايادي و افضل النعم و انفس الجواهر المودعة فی بنی آدم هو العلم اما بعد حمد
واجب الوجود علی نعمائه و الصلوة علی سید انبيائه و علی اکرم احبائه ای علی آله
و اصحابه الذين هم موصوفون بزيادة الكرم علی من عداهم ... المقصد الاول فی
الامور العامة ای مالا يختص بقسم من اقسام الموجود ۶۷
- خير ما يوشح به معاهد الکلام و يحلى به مخانق المحابر و الاقلام ... قال الشارح لاشك
فی وجود موجود آه قيل هذا الترديد قبيح ۱۶۱
- خير مبادئ الکلام ما زين بحمد الله خالق الانام فنحمده مصلياً علی ممهد ۹۸

- دوشم به حریم قدس افکند خیال / گفتم که بگویند نه از روی جدال ٧٢
- ربنا آتنا فی الدنيا حسنة و فی الآخرة حسنة ١٦٣
- ربنا افتح بیننا و بین قومنا بالحق و انت خیر الفاتحین اما بعد الحمد لله الذی هدانا لهذا و ما كنا لنهتدی لولا ان هدانا الله ... المقصد الاول فی الامور العامة قال صاحب
- المواقف ای مالا یختص بقسم من اقسام الموجود ١٨٦
- ربنا وفقنا لتجريد الکلام فی شرح کبریاء ذاتک و لا تواخذنا ان نسینا او اخطانا فی عدّ
- الائک و حدّ نعمائک ١٥٢
- رتب هذا الکتاب علی خمسة مقاصد لما کان من المقاصد الکلامية التي تتلی علیک
- اثبات المعاد ١٩٨
- سبحانک لا علم لنا الا ما علمتنا انک انت العلیم الحکیم ... و بعد فیقول افقر العباد الی
- رحمة الله العلی ١٥١
- سبحانک یا من دل بذاته علی ذاته و تنزهه عن مجانسة مخلوقاته یا من نصب رایات آیات
- قدرته علی هیاکل الممكنات ١٢٨
- سبحان من ظهر الاشیاء لکمال وجوده و افاض علینا سحاب الاثار ٢٠٤
- شکر و سپاس پادشاهی راسزد و حمد و ثنای بی قیاس خالق را رسد ٢١٩
- صدر کلام ارباب التجريد و ختم مقال اصحاب التوحید حمد احد منه الابتداء و الیه
- الانتهاء ... قوله ای علی آله و اصحابه الذین هم موصوفون بزیادة الکرم ... قال
- الشارح فیما کتب علی الحاشیة قیل لم یرد به معیناً بل ما یتناول متعدداً ... و فیہ نظر
- لان افعل التفضیل اذا اضيف فله معنیان ٩٥
- صدر کلام ارباب التجريد و ختم مقال اصحاب التوحید حمد فرد تفرد بالابتداء و
- الانتهاء ... قوله هو العلم باحوال بالمبدأ والمعاد . اراد بالمبدأ مبدأ کل ما یوجد اوله
- و یقابله منتهاه و آخره کما ان الاول بهذا المعنی منحصر فی الباری تعالی ٩٢
- عونک یا واهب الحیة و ملهم الخیرات المنبه عن السعادات الخالدات و اللذات الباقیات
- اجعلنی بفضلک ممن لا تنظر الا الیک ١٣٦
- فان المعقول الحاضر بذاته قد یرکون جزئياً ، انجام : و بالجملة الجسم الواحد لا یصیر
- کثیراً مع بقاء هویته ، بدون نام کاتب ، ٧٩
- فی المقالة الثانية فانها فی احوال القضية و هی مادة القیاس ٢

- فی ان قوله و ذلك ليس معنا ثالثاً غير مسلم ، اذ في كلا المعنيين يعتبر الزيادة في مدلول اللفظ فكما ان الضارب يدل على الموصوف انجم: و الرياح اذا..... ۹۶
- قال الشارح اى على آله و اصحابه الموصوفون اعلم ان موصوف الاكرام اما متعدد فيتعين كونه محذوفاً و كون اسم التفضيل المضاف بالمعنى الاول الذى لا يعتبر فيه المطالبة..... ۱۷۲
- قال الشارح فى الحاشية اعنى من اتصف من محبوبيه بزيادة الكرم فى الجملة اقول اراد بالزيادة على بعض ما عداه الذى هو المضاف اليه فاشار بقيد فى الجملة..... ۹۰
- قال المصنف المقصد الثالث الخ لما كان علم الكلام هو العلم بامور يقتدر معه على اثبات العقائد الدينية بايراد الحجج و دفع الشبه كما عرفوه به..... ۱۸۰
- قال المصنف اما بعد حمد الله واجب الوجود على نعمائه ، اقول لعل ترك الموصوف ههنا ايماء لطيف الى ما سيجىء ما ان صفاته عين ذاته ففيه نوع من براعة الاستهلال و... ۷۴
- قال المصنف اما بعد حمد واجب الوجود ، اما هنا للاستيناف اى هو واقع فى ابتداء... ۷۷
- قال المصنف رحمة الله اما بعد واجب الوجود على نعمائه الخ قدم فصل الخطاب للايجاز..... ۷۰
- قال المصنف رحمة الله رحمة واسعة اما بعد حمد الله واجب الوجود على نعمائه... قدم فصل الخطاب الايجاز رعاية لنوع من براعة الاستهلال و لغرابة الاسلوب فيكون جديداً لذيذاً..... ۷۳
- قال المصنف س سره و انتفاع القبيح يدل على صدقه اقول يمكن ان يكون مراده ان انتفاع القبيح عن افعاله تعالى..... ۱۶۱
- قال المصنف غرر فرايد الاعتقاد الخ على هذا يكون قوله مما قادنى الدليل اليه و قوى اعتمادي عليه اما على سبيل اللف و النشر المرتب..... ۶۵
- قال المصنف و فيه فصول: الاول فى الجواهر ، اقول اى فى تقسيم الجواهر..... ۱۶۵
- قال اما بعد واجب الوجود على نعمائه اما هنا للاستيناف اى هو واقع فى ابتداء الكلام من غير ان يكون ههنا مجمل هو تفصيل له... قال الشارح فى الحاشية قيل لم يرد الخ صاحب قيل هو السيد الشريف و حاصل كلامه على ما فهم الشارح ان المراد من اسم التفضيل المضاف ههنا هو الزيادة بالمعنى الاعم..... ۹۶
- قواعد الاسلام محمّد و آله الكرام... قوله فى الحاشية قيل لم يرد معيناً بل يتناول متعدداً اعنى من اتصف من محبوبته بزيادة الكرم..... ۹۸

- قوله اعتبر فيه حدوث الخلق هذا اشارة الى طريقة جماعة من المتكلمين الذين قالوا علة الحاجة الى المؤثر انما هي الحدوث ١٢٣
- قوله الامامة و هو رياسة عامة فى امر الدين و الدنيا ١٦٢
- قوله اما بعد حمد واجب الوجود على نعمائه ، خصّ بالذكر من صفاته العلى ما هو اخص به تعالى اعنى الوجوب الذاتى ٣١
- قوله اما بعد حمد واجب الوجود لا يبعد ان يقال فى ترك الموصوف ايماء لطيف الى آخر الحاشيه ، يمكن توجيه هذه الحاشيه بوجه اذ يمكن ان يكون المراد ٨٣
- قوله: اى بذلك الحال ، اراد به أن المقوم ان اجرى على ظاهره اعنى الاستغناء ٧٩
- قوله فاقصر تفصيل بقوله و سلك آه و لم يتعرض لعدم ذكر الموصوف ٣٥
- قوله فناسب ذلك الخ ، حاصل وجه المناسبة أنه لما كل وجود العرض متوقفاً على وجود الجوهر فكان الجوهر مقدماً بالطبع على العرض ١١٧
- قوله فى الحاشية قيل لم يرد به معيناً الخ ، اقول مراده بالزيادة فى الجملة الزيادة بوجه ما و ذلك ليس معنى ثالثاً كما ظنه ٦٨
- قوله لان تعريف الجوهر هو الموجود لا فى الموضوع و معناه ماهية اذا وحدت كانت لا فى الموضوع ١٤٤
- قوله لا يبعد ان يقال فى ترك . آه . الظاهر ان جميع ما ذكره من اولها الى آخرها وجوه ثلاثة لترك الموصوف تقرير الاول فيها ان معنى عينية الصفات عندهم ان يكون الذات فرد المبدء الاشتقاق الذى مشتق منه الصفة يكون الذات ٨٥
- قوله لم يرد به معناه ، اعلم ان سيد المحققين لما رأى ان المتعارف فى الخطب توجيه الصلاة بعد النبى الى المتعدد ... المسؤول و نهاية المأمول و التزمت فى ساير المباحث رعاية الانصاف و التحيت عن الاعتساف و ها انا اشرع فى الكلام و من الله التوفيق للاتمام ٦٩
- قوله ليكون المراد من العلم نفس المسائل . اقول ان قيل اذا قدرنا قولنا بامور لم يكن نفس المسائل ١٩٧
- قوله و طريق الاكتساب ، اقول بعد ادعاء ان الوجود معلوم بحقيقته ١٩٦
- قوله و فيه نظر لانه يجوز ان يكون الخ ، فيه نظر ، لانهما يخرج عن اجبارها بالحركة الدورية و ان لم يخرج بالتاليف ٦٨

- قوله و كلما و جود لذاته فهو مدرك لذاته اه لما عرفت ان الوجود هو الظهور ١١٤
 قوله و هو المحل المتقوم بنفسه اي لا بذلك الحال كما وقع في عبارة كثير من المحققين
 فلا يرد نقض بالاعراض القائمة بالمادة ١٧٧
 كما صرح به بعض مدققي العربية فاعلم ذلك قوله بعد حمد واجب الوجود الخ هذا يجوز
 أن يكون لانشاء الحمد ١٨٣
 لك الحمد يا ذالمجد و الجود و العلى ... و بعد فيقول ... كمال بن محمد اللارى ... هذه
 حواشى قد علقته على تجريد الكلام و على ما يتعلق بها من بعض الشروح و
 الحواشى ... و هذا التعليق اوان مباحثة بعض ... فى بعض شهور سنة خمس اوست و
 تسعين و ثمانمائة بمدينة شيراز ٦٣
 متن كدام خاطر از رقم اخلاق حاشية قديم عار يست ... اما بعد حمد الله واجب
 الوجود ٧٢
 نحمدك اللهم يا من نور قلوبنا بلوامع شرح تجريده عن المهية و لواحقها ٧٧
 نحمدك يا عليم يا حكيم و نشكرک يا رؤوف يا رحيم ٢٠٦
 نحمدك يا من انار عقولنا بالانوار العقلية و اشرق نفوسنا باللوامع المصطفوية و اضاء
 قلوبنا بالبوارق العلوية ... و بعد فيقول ... جعلناها روضة لمعشر المتقين ... المقصد
 الخامس فى الامامة الخ لا يعزب عنك ان اتقنت الاصول العقلية ١٣٢
 نحمدك يا من هو لسلك مقاصد التجريد نصير و بمصالح اتقان الامور بصير ... قال
 المصنف المقصد الثالث فى اثبات الصانع ... انما عنوانه به دون اثبات الواجب كما هو
 الشايع ١٢٠
 و بعد حمد واجب الوجود على فيوضات مراثى الجود و الصلوات و السلام مطلقاً على
 محمد وآله التقى ٨
 و بعد فيقول ... كمال الدين حسين بن ميرزا على المشتهر بچلبى عفى عنهما بمحمد
 و على لما كانت الحاشية على الشرح الجديد للتجريد الموسومة بالقديمة المنسوبة
 الى ... الدوانى ... قوله لا يبعد ان يحمل اسم التضييل ههنا ... اقول يمكن حمل
 كلام السيد ٧٥
 وجود الواجب عينه عدم تمشى هذا الجواب قال قدسره فى الحاشية عدم تمشى الدليل
 ايضاً انتهى فانه على تقدير عينية الوجوب لذات الواجب ٧٩

و لا تقتضى وجوب وجوده فعلى هذا اذا قلت الوجوب اما ان يكون صفة عدمية او وجودية..... ٦٦

و ما هو ذاك الشرح المسئل عن الله تعالى ان ينفع الطلاب و ان يجعل ذخراً لى فى يوم الحساب، المبتدى بانه تعالى لما اوجب على كل ما انعم عليه شكره و كان الاقتدار على تجريد المسائل الكلامية عن الزوائد من النعماء الواصلة الى ٢٠٠

هو الحكيم المفيض للخيرات و مبدع الكمالات و مرسل الانبياء الى الخلايق و معلم الاولياء بالحقايق بنوره ظهور الاشياء و بوجوده بقاء الاعيان، سبحانك ما اعظم شأنك حمك بذاتك و صلواتك لسيدانبيائك و اعز اوليائك... قال المصنف قدسره

اما بعد انما غير الاسلوب و خالف جمهور المصنفين حيث كان دايمهم، انجام: و ما.. ٢٣٦

يا غياث المستغيثين قد كشف جمالك على الاعالى كنه حقائق المعالى..... ٩٧

يا غياث الورى صيرنا منصوراً على العدى... و بعد فان الفقير الحقير غياث المشهور بمنصور يقول ان ابى و سيدى... قد علق على الشرح الجديد تعليقات..... ٩٣

يا من تقدس ذاته عن مشابهة الجواهر والعرض و تنزه فعله عن مقابلة الغرض و العوض اهدنا صراطاً مستقيماً..... ١٤٦

يا من كشف جمالك على الاعالى كنه حقائق المعالى..... ٩٧

يا من لا تدركه الاعين بالحاظها و لا تحده الالسن بالفاظها... قوله خص بالذكر من صفاته العلى ما هو اخص به تعالى اقول المراد بالاختصاص... ٣٤

يا من وفقنا لتجريد الكلام فى تقرير عقايد الاسلام..... ٦٨

يا هو يا لا اله الا هو يا من لا اله الا هو و لا يعلم ما هو الا هو كلت الالسن عن تفسير صفتك و انحسرت العقول عن كنه معرفتك... فيقول... هذه تعليقات لتبيين مطالب

اقصى المقاصد من كتاب التجريد و شرحه الجديد و حواشيه للمحقق الخفرى كتبتها اثناء مباحثتها... المقصد الثالث فى اثبات الصانع الخ انما لم يعنون باثبات

الواجب كما هو الشايح فى العنوان..... ١٠٠

يقول احوج المر بويين... ابو عبد الله يدعى الشيخ و هو محمد بن الحاج محمد زمان... اما بعد التحميد للحميد المجيد... فقد قال جمال الدين محمد خوانسارى فيما كتبه على التجريد و ما يتعلق به قال المصنف وجود العالم بعد عدمه الخ قال الفاضل المعاصر سلمه الله فى الحواشى الفخرية يعنى به البعدية الزمانية..... ١٣٠

فهرست انجام کتابها

- اذ يحتمل ان يكون مراده هو الاتحاد بالذات و هو لا ينافى التغير الاعتبارى المصحح
 للتفريع والله اعلم بالصواب ٣٤
- اشارة الى الجواب مما يتوهم من احتمال حصر العلل فى اربعة و ذلك حيث ان العلل
 الذاتية تنحصر فيها و ليس لاحد منها يتخيل ذلك . تمت التعليقة القدسية بيد
 مصنفها ... و قد سميته بمصاييح القدس حيث انه بمنزلة المصباح فى حل ما وقع فى
 التجريد و ما يتعلق به الحاشيه القديمة الذى فى الخفاء الليل المظلم و تاريخ ذلك
 التصنيف فى سنة اثنى و عشرين بعد الف من هجرة سيد الانام عليه و آله السلام و
 الحمد لله على الاتمام انه ولى الفضل و الالهام ١٣٥
- اعنى افناء المتحلل الرطب و ابقاء اليابس ثم استدل عليه بنمط آخر و اطال الكلام فيه
 على ما هو دأبه ٤٨
- الاترى ان فى سطح الكرة امر غير منقسم اصلاً و يتعين فيه ملاقاته مع السطح المستوى
 بامر غير منقسم ملاق لمثله من السطح ٩٢
- التأثر بقبول تلك الصفة فيكون هناك متأثرة اخرى و هكذا فيلزم التسلسل . الحمد لله
 على وصول الكلام الى هذا المقام و به الاستعانة فى توفيق الاتمام و صلى الله على
 سيد الانام محمد و آله الكرام و صحبه العظام ٣١
- المتعلقة بالجزء الثانى من المسافة لا يحصل الا بعد الحركة المتعلقة بالجزء الاول
 منه و هذا القدر كاف فتأمل و الله الموفق ٩٢
- الناظر الى كلام المصنف سابقاً و لاحقاً مع التبادر تعسف ، و الله اعلم ١٥١
- ان هذا الجسم نظراً الى ذاته يجوز فيه تحقق تلك الابعاد فتدبر و تبصر ٧٩

- بالقياس الى ذلك الشى المقترن بالمعلول يسمى علة عرضية تم المقصد الاولى . . . ٣١
- بان يقال مقارنة لمعلول السقمونيا الذى هو اسهال الصفراء فينسب اليه بالعرض . . . ٨٣
- بحث من وجهين آه اى فى تأويل كلام الحكماء له ... لا انه تعالى يعلم الجزئيات
جميعها و كلها فان البحث فى (ادامه در نسخه سفيدمانده است) . . . ١٠٩
- بخلاف الاشعرية فانهم لا يحتاجون الى هذا القيد حيث يمتنع عندهم خلاف ما تجرى
عليه عادته من الخيرات . . . ١٠٠
- بل جميع صفاته الكمالية كالعلم و القدرة و غيرهما عين ذاته تعالى و هذا اشارة الى نفى
الكثرة بعد الذات ... اللهم اغفر له و لوالديه و لاستاده . . . ١٠٨
- بل كافة المتكلمين اعترفوا بان له تعالى جهات كثيرة و اضافات كثية الى مخلوقات
كثيرة . هذا غاية ما يمكن ان يقال فى تحقيق هذا المرام فتأمل فيه . . . ١٥٨
- بل لا يبعد ان يقال الثانى ارجح لان اولوية الكون ادخل من اولوية الخير بناء على ان
الحركة و السكون منهم الكون دون الخير تامل . قد وقع الفراغ . . . ١١٧
- بل يمنع كونه اخص منه مطلقاً فان القسم هو مجموع المقابل المضاف و المضاف قيد
القسم يجوز ان اعم من وجه و مطلقاً بالنسبة الى المقسم . تمت كتابة الحاشية على
الحاشية القديمة على الشرح التجريد . . . ٩٠
- تعبير بوجه آخر كما ذكرنا ايضاً فاندفع التدافع . . . ٧٧
- تنبيه اياك و ان تزل قدمك من سماع تلك الكلمات و تتوهم ان قدرته تعالى ... و لكن
فى امثال هذا المقام يزل كثير من الاقدام فكم من سفينة عقل تغرق فى لجج هذا
المقام و على الله التوكل و به الاعتصام انه ولى الفضل و الانعام . . . ١٢٦
- ثم التمس من اخوانى ان يصلحوا ما يعثروا عليه من هفواتى و زلاتى و لكن بعد التأمل ...
و قد وقع الفراغ . . . ١٢٧
- ثم ان هذا انما هو على ما فى رسالة العلم و اما على فى المتن فاختر المذهب الثانى .
فافهم . . . ١٢٨
- جميع المعلومات بل هو تفصيلى بالنسبة الى غيره . . . ١١٨
- راجع ... سياى مذكوراً و تكراراً ثم قال صاحب ع يمكن توجيه كلام المصنف ... قوله و
الاول اظهر و قال . . . ٦٩
- سواء كان من اليقينيات او من الظنيات لان كلها على نهج واحد و هذا آخر ما اردنا من

- تحشية الشرح للتجريد و الله المستعان و عليه التكلان ۳۱
- سؤال: لو شرط الامر بالمعروف بتجويز التأثير و انتفاء الضرر لما وجب على النبي (ص) امر الكفار بالايمان ... جواب: الكلام فى المعروف الواقع فى الشرع بعد ثبوت الشرع بلغ بطريقته الخاص لا فى المعروف مطلق و الحمد لله الذى هدانا لهذا وما كنا لنهتدى لولا ان هدانا الله ۱۹۹
- علة معدة بالنسبة الى ما هى علة فاعلية فان شرب السقمونيا علة فاعلية عرضية لحصول البرودة و علة معدة ايضاً ذاتية له ۱۸۶
- على النحو الذى هو وجه له فانه لا يظهر لهذا القيد وجه وجيه ۹۷
- فاذا جاز سلبه عن الرومى بالامكان صار سلبها ايضاً كذلك مع أنه ذكر انه ممتنع لامتناع سلب الشئ عن نفسه ۲
- فانتظر و لا تياس من روح الله ، هذا و قد وقع الفراغ منها فى شيراز ۱۰۴
- فان جهة الوحدة الكل ايضاً متحققة فى نفس الامر و كل جملة تحقق فيما جهة وحدة فى نفس الامر فهى هناك تمت الحاشية المنسوبة الى مولانا عبدالله اليزدى ، تحرير . ۷۹
- فباعتبار الاستمرار و عدم الاستمرار يصلح ان يكون الانتفاء والعدم متعلق لقدرة تمت كتابة هذه النسخة الشريفة اعنى المجلد الاول من كتاب كحل الابصار ۱۱۰
- فبعد التأمل فى المقام و الاحاطة باطراف الكلام يظهر ان الدست للمعتزلة ۱۲۰
- فتأمل و لا تبادر بالانكار قبل النظر و الاعتبار . فاعتبروا يا اولى الابصار ۱۳۰
- فتدبر ، اقول لعلة اشارة الى ان لا يمكن ... شرطاً او شرطاً . فتأمل ۱۹۷
- فحصل هناك تأثير و تأثر آخران على الوجه المذكور و هكذا يعود الكلام فى ايجاد دينك الآخرين و يتسلسل . قد تم المجلد الثانى من ايضاح المقاصد ۲۰۶
- فعله على انه يمكن ان يكون الغرض ، ۱۶۱
- فقد صرح بخلافه فى مباحث الوحدة و الكثرة فلا يفيد بل يكتفى بههنا الحمد لله على التمام والصلوة على نبيه وآله الاكرام ۳۵
- فلا يحسن الاكتفاء بمجرد المنع عليها و قد ذكرنا فى توجيهه احتمالين فتذكر قد وقع الفراغ ۱۲۳
- فلا يكون واجب الوجود بذاته الا اذا كان سبب ما صار كان الواجب الوجود بذاته واجب الوجود بغيره ۹۹

فلو اريد التقيه به لزم تقييد المقدمة الاستدراكية وكذا فى تقييد الآخر هذا ٨١
 فليرجع اليه . هذا آخر ما اردنا من القيود على الهيئات التجريد لبيان ما ينتفع به الولد
 ابو الصلاح تقى الدين محمد ، فى الثلاثاء ١٣ ربيع الاول ٩٨٦ ١٤٠
 فليزم ان لا يقدر العقل على تعقلها هذا خلف هذا ما تيسر فى الابحاث المتعلقة بمباحث
 الامور العامة و الحمد لله مفيض الخير و اسال الله التوفيق باتمام ما فى الكتاب و
 الصلاة على من اوتى الحكمة و فصل الخطاب ، ٢١٧
 فهذا ما جعل لنا من شرح هذا الكتاب ... وقع الفراغ من مشقه يوم الاربعاء ١٩
 فى الجواب من وجوب شمول المقسم لجميع افراد الاقسام بل بمجرد شمولها ٧٣
 فيتأخر الانقلاب اى ان يجتمع مواد آخر صالحه فتأمل ، بدون نام كاتب ، دهه اول
 جمادى الثانى ٦٨
 فينبغى ان يحمل كلام المحشى المحقق على التحقيق هذا و يرد عليه ما اشرنا اليه آنفاً .
 تمت الحاشية المحقق الدوانى و الشرح الشارح القوشجى بيد الفقير ٧٢
 قائماً بالموضوع و العرض الا يكون ١٧٧
 قد علم من سيرته عليه السلام انه كان لا يتجسس عن المنكرات بل يسترها ويكره
 اظهارها و اذ قد وفقنى الله تعالى الى هذا المقام و اتمم تحرير مسائل تجريد العقائد
 فى الكلام مشتملاً على حقائق شملتها كتب الاقدمين ... مشحوناً بزوائد لم يطمئن
 الانس و الجان و لم يخطر على قلب بشر الى الان فقد حان ان اسميه بتحرير العقائد
 المشتمل على زبدة المسائل الكلامية على مذهب الفرقة الناجية من الشيعة الامامية
 و اختمه بحمد الله الذى هدانا و ما كنا لنهتدى لولا ان هدانا الله و اصلى على سيد
 الانبياء و آله ... الى يوم الدين ٢٠٠
 قوله و الثانى ان يقال علم اجمالاً الخ لا يذهب عليك ان المراد بقولهم تصور الوجود ... و
 هو اعرف عندنا من جميع التصورات لكن ٦٥
 قوله و حيث مهية الجنس اى حيث يكون مهية الجنس او مهية النوع عين الوجود . ١٠٧
 قوله و ذلك المشروط بعدم الحادث المذكور تم ، ٧٩
 قوله و عند آخرين ، فى نسبة هذا الكلام ايماء الى ضعفه فان اختلاف الاعتبار بالجنس
 عند اختلاف الجهة غير بين و لا مبين و كذا قوله الاشياء المذكورة من الاعتبار غير
 بين و لا مبين ٩٥

- قوله و يلزم ان يكون السهمان ... فيه نظر اذ غاية ما لزم ان يكون موقع السهمين في احد
المرتبتين واحداً... و ذلك لان اتحاد الموضوعين و تعددهما ليسا بالقياس الى شىء
واحد و كذا الحال اذا كان المراد باتحاد السهمين اتصالهما اذ لا محذر في ان يتصل
السهمان على مرئى و ينفصلا على مرآى آخر..... ۹۲
- قيل من ان المادة العقلية مأخوذة... المراد من الاخذ ههنا الانتزاع... و يكون ظرف
وجوده الخارج و الجنس هو اللابشرط، ۲۳۶
- كالنسبة بين الاجزاء العددية كما سبق نقله من خامس عشرة الاصول..... ۷۹
- كان في المرتبة السابقة على وجوده لكونها قبل تحقق البياض بالضرورة مسلوباً عنه
البياض فكيف يكون السلب كاذباً كما لا يجاب و بالجملة كذب..... ۱۵۲
- كان ممنوعاً اى يكون ح المقدمة القائلة بان العلم بالعلة يستلزم العلم بالمعلول ممنوعة و
ح فلا اشكال في علم الواجب اذ بناء الاشكال عليها او المراد منع كون ذلك اى العلم
التفصيلى هو مرادهم فلا يرد الاشكال عليهم فافهم، ۱۲۳
- كما امكن ضبط المواضع في الصناعتين الاوليين و ليكن هذا آخر ما نوردته في شرح
الكتاب..... ۳
- كما سيظهر في الطبيعيات فلندفع الايرادات و في دفع الاخير مناقشة لطيفة فتأمل.. ۹۴
- كما هو سنة الكليات م ح ق قدس سره..... ۱۰۲
- لابتنائه على كثير من الاصول الفلسفة على كثير من البراهين..... ۱۱۴
- لابتنائه على كثير من الاصول الفلسفية و المقدمات الطويلة لكنه عند من ارتاضت نفسه
بالفلسفة يرجح على كثير من البراهين..... ۱۰۵
- لان غرضه يحصل بذلك و اذا ظن كل طائفة لم يقيم به الآخر اثم الكل بتركه. هذا آخر ما
تيسر لنا من تجريد الكلام و الحمد لله على التوفيق للاتمام... و جعله ذخراً لنا يوم
الدين انه خير موفق و معين..... ۶۷
- لا يجرى النسبة في التعقل بمجرد تعدد الادراك و الالتفات و الظاهر كيف اعتاله عول
الاهام و ما حام حول المقصود حام انما، بدون نام كاتب، سدة يازدهم،..... ۹۴
- لقيام الصور المتباينة و قد عرفت توجيهه غير مرة فلا نعيده..... ۱۰۹
- لكن التالى باطل لشهادة الارصاد فكذا المقدمة..... ۱۳۷
- لكن مراد المحشى هو الاول كما سيظهر لمجىء الكلام بمعنى التكلم فى اللغة كما
لا يخفى على من له ذوق سليم..... ۱۱۲

لم يكن شيئاً من معلوماته قديماً ممتنع العدم و قد عرفت ما فيه سابقاً و سيأتى ذلك
 زيادة الكلام انشاء الله ... الفصل الثانى فى المهية و لواحقها من الوحدة و
 الكثرة ٢٠٦

ما اردنا من الاختصار فى كشف عبارة التجريد فى علم الكلام و الحمد لله الموفق
 لاتمامه كما كان موفق الابتداء و صلى الله على محمد و آله اجمعين ٢٠٤

ما اشار اليه هناك بقوله و النفسانى غير معقول الى هنا بلغ شرحه اعلى الله و هو من
 افادات الفاضل الباذل عبدالرزاق لاهيجى ، ١٨٦

متفرعاً على مسألة الاشتراك . هذا آخر ما اردناه . وقع الفراغ فى سلخ الصفر ٩٩٦ . ٧٥
 من ابتلى بشىء من هذه القاذورات فليسترها بسترالله و ايضاً سيرت آن حضرت
 چنين بوده ٢٢٢

نفس ذلك الوعاء الذى يقول به المحشى العلامة الا العدم ١٢٤

و اخرى بمجموع ذلك الثوابت و ما تحته بحركتها الغربية و اخرى بمجموع الجوزهر و
 المايل يحركها بالحركة الشرقية . تمت الحاشية الموسومة بالقديم ٦٨

و اگريابند در اصلاح كوشند ... و صل عليه بدوام ارضك و سمائك ٢١٩

و الثانى من مكان منخفض جداً فى مسافتين ان يكون الحركة فى الاول اشد من الحركة
 فى الثانى . تم ٧٤

و الحسن ربما صار قوياً بحيث يصير نوعاً خاصاً ذا اتباع و جنود ١٨٨

و الحمد لله اولاً و آخرأ . تمت الرسالة ١٠١

و الحمد لله على التوفيق و الحمد لله اولاً و آخرأ و ظاهراً و باطناً اللهم صل على محمد
 و اهل بيته الطاهرين صلوات الله عليهم اجمعين ١٩٦

و الرياح اذا هبت بدون نام كاتب على بعض اجزاء الشجر و حرك بعضها دون بعض ...
 سرعة و بطوء بتشبت اضطرارى كتشبت الغريق بالحشيش ٩٦

و القى فى هويتها مثاله فظاهر منها افعاله الحديث ١٨٧

وان السحر و الشعبذة ليس ثبوت ما ليس بمعتاد بل معتاد فتامل و الحمد لله
 رب العالمين ٢٠١

و ان كان اشتمالها على التعسف ظاهراً لانهما يرجعان الغلط فى المصنف ره تمت ... ٦٨

و بالجملة الجسم الواحد لا يصير كثيراً مع بقاء هويته ، بدون نام كاتب ، ٧٩

- و بالجمله الكسب الذى قالوا به غير معقول..... ١٨٠
- و ثالثاً أحد جزئى الجسم و يمنع احتياجه الى آخر ما يدفع به هيها هناك يدفع
هناك..... ١٤٦
- و غير متغير بالقياس الى احاطة علمه المقدس من الدخول تحت الزمان و المكان
كالكل،..... ١٠٩
- و قائماً بالموضوع فى الوجود الاصلى فمما لا مجال ان يرتاب فى استحالته..... ١٤٦
- و قد سبق فى اوائل هذا المبحث نبذ مما دل على بطلان القول بان المالك لا يقبل شىء
من التصرفات فى ملكه..... ١٦١
- و كذا وحدة الوجود و محصله الاشتراك المعنوى بينهما، قد وقع الفراغ من حاشية
المحقق المدقق شاه فتح الله على حاشية القديم فى بستان الشاه شيراز...،
محمد..... ٨١
- و كذلك فى كتابنا صواعق الرحمن فى رد مذهب اليهودان ايضاً بالفارسية نقلاً من
التوراة..... ١٣٦
- و كذلك ما سيجىء من حضور الاشياء باعيانها..... ١٦١
- و لا التفات فى هذا الكلام الى ان الاول وجود ذهنى لها بنفسها و الثانى وجود لها
بصورتها و ان امكن تطبيقه على ذلك المرام بتكلف فتدبر..... ١٧٢
- ولا شك ان احداً لا يقول ببطلان صدق المشتق... و لا يمكن القول بدخول. تمت... ١٤٣
- و لا للانتقال فلا يلزم التسلسل على ما هو الظاهر..... ١٣١
- و لذلك من حاول ان يقول فيها شىء وقع فى اضطراب ليس ممّا يجب جملة
على..... ١٦٤
- و لقوله عليه السلام من أتى هذه الـ قاذورات شيئاً فليسترها يستره الله، هذا آخر ما
تيسر لنا من شرح التجريد..... ٣٠
- ولهذا لم يلتفت اليه و لعل المنقول عنه فى المنقول هو الاول،..... ٩٣
- و ليس هذا جنساً لمفهوم التقابل ام لانه لا يصدق على مفهوم التقابل... انما هو مقولة
المضاف و هو ما يعقل بالقياس الى غيره. تمت الكتاب..... ٩٦
- و مثله غير شاف بل هو حاجة عن ادراك ما وراء فتأمل اطلاق المصباح فان احدهما.
تم بالخير..... ١٤٤

و منها ان مقدورات الله انت خير بانه لا سبيل للخلق الى ضبط قدر فى الاصلح
لا يتصور المزيد عليه... و لما كان المقصد الاقصى اثبات الواجب تعالى لا يبعد او
يقال فى تاريخ التأليف اثبات الله الدال عليه و نسال الله التوفيق فى تحرير
المقاصد الباقية..... ١٥٥

وهذا ما وجدنا بعد هذا لصاحب الغواشى كلام ولعله انقطع و تم بالتمام فليرض عنه.. ٩٣
وهذا هو سر ما يقضى به الضرورة من صدور الافعال الاختيارية عن العباد مع ان وجود
العبد مع جميع ما يتقدم على فعله الاختيارى من القدرة و الداعى و غيرهما صادر
من غيره فانقدح و انحلت الشبهة للمبنية عليه،..... ١١٠

و هذه الاولوية ضرورية..... ١٦١

و هو المعنى بالحكم باجتماع النقيضين،..... ٧٣

و هو باطل كما عرفت. و هذا آخر ما اردنا ابراده و الحمد لله اولاً و آخرأ و ظاهراً و باطناً
و صلى الله على... ١٢١

و هو لم يقل لا بل قال ما كنت افشو سر النبى، هذا و الحمد لله رب العالمين..... ١١٩

هذا التخصيص لا يناسب عبارة المتن قد عرفت ان التحقيق هو ثبوت الادراك المسمى
بالاحساس بلاآلة..... ١١٢

هذا التصديق القلبى و اللسانى كيف لا و لولم يكن الامر كذلك لم يكن الجواب مطابقاً
للسوال تحت التعليقه المتسمية بروضة المتقين بعون الله..... ١٣٢

هذا غاية ما يمكن ان يقال فى تحقيق هذا المرام فتامل فيه..... ١٤٥

هذا ما كتبنا من الحاشية حامداً مصلياً مسلماً معترفاً بالقصور..... ٧٠

هذا مبنى على تميز تلك الاجزاء بحسب نفس بعضها عن بعض..... ١٦٥

فالتعويل على ما ذكرنا من التكلف السالم عند الكافى فى تصحيحها فافهم،..... ١٨٣

يستلزم ان يكون الوجود الذهنى بعينه هو الموجود الخارجى و كلام هذا القائل مشحون
بالعجائب كالبحر هذا ما وصل الى من حاشية الاستاد..... ٨٥

يعنى ان دفع هذا الاستدلال ما ذكره القائل غير تمام بل دفعه ما مر بقوله و ضعفه ظاهر
لان ذلك الفرق لا يمنع هذا غاية ما تيسر لى من الكلام و اسأل الله تعالى التوفيق
على الكلام... تمت..... ١١٦

